

KÖZL. Adószám:
200472
Ár: 450 Ft

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

■ A LEHÁRIGÓZÁS
MÓLTÁRÁK
K. GYERMEKES
CSALÁDOK

■ FÁRIGÓZÁS
ES FÁRIGÓZÁS

■ FÁRIGÓZÁS
MÓLTÁRÁK

■ FÁRIGÓZÁS
MÓLTÁRÁK
MÓLTÁRÁK

Tartalom

■ BEVEZETŐ

- Molnár László - dr. Radoszán Miklós: Itáliai nyaralás 4

■ FÓKUSZBAN

- Bányai Emőke: Intenzív családmegtartó szolgáltatások 6

■ MÉRLEG

- Kovács Szilvia-Vári Annamária:
Gyermekek családok: a rendszerváltás óta eltelt időszak legnagyobb vesztesei 22

■ ESETTANULMÁNY

- Domokosné Balogh Ildikó: „Van-e út hazafele?” 32

■ ESETTANULMÁNY-SEGÍTŐ KAMERA

- Pattermann Kinga: Kommentár nélkül 35

■ BEMUTATJUK-JUBILEUM

- Híres Angéla-Schmidtné Buda Andrea: A gyermekvédelmi szolgáltatások kiépítése Pesterzsébeten 36

■ GYEREKTOLL MELLÉKLET

- Nemcsak róluk, velük írjuk! 46

■ BESZÁMOLÓ

- Szotyori Nagy Viktória: A gyermekbántalmazás megelőzésének világnapja 59

- Baróci Nóra: „Párbeszéd idősek és fiatalok között” 60

■ MOZAIK

- Baglyas Erika: 100 lepedő 63

- Ifjúsági Tanácsadó Iroda 64

Itáliai nyaralás

Nem csoda, ha a laikus és a szakmai közvélemény gyanakvással fogad minden rendhagyó, vagy annak látszó kezdeményezést. Így volt ez legutóbb is, mikor örökbeadható gyerekek nyaraltak olasz családoknál. Jó okunk lehetne a gyanakvásra, mert a (köz) élet minden szintéren bőségesen szolgál botránykövekkel, vagy botránykönek eladható egybekkel.

Az információhoz való hozzáférés, a tájékozottság elemei érdekünk, de a valódi kérdés az, hogy mennyire hitelesek vagy manipuláltak a hírek. Persze kérdés az is, hogy a ránk zúduló botrányok tömege miként befolyásolja várakozásunkat. El tudunk-e még képzelni egyáltalán tiszta ügyeket?

A bizalom ingatag a tájékoztatások hitelességében, bár általában elhiszük amit hallunk, különösképp, ha fenyegetettségünket támasztják alá.

Végül is nincsen más választásunk, állandóan szkepszisünk, gyanakvók vagyunk, mert élelmiszereinkben mérget találunk, gyógyszereinkről kiderül, hogy nem tartalmaznak hatóanyagot.

Veszélyes viszonyaink között lehetett-e esélye annak, hogy a külföldi örökbefogadás előmozdítását szolgáló olaszországi nyaralást a gyerekek legjobb érdekében álló és minden kétséget kizáróan szakmailag megalapozott, átgondolt történetként ismerhesse meg a közvélemény? Aligha.

A média és az újságírás – tisztelet a csekély számú kivételnek – olyan mértékig érdekezérelt, hogy témáit pusztán eszköznek tekinti, amiből az ügyes műsorkészítő/szerkesztő bármit kihozhat célja, a nézettség /olvasottság növelésére. A hiteles tájékoztatás igénye, a felkészültség, az elemi tájékozottság egy-egy gyermekvédelmi kérdésben erősen devalválódott értékek.

Gyakorlati az olyan műsorok, ahol a szakemberek és a kontárok – szerencsésebb esetben laikusok – véleményalkotása azonos súllyal, egyenértékű nézetként kerül bemutatásra, azt üzenve ezzel a nézőknek, hallgatónak, hogy akár mindenhez (jobban) érthetnek.

Jobb tehát, ha időben fontolóra vesszük miként kezeljük a társadalmi környezet változatos reakcióit: megzavart laikusokét, politikusokét, műkedvelő gyermekvédőkét, amatőr civilekét. Egy-egy közfigyelmet kiváltó, vagy azt kiprovokáló kérdésben nagyjából ezzel számolhatunk, noha magunk is igyekszünk az ügy érdekében „használni” a sajtót, a televíziót.

De mi is az ügy?

Olaszország megkeresésére kormány szinten egyeztetettek arról, hogy magasabb életkorú (7-12 éves) örökbeadható jogi státuszú gyerekek egy hónapra nyaralni utazhatnak Magyarországról olyan örökbefogadásra várakozó olasz családokhoz, akiknek ez irányú kérelme regisztrálásra került az országos nyilvántartásban.

Az ENSZ Egyezmény a Gyermek Jogairól és a hatályos hazai jogszabályok lehetővé teszik a külföldre történő örökbeadást, ha a gyermek származási országában az örökbeadására tett kísérletek bizonyíthatóan nem vezettek eredményre.

Milyen gyerekek vettek részt a programban?

Köztudomású, hogy az örökbeadható gyerekek jelentős része idehaza de facto nem kerül örökbeadásra életkora, egészségi állapota, fogyatékosága, etnikai csoportból való vélt vagy valódi származása okán. Társadalmunk e téren mutakozó előítéletességét, kulturális választásait tapasztalati tényként kezeljük és most nem vetjük alá elemzésnek. A fenti okok miatt idehaza többéves sikertelen örökbeadási kísérletek állnak a kiutatott gyerekek mellett szóló konkrét döntések mögött. A döntésekre szakmai teamben került sor a gyámok, a gyermek gondozója, gyámi tanácsadók, nevelőszülői tanácsadók, pszichológusok részvételével. A gyermekek gondozási helyük szerint gyermekotthonból, különleges gyermekotthonból, nevelőszülőtől egyaránt utazhattak, beleegyezésükkel és gyámjuk hozzájárulásával. 18 gyermek utazására került sor a fővárosból, Hajdú-Bihar, Fejér és Pest megyékből.

Ismert talán az is, hogy a gyermek származása tekintetében csak akkor kezelhetnek adatot az örökbefogadás előkészítésében és engedélyezésében közreműködő intézmények, ha a gyermek, vagy vérszerinti szülei szabad akaratukból ilyen nyilatkozatot tesznek.

Miért fontos ez? Mert egyes kritikák szerint „válogatottan” cigány gyerekeket utaztattunk ki. Valójában fogalmunk sincs arról, hogy ki cigány, vagy nem cigány, egyetlen 12 éves fiúról tudjuk, hogy roma származású, mert származását nem csak vállalja, de büszke is rá, identitását őrzi és ápolja.

Miért tartjuk jónak a programot?

A konstrukció lényege az, hogy realisabb választási, döntési helyzetet biztosítsunk azáltal, hogy a gyerek potenciális örökbefogadóit, otthonukat, az országot saját tapasztalatán keresztül ismerhesse meg és az örökbefogadni szándékozó család saját otthonában, hétköznapi természetes életét élve ismerkedhet a gyerekekkel. Ez nem csekély ajánlat egyik fél számára sem, szemben az ilyenkor szokásos gyakorlattal, mikor is gyermeknek és leendő szülőnek egyaránt szokatlan, idegen környezetben, egy szállodai szobában kell bő két hét alatt egy életreszóló döntést megalapozniuk. Úgy a gyermekek és a szülők mint a szakemberek számára világossá tettük azt is, hogy amennyiben nem alakul ki az örökbefogadási eljárás megindítását feltételező kapcsolat, kölcsönös szándék, akkor a gyermek bármikor visszatérhet Magyarországra, vagy pusztán külföldi nyaralás-ként tölti el az időt. A program tehát mindvégig nyitott volt, semmilyen elvárt elköteleződést nem közvetített a gyerekek felé. Néhányan – a fogyatékos gyerekek közül – nem igazán tudtak azonosulni lehetőségeikkel, ezért ők félidőben hazatértek Magyarországra.

A szakemberek együttműködése

A szakmai alapelveknek, az együttműködés kereteinek egyeztetését követően az adminisztráció, a szervezés és ügyintézés zökkenőmentesen zajlott mindkét országban.

A legjelentősebb előkészítő feladat a gyerekek és a családok „illesztése” volt, amelyre nemzetközi teammunkában, a Fővárosi TEGYESZ-ben került sor. A megyei szakszolgálatok örökbefogadási teamjükkal, az olasz fél az ország három régiójából érkezett örökbefogadást közvetítő civil szervezeteivel képviseltette magát. A családokkal telefonkonferencia használatával tartottuk a szinkron kapcsolatot. Szokatlan volt megtapasztalni az olasz családok rugalmasságát, toleranciáját – és a későbbiekben elfogadó attitűdjüket – a gyermekek életkora, egészségi állapota, különleges szükségleteik tekintetében. A gyermekekkel együtt utaztak és mindvégig kinttartózkodtak a szakszolgálatok olasz nyelvtudással is rendelkező szakemberei.

Ők folyamatosan látogatták a családoknál a gyermekeket, elérhetőségük telefonon és elektronikus úton biztosított volt. Feladatuk volt a gyermekek biztonságérzetének növelése, közvetítés a család és a gyermek között, kapcsolattartás az olasz szociális munkásokkal, pszichológusokkal, valamint hetente egyszer, illetve szükség szerint tájékoztatást küldtek a kapcsolat alakulásáról, a gyerekek közérzetéről és minden általuk vagy a gyerekek által fontosnak tartott dologról a szakszolgálatoknak, a gyámoknak és gondozóknak. A gyerekek is kaptak telefont, így ők is korlátozás nélkül kommunikálhattak akivel fontosnak tartották, elsősorban nevelőszülőjükkel, gyámjukkal.

A dolog nemcsak működött, de be is váltotta elképzeléseinket. A támogató légkörben a gyerekek hamar elfogadták az eltérő kultúra sajátosságait (pl. a mediterrán konyhát), jól haladtak a nyelvtanulásban és kinél hamarabb, kinél később jelentek az új kapcsolat látható jelei.

Az együttműködés lehetővé tette, hogy a külföldre történő örökbefogadás nagy kérdésében, a kultúra és a nyelvválasztás dilemmájában ne kizárólag a leendő szülők és a szakemberek döntsenek, hanem a gyerekek. Ezt a döntést hitelesen hozhatták meg akár úgy, hogy korábbi kötődéseikhez ragaszkodtak, akár úgy, hogy képesek lettek a kötődés „átvezetésére”, új és végleges kötődés kialakítására. (Olaszországban az örökbefogadás nem bontható föl!)

Hazudnánk magunknak és az olvasónak, ha azt próbálnánk elhíttetni, hogy minden esetben befolyásmentes döntési helyzetben voltak a gyerekek. Sajnos előfordult, hogy a gondozó (nevelőszülő) önös egzisztenciális érdeke, kiképzettsége ellenére akadályává lett a gyerek szabad választásának. Ennek kiküszöbölésére a jövőben gondolnunk kell. Kevés az ismeretek megfelelősége, ha azok érvényrejtését az emóciók és más érdekek felülírják. Lassan tíz gyermek örökbefogadása fog révbe jutni. Ezt tekintjük igazán sikernek.

De siker az is, ha belátjuk, hogy a gyerek többféle érdeke között összhang teremthető. Nevezetesen az érzelmi biztonságot, az állandóság követelményét szolgáló kötődésből – a gyerek jelen meghatározó kapcsolatából – az ő aktív közreműködésével átvezethető másik fontos érdeke, a jogbiztonság felé, azaz az örökbefogadói kapcsolatba. Ez a folyamat nem negatív – és nem is fájdalommentes, miként a védőoltás mint szükséges rossz

Most nem térhetünk ki erre a joggal közfigyelmet kapott kérdésre is, hogy miként oldható föl az ellentmondás a gyermek származása megismeréséhez fűződő joga és a származás nyilvánartartásának alkotmányos tilalma között, különös tekintettel az örökbefogadás esélyének előmozdítására.

sem az – mert új és immár a jogbiztonság garanciájával bíró érzelmi kötődés alakul ki.

Ez igen komoly kognitív és emocionális megterhelés, de ehhez kell igazán együttműködőnek lenni és a gondozó-navevelőszülőnek képessé tenni a gyereket a kötődés felbontására és újabb kötődés kialakítására.

A realizálódott örökbefogadásoknál szakmai megállapodásunk része az utánkövetés, a családok monitorozása, hogy hosszabb távon értékelhető legyen egy-egy örökbefogadás sikeresége. Olaszországban sem kötelezhető ilyen együttműködésre az állampolgárok, még is örömmel tesznek eleget a kérésnek, mert a társadalomban magas presztízsiük az örökbefogadók. Az örökbefogadás tényét pedig nem kezelik a családok titokként, mert az egész közösség támogatóan és nagy-nagy szeretettel fordul feléjük. A hazai médiában az egyetlen pozitív híradás a TV 2 Aktív című műsora volt, ahol nyomon követték az első lépésektől egy olasz házaspár és örökbefogadott gyerekeik, egy testvérpár boldog és sikeres történetét. Lehet, hogy ez is irritál valakit?

Ugyancsak a szakmai nézetazonosság jegyében természetesen és kívánatosnak tartjuk, hogy a gyerekek hazai kapcsolataikat fenntartsák, ápolják, magyar és/vagy cigány nyelvi képzésükre gondot fordítsanak az új nyelv tanítása mellett. Az identitás erősítésére, fejlesztésére uniós támogatások biztosítottak.

Dilemmák

A félrevezető tájékoztatásból, a szakmai irigységből, vagy ki tudja milyen motivációktól vezérelt kétkedések maradéktalanul nem küszöbölhetők ki. Ilyen volt is, lesz is. Amit lehet, ügyesebben fogunk csinálni, de folytatjuk.

2004 nyarán azt kellett eldöntenünk, hogy nagy hírveréssel indítjuk-e a programot, vagy csendesen. Az utóbbi mellett döntöttünk számolva azzal, hogy ellenkező esetben egyetlen gyermek örökbeadására sem fog sor kerülni és szakmai erőfeszítések helyett védekezésre, magyarázkodásra kell berendezkednünk. Egyidejűleg a kétféle stratégiát nyilván nem próbálhattuk ki. Eldöntendő, hogy jól tettük-e, bár eredményeinkre gondolva ez számunkra nem kétséges. A szakmai közvélemény figyelmébe ajánljuk, hogy két uniós ország együttműködéséről van szó. A nemzetközi magánjogról szóló Hágai Egyezményt rövidesen ratifikálja a parlament és akkortól az ilyen programok akár gyakoribbak is lehetnek, sőt bármely uniós országban ahol az örökbefogadó vagy az örökbeadható gyermek él, lefolytatható lesz az eljárás, amelyet a másik ország joghatósága elismer.

A kétkedő politikusok feladata, hogy mélyen elgondolkodjanak, vajon fogy-e a nemzet az ilyen programok által és mennyire tekintik drámáinak az illetén előálló fogyást egy egységesülni kívánó Európában.

Nekünk is vannak kétségeink és rossz érzésünk, elmondunk ezek közül egyet: vajon megteszünk-e minden tőlünk elvárható azoknak az örökbeadható gyerekeknek az érdekében, akiket senki nem akar örökbefogadni?

MolnárLászló - dr. Radoszav Miklós

Intenzív családmegtartó szolgáltatások

Az 1980-as évektől kezdve a legtöbb fejlett ország gyermekvédelmi gyakorlatában alapvető paradigmaváltás zajlott le. Korábban a beavatkozások legfontosabb célja az volt, hogy a gyermeket megvédjék a veszélyeztető környezet káros hatásaitól, akár azon az áron is, hogy az eredeti milióból kiemelték, intézménybe, vagy más, jobban működő családba helyezték; elszakítva ezzel attól a családtól, ahova született. A társadalom számára elfogadhatóbb feltételek közé való menekítés azonban számos nem kívánatos következménnyel járt, mind a gyerekek, mind a családok számára. A gyerekek nélkül maradt családok tovább bomlottak, a családtagokat összekötő kapcsolatok lazultak, egyre kevesebb lett az esélye, hogy valaha újra együtt tudjanak élni. A szociális intézmények egy-egy problémára vagy családrész támogatására kialakított programjai jóindulatuk és segítőkészségük ellenére tovább növelték a távolságot, és kinyilvánított akarataik ellenére a család széthullásához asszisztáltak. A gyerekek jobb fizikai környezetbe kerültek, stabilabb gondviselők felügyeletére bízva, ugyanakkor elszakadtak a számukra legfontosabb szociális kapcsolatokat és identitásuk forrását jelentő személyektől, ami számtalan későbbi probléma alapja lett.

BEVEZETÉS

A nyolcvanas években számos fejlett országban lehetetlenné vált a gyermekvédelem régi kereteinek fenntartása. Megerősödtek azoknak a szülőknek, illetve gyerekeknek az önszolgálati mozgalmak, akiket gyermekvédelmi beavatkozás során szakítottak el egymástól. E szerveződések egyre határozottabb nyomást gyakoroltak a kormányzatra, hogy az a gyermekvédelemre irányuló forrásokat ne a gyerekek kiemelésére, hanem a családok megerősítésére, létfeltételeik javítására fordítsa.

Ezzel egy időben a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek számára is nyilvánvaló lett az általuk működtetett rendszer legtöbb diszfunkciója. Egyre világosabb lett, hogy a problémás gyerekek kiemelésé és szakemberek által történő nevelése helyett a vér szerinti szülők gyermeknevelési képességeinek fejlesztése, illetve a családok életkörülményeinek a családdal együtt történő javítása eredményezheti hosszabb távon azt, hogy ezek a családok is képesek legyenek saját gyerekeiket a társadalom számára elfogadható módon és körülmények között nevelni.

Mindezen feltételek tették lehetővé, hogy a nyolcvanas évektől a gyermekvédelem (child protection) korábbi gyakorlatát felváltsa a családmegtartás (family preservation) filozófiája és praxisa. Ennek jellemzőit a későbbiekben részletesen tárgyalom, most csak annyit bocsátanék előre, hogy az intenzív családmegtartó szolgáltatások olyan komplex szociálpolitikai, szociális munka és (család)terápiás beavatkozások együttesét jelentik, melyeket az egyedi család szükségletei szerint alakítanak ki, és amelyeket rendszerint egyetlen, magasan képzett szociális munkás biztosít veszélyeztetett, illetve krízishelyzetbe került családoknak. A cél minden esetben a család működőképességének megőrzése, illetve javítása abból a célból, hogy a gyerekek kiemelésé megelőzhető legyen.

A magyarországi gyermekvédelem más történelmi előzményekkel, más társadalmi kontextusban, de szintén nagy átalakuláson megy át az utóbbi évtizedben. Az átalakulási folyamat legfontosabb jelzője az 1997-es gyermekvédelmi törvény¹

megjelenése, mely maga is további alapvető változásokat indukál. Fontos gazdasági, politikai, társadalmi átalakulás folyamatában keletkezett, és átalakítja a gyermekvédelem szinte teljes intézményrendszerét.

A magyar gyermekvédelmi törvény előképeinek sok tekintetben a Nagy-Britanniában 1989-ben megjelent Children Act tekinthető. Ott ez utóbbit széles körben úgy tekintik, mint az e területen a 20. században megjelent legfontosabb, a legnagyobb gondolati fordulatot tükröző szabályozást, ami törvényi keretbe foglalja azt a szakmai paradigmaváltást, mely gyermekvédelem gondolkodásáról és praxisáról a családmegtartás filozófiájára, gyakorlatára való áttérést jelenti (Colton-Williams, 1997).

Az 1997-es magyar gyermekvédelmi törvény a gyermekvédelem kifejezést használja, de szellemében a family preservation filozófiáját közvetíti, anélkül, hogy ezt expliciten kifejtjené. Jónéhány olyan, a korábbi magyarországi praxisban ismeretlen eljárási forma és segítő módszer alkalmazását is előírja, melyek a nagy-britanniai gyakorlatban keletkeztek, illetve terjedtek el. Ebben a kontextusban válik értelmezhetővé az a pozitív feszültség, melyet a törvény megjelenése jelentett a magyar szociális munka praxisában. Az 1997-es törvény eddig kevésbé hangsúlyozott értékeket és eljárásmodokat nyomatékosít, új intézmények létrehozását, eddig ismeretlen módszerek alkalmazását írja elő, olyanokat, melyek egy gyökéresen más társadalmi berendezkedésben és fejlettebb, de eltérő szakmai gyakorlatban alakultak ki; megújulásra, fejlődésre készítve ezzel az egész magyarországi gyermekvédelmet.

A családmegtartó szolgáltatások (family preservation services) fogalma Pik Katalin (1996², 1998, 1999) cikkeitől eltekintve kevésbé ismert a magyar nyelven olvasható szociális munka szakirodalomban, alig jelenik meg a szakképzésben. Az ezred-

¹Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
²A 'Kézikönyv' helyettes szülőknek című, fent említett kötetben Rabi Edina és Zatykó Zsuzsa esettanulmányai azt a folyamatot mutatják be, melyben a segítő és a család együttműködésének célja a gyermek vér szerinti családjának megerősítése. A tevékenység sok vonatkozásban megegyezik azzal, amit a fejlett országokban családmegtartó szolgáltatásnak tartanak, de az esettanulmányok szerzői nem alkalmazzák a family preservation gondolati keretét.

forduló körüli magyarországi praxisban helyenként találunk olyan kezdeményezéseket, melyek megfelelnek a family preservation értékrendjének, metodológiájának, de e gondolati keret tudatos alkalmazása nélkül.

A családmegtartó programok történetének, filozófiájának, módszertanának megismerését és megismertetését azért tartom fontosnak, mert olyan gondolati, vonatkozási keretet jelent, mely hatékony segítséget nyújthat a gyermekekkel foglalkozó segítő szakembereknek, betöltheti azt az űrt, mely az 1997-es gyermekvédelmi törvény szelleme, előírásai, és a szociális munkában napjainkban, hazánkban használatos elméletek között keletkezett a törvény megjelenése óta.

■ A CSALÁDOKAT TÁMOGATÓ SZOLGÁLTATÁSOK INTEGRÁCIÓJA¹

A hetvenes évektől a fejlett országokban egyre több figyelem irányul arra, hogy a segítő rendszerek gyakran maguk is részeseivé válnak azoknak a problémáknak, melyeknek megoldására hivatottak. Ettől kezdve a vizsgálódás már nem ér véget a család határainál, hanem a család és a nagyobb rendszerek kapcsolata kerül a középpontba. E koncepciót tárgyalja részletesen Evan Imber-Black (1988) könyve. Szerinte a családok és velük interakcióban lévő intézmények maguk is egy jelentéssel bíró rendszert alkotnak, melyek együttműködése során kialakulhatnak a fejlődést és a problémák megoldását elősegítő mintázatok, de olyanok is, melyek akadályozzák, vagy lehetetlenné teszik e célok megvalósulását. A segítőnek tehát ezt a kiterjesztett rendszert kell figyelembe vennie és elemeznie beavatkozása megtervezése előtt, hogy ne a család, vagy más segítő sikertelen erőfeszítéseit ismétlje meg. Ennek hiányában a beavatkozások nemcsak hatástalanok, de egyenesen veszélyesek is lehetnek. Peter Dale, Murray Davis, Tony Morrison, és Jim Waters könyve (1989) azt a dinamikát mutatja be, ahogy a jószándékú segítő a veszélyhelyzetet konzerváló, sőt fokozó tényezővé válik².

Némely családnál több generáción átívelő hagyománya van a segítő rendszerekkel való kapcsolatnak, ahol mind a család, mind a segítő új generációi ugyanazt a mintát ismétlik. Evan Imber-Black (1988) idézett könyve azokra a családi szabályokra is felhívja a figyelmünket, melyek a segítő rendszerekkel való kapcsolatot akár több emberöltőn keresztül is meghatározzák. A könyv bemutatja azokat a mechanizmusokat, ahogy a soha le nem záruló segítő kapcsolatok egyre dependensebbé, önálló működésre egyre inkább képtelenné teszik a családot.

Mindezek a tények felhívják a figyelmünket arra, hogy a szociális szolgáltatások integrációja elengedhetetlen követelmény. Hangsúlyoznom kell, hogy az integráción itt a szolgáltatások tervezésének, nyújtásának és értékelésének összerendezett, egy folyamatba illesztett megvalósulását értem, ami egy szakmai koncepció és gyakorlat, de nem intézmény-összevoná-

sokat jelent, hiszen azonos telephelyen, ugyanabban a szervezeti keretben működő intézményben is folyhat fragmentált praxis. Az integráció filozófiája tehát nem alkalmas költségsökkentő intézkedések indoklására.

■ A CSALÁDMEGTARTÓ PROGRAMOK ELŐZMÉNYEI

A családok otthonában végzett különböző családsegítő eljárások egyidejűek magának a szociális munkának a kialakulásával, hiszen azok az önkéntesek, akik a 19. század végétől kezdve a szegény családokat otthonukban meglátogatták, szintén egyfajta home-based szolgáltatást nyújtottak (Müller, 1992). A szociális munka kezdeteitől fogva beavatkozása egységének tekintette a családot. A Charity Organisation Society, és más hasonló szervezetek barátságos látogatói a segélykérlemezőknél tett látogatások során a családi körülményeket vizsgálták, közben beszélgettek a családtagokkal, jó tanácsokat adtak, bátorították a szegényeket és morális mintát kínáltak nekik. Munkájukban a család helyzetére koncentráltak, a kielégítetlen szükségletekre.

A szociális esetmunka kialakulásának fontos állomása volt

¹Erről részletesebben ld. Bányai Emőke: A családokat támogató szolgáltatások integrációja, Esély, 2003/5

²Az erről szóló esettanulmány, a könyv egy részlete Veszélyes családok, veszélyes segítő címmel olvasható a Család, Gyermek, Ifjúság 1999/3-as számában.

az első módszertani könyv megjelenése 1917-ben. Mary Richmond Social Diagnosis a látogatások tapasztalatait összegzi, a család működésének megértését tűzi ki célul, és arra a kérdésre keresi a választ, mi a család szerepe az egyén mentális állapotában. Következő könyve, az 1922-es *What is Social Casework?* már a beavatkozás lehetőségeit kutatja, a segítségnyújtás színtere változatlanul a család otthona. A 20-as években a szociális munka amerikai gyakorlatában a pszichoanalízis hatása elsősorban az egyénre kerül a hangsúly, a figyelem a belső bajokra, a rossz alkalmazkodásra irányul. Ezzel egyben kezdetét veszi az a változás is, hogy a szociális munka intézményesülésével egyre inkább a kientstől várják el, hogy felkeresse a megfelelő segítő intézményt, ezzel is jelezve a változásra irányuló szándékát, motivációját (Dubois-Miley, 1992). Ez az intézmény-központúság egészen a hetvenes évekig jellemzi a fejlett országokban a szociális munka gyakorlatát.

Az első család-központú projektek az Egyesült Államokban jöttek létre a második világháború után. Az ún. St. Paul Családközpontú Program (Bogaart, in Hellinksx-Colton-Williams, 1997) létrehozására 1947-ben egy kutatás nyomán került sor, mely kimutatta, hogy a minnesotai St. Paul jóléti intézményei által nyilvántartott családoknak igen kis százaléka (6 %) vette igénybe a szociális szolgáltatások 50%-át. E családokban sokféle probléma fordult elő ugyanabban az időben. A családközpontú program olyan módszert kívánt létrehozni, mellyel eredményesen lehet segíteni őket. Az említett család-központú programok sokban hasonlítottak a későbbi családmegtartó szolgáltatásokhoz: a segítségnyújtás a család otthonában zajlott, a sok-problémás családokat célozta meg, a családdal mint egységgel foglalkoztak, és a program kivitelezésében egy lakóközösség különböző jóléti intézményei

vettek részt. Ugyanígy a későbbi integrált szolgáltatásokra emlékeztető vonás a nem hivatásos segítőik, valamint a helyben elérhető egyéb források bevonása. Az értékelő kutatások szerint e projektek a segített családok többségénél eredményesen működtek.

Hasonló projektek ugyanebben az időszakban Hollandiában is megjelentek, egy M. Kamphuis nevű, ott közismert szociális munka oktató közreműködésével. A hatvanas évekre azonban e programok megszűntek, részben annak az ideológiai váltásnak köszönhetően, amely a családok emancipációját tűzte ki célul, szemben azzal a korábbi törekvéssel, mely a társadalomba való beilleszkedésüket kívánta segíteni.

A családot, mint egységet célzó szociális munka beavatkozások következő fellendülése a fejlett országokban a hetvenes években történt, azóta jelentős részüket ismét a családok otthonában végzik. E változás hátterében az a fentebb leírt paradigma-váltás áll, amely nyomán a szakma nem a problémás családok szét darabolásával, hanem jobb működésre képessé tételével kíván hozzájárulni a kialakult problémákkal való sikeres megbirkózáshoz. Ekkorra világossá vált, hogy egyre több gyereket emelnek ki a családból, akik egyik helyről a másikra vetődnek, és sohasem kerülnek haza. Ez az eljárás költséges, és destruktív mind a gyerekek, mind a családok szempontjából. A fejlett országokban a korábban idézett törvények mondták ki a családok megerősítésének szükségességét, és jelentős anyagi forrásokat biztosítottak olyan programok számára, melyek megtartják a gyerekeket otthonukban, vagy újraegyesítik a családot, amennyiben a kiemelés már megtörtént. Így a család lett a beavatkozások törvényes egysége, ezt állami támogatás és a beavatkozások közös filozófiája támasztotta alá.

A családok otthonában nyújtott szolgáltatások közös

jellemzője, hogy a szolgáltatások központjában a család áll, nemcsak a gyerekek; a szülőktől pedig elvárják, hogy vegyenek részt a programban, vállalják a felelősséget, valamint használják és mobilizálják a rendelkezésükre álló természetes forrásokat.

Az új szemléletmód ráirányította a figyelmet a családok megerősítése, valamint a házhoz szállított családsegítés előnyeire.

■ A CSALÁDOK MEGERŐSÍTÉSE (EMPOWERING FAMILIES)

A családok megerősítése Rappoport (1984) szerint elsősorban három dolgot jelent. Először: mindenki rendelkezik belső erővel és képességekkel, valamint lehetősége van arra, hogy kompetensebb legyen. Másodsorban, a kompetenciában mutatkozó hiányok nem az adott személy belső hiányosságaira vezethetők vissza, hanem arra a társadalmi környezetre, mely nem tette lehetővé a kompetencia megszerzését. Harmadsorban, a meglévő képességek megerősítése, illetve új készségek megtanulása leginkább akkor érhető el, ha az emberek azt tapasztalják, hogy képesek befolyásolni életük fontos eseményeit.

E filozófia nyomán alakult ki a megerősítés paradigmája, mely a beavatkozások megtervezése során feltételezi, hogy mind az egyénben, mind a társadalmi környezetben létezik aktivizálható erő, és minkét oldalon él a változtatás lehetősége. A családok megerősítése a családmegtartó programokon kívül még számos beavatkozási forma központi eleme: ezek közül talán a legismertebb a több európai országban és Magyarországon is bevezetett Home-start⁶ (Add tovább!, illetve Otthon segítőnk néven jelent meg a magyar gyakorlatban) és a Video Home Training (családi videotréning).

A Home Start az angliai Leicesterben indult 1973-ban (Gerris-As-Wels, 1998; in: Intenzív családtámogató programok Nyugat-Európában, 2003), kiképzett önkéntesekkel, akik általában maguk is szülők, és hivatásos segítőik szupervíziójával működnek. Rendszeres támogatást és gyakorlati segítséget nyújtanak olyan fiatal családoknak, akik nagy otthoni feszültségben élnek, megelőzve ezzel az összeomlást. Az önkéntesek jól megismerik a családot, és a józan ésszen és a spontaneitáson alapuló beavatkozásaikkal elősegíthetik megerősödését, lélegzetvételnyi pihenőhöz juttatva a szülőket. A legtöbb Home Start program heti családi csoport-találkozókat is szervez, melyek alkalmat adnak, hogy a családok kimozduljanak otthonról és találkozassanak egymással.

Az 1980-as években Hollandiában megjelent, de azóta több kontinensen is elterjedt Video Home Training⁶ módszerét eredetileg érzelmi zavarokkal küzdő gyerekekkel foglalkozó szakemberek alakították ki, akik szerették volna a szülőket jobban bevonni a gyerek kezelésébe. Abból indultak ki, hogy a szülők és gyerekek egyaránt jó kapcsolatra és sikeres kommunikációra

vágyanak, de ha nem tudják, hogyan érhetnék el ezeket a célokat, akkor negatív kommunikációs minták uralkodnak el, (pl. semmibe vevés, elutasítás, agresszivitás), a problémás viselkedés pedig az ezekre adott reakció.

A videotréning a családi kommunikáció javítását úgy kívánja elérni, hogy a szülőket saját maguk modelljévé teszi: a családdal történt megállapodás alapján a szakember egy mindennapi helyzetben rövid videofelvételt készít róluk, majd a felvétel elemzése után, egy későbbi időpontban visszajátssza a családnak azokat az interakciós elemeket, melyek sikeres kommunikációhoz vezettek. A film lassítható, többször is visszapergethető, így módot ad a sikeres megoldások tudatosítására, illetve új lehetőségek keresésére. A tréning során egy interakciós alapelveket tartalmazó sémát használnak, mely az eredményes kommunikáció különböző elemeit tartalmazza. A beavatkozás intenzitása és időtartama függ a fennálló problémák súlyosságától, a segítő vagy hátráltató tényezőktől, valamint a tréner tapasztalataitól. A videotréning alkalmazása során követett értékek és alapelvek a legtöbb ponton megegyeznek a családmegtartó szolgáltatások filozófiájával.

■ A CSALÁDOK OTTHONÁBAN NYÚJTOTT (HOME BASED SERVICES) SEGÍTSÉG ELŐNYEI

A család otthonában nyújtott segítség különféle előnyökkel jár mind a segítő, mind a segítséget igénybe vevő fél számára. A segítő például sokkal jobban megértheti a család működését a lakásukra vetett egyetlen pillantással, mint az irodájában folytatott hosszú beszélgetések során. Napi problémáik is jobban megfigyelhetők abban a környezetben, ahol mindennapi életük zajlik, s ahol ezek a nehézségek rendszerint előállnak.

A család a segítséget is abban a környezetben kapja, ahol a problémák megjelennek, így közvetlenül lehet kapcsolódni szokásaikhoz, rutinjaikhoz. A segítő így a konkrét helyzetre nézve adhat tanácsot, illetve dolgozhat ki a családdal együtt alternatív megoldásokat. Ez azért rendkívül jelentős, mert az alacsonyabb intellektussal rendelkező, absztrakcióra kevésbé képes családok is profitálni tudnak belőle. A viselkedésminták változtatására így abban a helyzetben kerül sor, ahol majd alkalmazni kell őket.

A családok otthonában nyújtott szolgáltatásokkal azok a családok is elérhetők, akik rendkívül súlyos problémákkal küszködnek, de sok esetben már arra sem képesek, hogy külső segítséget keressenek, vagy a megadott időpontokban rendszeresen megjelenjenek egy intézményben. A szociális munkás megjelenése otthonukban azt az üzenetet is hordozhatja számukra, hogy a szakember reményt lát, ha megéri neki idejönni és bajlódni velük (Baartman, 2003). Minuchin (2002) szerint pusztán az a tény, hogy a segítő megy a család otthonába, egyedi lehetőséget ad arra, hogy a szolgáltatások család-központúak legyenek. Itt válik igazán világossá, hogy a kontextus része a beavatkozásnak. A lakónegyed és a szomszédság a kliens élettere, és ez a környezet a legalkalmasabb arra, hogy a családot, illetve életük fontos szereplőit összehozzuk.

⁶Erről közöl ismertetőt a *Család Gyermek Ifjúság* 2003/3.sz. száma (A szerk.).

⁷Lásd erről a *Család Gyermek Ifjúság* 1999/2., 2000/6. és 2002/5. számában megjelent cikkeket. (A szerk.)

■ A CSALÁDMEGTARTÓ SZOLGÁLTATÁSOK HELYE A CSALÁDOKNAK SZÓLÓ SZOLGÁLTATÁSOK RENDSZERÉBEN. A CSALÁDOKAT TÁMOGATÓ SZOLGÁLTATÁSOK TÍPUSAI. TERMINOLÓGIAI NEHÉZSÉGEK

A különféle családtámogató programok igen nagy számban megtalálhatók a világ különböző részein. Sokféle céllal működnek, különféleképpen nevezik őket, és eltérő szolgáltatásokat nyújtanak. A családokat támogató szolgáltatások egy jól körülírható csoportja azonban csak a fejlett országokban terjedt el. Ezek közös filozófiája, hogy a gyerekeknek az a legjobb, ha vér szerinti családjukban nőhetnek fel, ezért az államnak legalább annyit, vagy többet kell költenie a gyermek kiemelésének megelőzésére, mint amennyit a kiemelés után (gyermekotthoni, nevelőszülői elhelyezés esetén) a gyerekekre költene. E programokat különféleképpen nevezik. Hellinckx (1997, in: Hellinckx-Colton-Williams; 1997:VII) csoportosítása szerint a családok otthonában nyújtott segítő szolgáltatásokat nevezik családi tréningnek (home training), a családok otthonában nyújtott szolgáltatásoknak (home-based services), a családok otthonában nyújtott segítő-kezelő programoknak (home treatment). Amennyiben ezeket a szolgáltatásokat egy bizonyos válságos időszakban a szokásosnál nagyobb gyakorisággal nyújtják a családoknak, akkor intenzív családmegtartó munkáról, illetve szolgáltatásokról beszélnek.

Más megközelítésben a szerzők a prevenció mentálhigiéniéből ismert szintjei szerint csoportosítják a családokat támogató szolgáltatásokat. A terminológia térbeli és időbeli változékonysága miatt lehetetlen teljes felosztást készíteni, így tanulmányomban csak a számomra legfontosabbakat emeltem ki.

A Child Welfare League of America a következőképpen csoportosítja ezeket a programokat (Hellinckx, 1997, in: Hellinckx-Colton-Williams; 1997:VII-VIII.):

A/ Családtámogató szolgáltatások (Family support services). Céljuk, hogy a szülőket támogassák szülői szerepükben, és elsősorban preventív jellegűek. Közülük néhány az adott lakóközösségben minden szülő és gyermek számára elérhető, nem csak a veszélyeztetett csoportnak szól. Ezek előnye, hogy igénybe vételük nem jelent stigmatizációt. Más szolgáltatások kifejezetten valamilyen veszélyeztetett csoportot céloznak meg, például olyan családokat, ahol gyermekbántalmazás történt, akik nagyon izoláltan élnek, stb. Ezeket a programokat általában a terhesség idején, illetve kisgyerekkorban nyújtják.

B/ A családok otthonában nyújtott szolgáltatások (Home-based services). Ezek a szolgáltatások főként azoknak a családoknak szólnak, melyek esetében a család stabilitását valamilyen adottság vagy sajátos körülmény fenyegeti, például a gyermek fogyatékkal él, tartósan beteg, stb. E munka célja, hogy segítse a szülőknél megtalálni azt a módot, ahogyan otthoni környezetben a legjobban segíthetik gyermekük fejlődését, úgy, hogy ez az ő erőiket se emésze fel a végsőkig.

C/ Intenzív családmegtartó szolgáltatások (Intensive family preservation services). E szolgáltatásokat a krízisben lévő családoknak nyújtják, elsősorban ott, ahol felmerül annak a veszélye, hogy a gyereket ki kell emelni a családból, illetve azokban az esetekben, ahol a korábban kiemelt gyermek hazakerülésére esély van a közeljövőben. A szolgáltatások célcsoportját azok a sokproblémás családok jelentik, akik súlyos szociális problémákkal küszködnek, a szülők gyerekevelési készségei fejlesztést igényelnek, esetleg betegek, tehát ahol a gyerek megfelelő fejlődését többféle tényező fenyegeti. A beavatkozások célja, hogy a család egységét fenntartva a körülményekben illetve a szülők gyermeknevelési készségeiben olyan pozitív változásokat idézzenek elő, mely lehetővé teszi, hogy a gyermek továbbra is otthon nevelkedjen, de semmi ne veszélyeztesse a fejlődését. E szolgáltatások két ponton térnek el az előző pontban említett otthon nyújtott szolgáltatásoktól. Az intenzív családmegtartó szolgáltatásokat nyújtó szociális munkások a nap 24 órában elérhetőek a család számára, a találkozások gyakoribban és hosszabbak, ezért az ilyen munkát végzők általában legfeljebb két családdal foglalkoznak egy időszakban. Egyben rövid időhatárral dolgoznak, az intenzív szolgáltatások legfeljebb 4-6 hétig tarthatnak, ez idő alatt a közösen kitűzött legfontosabb, legalapvetőbb célokat kívánják csak megvalósítani. A különböző szolgáltatásokat ugyanaz a személy, általában egy magasan képzett szociális munkás biztosítja.

Magyarországon az első két csoportba tartozó sokféle program létezik, előfordul az is, hogy egy válságban lévő családdal valamely intézmény, esetleg több is intenzíven foglalkozik, munkájuk azonban nem illeszkedik az intenzív családmegtartás gondolati keretébe. E szolgáltatás-típust ismeretlensége miatt a későbbiekben részletesen bemutatom.

Más megközelítést alkalmaz Nelson, Landsman és Deutelbaum (1990) tanulmánya, mely

- elsődleges prevenciót biztosító, valamint
- családmegtartó (family preservation) szolgáltatásokról beszél, ez utóbbiak másod- és harmadlagos prevenciók célokat szolgálnak.

Az elsődleges prevenció eszközeként tekintik azokat a szolgáltatásokat, amelyeket hátrányos helyzetű, társadalmi elszigeteltségben élő családoknak nyújtanak, ahol fennáll a gyermekek bántalmazásának vagy elhanyagolásának veszélye. Ezeket a szolgáltatásokat érdemes már a terhesség időszakában, vagy kisgyerekkorban biztosítani. Ilyenek lehetnek a szülői készségek fejlesztésére irányuló szolgáltatások, a szociális támogatások különböző fajtái, ideértve az önkéntesek által nyújtott segítséget is.

A családmegtartó programok az erősen veszélyeztetett családokra irányulnak. A családmegtartás fogalmába beletartozik a gyermek családból való kiemelésének megelőzése (másodlagos prevenció), illetve

• a család újraegyesítése, a gyermek visszatérése a családba (harmadlagos prevenció).

1. Családmegtartó szolgáltatások alkalmazására bentlakásos intézményben is sor kerülhet, melynek célja, hogy a család az intézményt elhagyva képes legyen önálló életvitelre, illetve készen legyen a gyermek visszafogadására a családba. Ezt a szakaszt általában intenzív otthoni szolgáltatások követik. Hollandiában széles körben elterjedtek e programok.

2. Krízis orientált programok / Intenzív családmegtartó programok. Rövid, időhatáros, strukturált programok, gyakori, hosszabb ideig tartó látogatásokkal. Legismertebb példája az egyesült államokbeli Families First ill. Homebuilders program.

3. A családok otthonában végzett családmegtartó szolgáltatások, melyek időtartama hosszabb, mint az előző pontban jelzetteké, ugyanakkor nem olyan intenzívek. Filozófiájuk hasonló.

4. A családok otthonában nyújtott terápiás jellegű szolgáltatások. Terápiás célokat szolgálnak, kevésbé nyújtanak konkrét segítséget. Általában rendszerszemlélettel dolgoznak, a strukturális családterápia elemeit alkalmazzák. A terápiába bevonják a küldöket, a nagyobb rendszerek képviselőit is, mivel sok esetben ők is részei a problémák fennmaradásának.

■ A CSALÁDMEGTARTÓ SZOLGÁLTATÁSOK JELLEMZŐI

■ Definíció, alapelvek és értékek

A Family Preservation Institute (1990) szerint a családmegtartás egy „olyan gyakorlatra irányuló filozófia, mely a család egyediségének, méltóságának és tagjai életében betöltött alapvető szerepének értékein alapul. E filozófia jegyében programjai, beavatkozásai és szervezeti család-orientáltak. A családmegtartó programok olyan szolgáltatásokat biztosítanak, melyek a megelőzéstől a család otthonában nyújtott intenzív szolgáltatásokig terjednek, és a család szükségletein, valamint erején alapulnak.”

Az Encyclopedie of Social Work (1990:975) szerint a családmegtartó szolgáltatások a következő öt alapvető célra irányulnak:

- Lehetővé tenni, hogy a gyerekek biztonságosan az otthonukban maradhassanak.
- Fenntartani és erősíteni a családi kötelekeket.
- Legyőzni a krízishelyzetet, mely miatt a gyereket ki kellene emelni.
- Javítani a családtagok megküzdő (coping) készségeit és kompetenciáit.
- Segíteni a családot a formális és informális források igénybevételeiben.

A családmegtartó szolgáltatások hátterében tehát értékek és alapelvek sajátos együttese áll, melyek segítséget nyújtanak a kialakításuk és biztosításuk során felmerülő kérdések, dilemmák eldöntésében. A legfontosabb értékek és alapelvek a következők (Mirgan–Marckworth, 1991:77):

- A gyerekeknek családra van szükségük.
- Az emberek minden életkorban – kevés kivételtől eltekintve – családjukban maradván tudnak a legjobban fejlődni, a családra, mint fontos forrásra támaszkodva.
- A legtöbb esetben az a legjobb, ha a gyermek a vér szerinti családjában nőhet fel, így az elsődleges cél a vér szerinti család képessé tétele a biztonságos és a társadalmi elvárásoknak megfelelő gyermeknevelésre.
- Azokban a helyzetekben, ahol dönteni kell, a gyermek biztonsága a legfőbb érték.
- A bajban lévő családok szeretnének változni.
- A legtöbb családban a családtagok gondoskodnak egymásról.
- A családtagok a tőlük telhető legjobbat teszik nehéz helyzetekben.
- A krízis egyben lehetőség is a változásra.
- A családoknak nemcsak problémái vannak, hanem lehetőségei is, a változáshoz elsősorban az ő erejük szükséges.
- A közös munka kiindulópontja a család panaszja.
- A családtagok és a segítő ebben a folyamatban munkatársak.
- A nem megfelelő beavatkozás kárt is okozhat.
- A segítő sohasem tudhatja pontosan előre beavatkozásainak hatását, ezért elsősorban a lehetőségekre és nem a problémákra kell koncentrálnia.

Ezekből az értékeknek és alapelveknek a következő implikációi vannak a gyakorlat számára (Family Preservation Institute, 1990):

- A család definíciója változó, így minden családot, mint egyedi rendszert közelítenek meg.
- A család felmérése, a beavatkozások megtervezése és kivitelezése során a rendszer-elméletet alkalmazzák.
- A család erejét keresik, és erre építenek.
- A családdal partneri munkakapcsolatot alakítanak ki, építenek a családtagok és a segítők közötti kölcsönösségre, illetve együttműködésre.
- Holisztikus megközelítéssel szemlélik a családot (fizikai, érzelmi és spirituális szükségletek egységes szemlélete).
- A szolgáltatásokat egységes folyamat keretében tervezik és biztosítják.
- A szolgáltatásokat a lehető legközvetlenebbül, és a leghatékonyabb módon koordinálják.
- A családot tekintik története, kapcsolatai, szükségletei és vágyai tekintetében a legjobb szakértőnek.
- A család etnikai, kulturális, vallásos értékeit, közösségi kapcsolatait értékes forrásnak tekintik, melyet felhasználnak a segítő folyamatban.
- A programok tervezését és végrehajtását az egymásra épülő rendszer-szinteken (intézményi, kerületi, városi, állami) koordinálják.

■ A CSALÁDMEGTARTÓ SZOLGÁLTATÁSOK ELMÉLETI HÁTTERE ÉS MÓDSZERTANA

A családmegtartó szolgáltatások – mint a szociális munka általában – különféle tudományterületek elméleteit és ismereteit ötvözi egyedi módon. Ezek közül általában a krízis-intervenció elméletét, a család rendszer-szemléletű megközelítését, és az ökológiai szemléletmódot és Bowlby kötődés-elméletét tartják a legfontosabbnak.

A családmegtartó programokban sokféle szolgáltatás nyújtása történik, de egy olyan gondolati-módszertani keretben, melyhez a különféle családterápiás irányzatok, legtöbbször a Salvador Minuchin-féle strukturális, illetve az Insoo Kim Berg nevével fémjelvezhető megoldás-központú terápiák nyújtják a gondolkodási hátteret.

A családmegtartó szolgáltatások nyújtásának főbb módszertani alapelveit a következőképpen összegzi a Szociális munka enciklopédiája (Encyclopedia of Social Work, 1990:976):

- Olyan családoknak nyújtják ezeket a szolgáltatásokat, ahol a gyerek azonnali kiemelésének veszélye fennáll.
- A szolgáltatások krízis-orientáltak. A segítő a jelzést követően a lehető leghamarabb felkeresi a családot.
- A munkatársak rugalmas munkaidővel dolgoznak, és a hét minden napján elérhetőek.
- A felvétel és a felmérés során megbizonyosodnak arról, hogy a gyermek nem marad veszélyes helyzetben.
- A családtagok egyéninek tekintett problémáival is foglalkoznak, de a beavatkozás fókuszában a család egésze áll.
- A segítő a család otthonában találkozik a családtagokkal, látogatásait az érintettek időbeosztásának megfelelően időzíti. Sokféle szolgáltatást nyújtanak az iskolában és a lakóközösségben is.
- Konkrét szolgáltatások és terápiás beavatkozások egységéből áll a szolgáltatás (tanácsadás, készségfejlesztés, információk nyújtása, képviselő, stb.)
- Minden szociális munkás kis esetszámmal dolgozik.
- A beavatkozások rövid ideig, rendszerint maximum hat hónapig tartanak.

A családmegtartó szolgáltatások általában ugyanazokat a fázisokat követik, mint a szociális munka általában (Encyclopedia of Social Work, 1990:976-77.). A küldés (jelzés) (referral) rendszerint telefonhívás formájában történik, mely során a szociális munkás összegyűjti az elsődleges információkat a családról, és röviddel ezek után sor kerül az első látogatásra. Néhány programban az első ülésen (intake) – a különböző elvárások tisztázása végett – részt vesz a küldő szervezet, a család, és a családmegtartó szolgáltatást biztosító szociális munkás. Mivel a családmegtartó szolgáltatások általában sokproblémás, nem önkéntesen jelentkező, aktuálisan krízis-helyzetben lévő családoknak szólnak, a szolgáltatások sikere szempontjából különösen fontosnak tekintik a család motiválását, elköteleződését (engagement) a közös munkára,

melynek során a segítő kezdetben csatlakozik a családhoz (joining with the family), hogy bizalmon alapuló munkakapcsolatot tudjon kialakítani velük. Ebben a fázisban a segítő egyik legfontosabb feladata a család perspektívájának: vágyaiknak, probléma-definíciójuknak, megoldási kísérleteiknek a megértése, melyre kizárólag akkor kerülhet sor, ha a szociális munkás nem ítélező, minősítő (non-judgemental) módon közelít a családhoz. E szakasz másik leglényegesebb eleme a család sikertelenség-érzésének, reménytelenségének legyőzése, ezért sok esetben kézzelfogható, konkrét segítségnyújtással kezdődik a munka. A felmérés (assessment) során a család életének napi realitását kívánja megérteni a segítő, valamint azt, ahogy ezt a család látja. Külön figyelmet fordít a gyerek és más dependens családtagok biztonságára, a család szükségleteire és a rendelkezésre álló forrásokra, valamint a szülői készségekre: mennyire tudják a szülők irányítani, fegyelmezni a gyereket, hogyan kommunikálnak a családban, stb. Néhány program a strukturális családterápia koncepcióit és eszközeit alkalmazza (a család határai, genogram készítés). Központi szerepe van annak, hogy a családot bevonják működésének elemzésébe és megértésébe.

A kitűzött célok (goal setting) a családtagok által megfogalmazott változtatási szándékhoz kapcsolódnak; a segítő feladata a realiztikus, és a család állapotához illő célok megfogalmazását támogatni. E célok sok esetben az eredményesebb szülői működésre, a jobb kommunikációra, a harag veszélytelen levezetésére koncentrálnak. A legtöbb programban írásos megállapodást (contract) kötnek a családdal, és azt is meghatározzák, milyen eszközökkel (rendszerint skálákkal) mérik a változást. Így minden résztvevő könnyebben tud koncentrálni a célokra, és jobban észreveheti az elért eredményeket.

A családmegtartó szolgáltatásokat nyújtó szociális munkás konkrét segítséget nyújt, terápiás beavatkozásokat, és készségfejlesztést végez. A beavatkozások többsége az egész család részvételével zajlik, de ez nem kizárólagos. E beavatkozásokhoz rendszerint a szociális tanulás elmélete, a viselkedés-változtató eljárások, illetve a családi rendszer elmélete nyújtják a gondolati keretet.

A program lezárásának (termination) előkészítése már az első ülésen elkezdődik, az időhatárok tisztázásával. Az időhatároknak általában a változást elősegítő hatásuk van. A lezárás előtt értékeli (evaluation), mely célokat sikerült elérni, és milyen mértékben a közös munka során, valamint biztosítják a családot arról, hogy ha más keretek között is, de a továbbiakban is kaphatnak segítséget, amennyiben szükségük van rá. Rendszerint írásos beszámoló készül a küldő szervezet számára, melyben összegzik az eredményeket, és javaslatokat tesznek arra, milyen szolgáltatások szükségesek a továbbiakban. A lezárás során gyakran alkalmazzák a családterápiából ismert búcsú-rituálékat, és előre jelzik a nyomkövetés (follow-up) várható időpontjait.

Mivel a családmegtartó szolgáltatásokat végző szociális munkások intenzív kapcsolatban állnak krízisben lévő családokkal, ehhez előzetes felkészítésre, és folyamatos szupervízióra, és más jellegű támogatásra is szükségük van.

Különféle tréning-programok alakultak ki speciálisan ezen a területen, és amint a segítő a család igényeihez alkalmazkodva, rugalmas beosztásban végzi munkáját, ugyanúgy szupervízora, vagy más, őt segítő személy is folyamatosan a rendelkezésére áll. Több programban olyan munkatársakat is alkalmaznak, akiknek az a feladatuk, hogy a forrásokat mozgósítsanak és teremtsenek a családok szükségleteinek megfelelően.

■ A CSALÁDMEGTARTÓ SZOLGÁLTATÁSOK FAJTÁI

Tekintettel arra, hogy a fejlett országokban számos különféle család-orientált program terjedt el, ezek egyedi bemutatására itt nincs mód, mindössze arra vállalkozom, hogy az általam legátfogóbbnak tartott csoportosítást ismertessem.

Minuchin és munkatársai (2002:216-220) aszerint tekintik át az egyes programokat, hogy milyen elméleten, illetve módszertani előfeltevéseken alapulnak.

A szociális tanulás elméletén alapuló programok

A szociális tanulás elmélete olyan technikák kialakítását tette lehetővé, melyek segítenek az egyes embereknek viselkedésük, illetve másokkal történő interakciójuk megváltoztatásában. Ezen alapult az ún. Mendota modell, melyet 1969-

ben először családi, illetve lakóhelyi környezetben vezettek be. Egy prepubertás korú fiúk kezelésére szakosodott intézményben a munkatársak mentek ki a gyerekek otthonába és az iskolába, megtartva a gyerekeket természetes környezetükben, és a családot egységében. A struktúra radikálisan megváltozott, de az eljárások változatlanok maradtak. A fókuszban továbbra is az egyes gyerek állt, és a szülőkre úgy tekintettek, mint akiknek hatékonyabb készségekre kell szert tenniük gyerekek nevelésével kapcsolatban.

A Homebuilders program 1974-ben, a Washington állambeli Tacomában kezdődött azzal a céllal, hogy a gyerek családból történő kiemelése, illetve pszichiátriai osztályon történő elhelyezése helyett alternatív modellt kínáljon. Ebben a programban a munkatársakat megtanították a szociális tanulás olyan technikáira, melyekkel növelhető a szülők hatékonysága, és javíthatók interakciós készségeik. A segítők praktikus segítséget is nyújtottak a családok otthonában, valamint különféle humanisztikus/experimentális technikákat is alkalmaztak. A Homebuilders modell a nyolcvanas évek során gyorsan elterjedt az Egyesült Államokban. A róla szóló publikációk közismertté tették a koncepciót, így a következő programok könnyebben tudtak forrásokhoz jutni. Azoknál a családoknál alkalmazták, ahol legalább egy családtag kifejezte azt a vágyát, hogy szeretné, ha együtt maradna a család, és a családból senki nem utasította el ezt a lehetőséget.

A megoldás-központú modell

A megoldás-központú modell, mely Insoo Kim Berg és de Shazer nevéhez kötődik, az egyik legszélesebb körben alkalmazott megközelítés a családok otthonában nyújtott szolgáltatások terén. A módszer a megoldásokra fókuszál, mivel minden család tapasztalta már, hogy képes megoldani a problémákat, de ez a tapasztalat lesüllyed, ha többnyire csak a problémákra koncentrálnak. A beavatkozások a múlt pozitív pillanatainak felidézését célozzák, és a sikeres megoldások megismétlésére, illetve alkalmazására ösztönözik a családot. Ennél a megközelítésnél rendkívül fontos, hogy a segítő optimistán közelítsen a család lehetőségeihez. Lényeges a család iránti tisztelet is, kivált a szegény, krízisről krízisre élő családokkal végzett munka során, melyek gyengének érezhetik magukat a szociális intézményekkel szemben.

Az ökológiai és családi rendszerben gondolkodó megközelítés

Az ökológiai szemléletű programok arra koncentrálnak, hogy a szegény és bajban lévő klienseknek segítsenek igénybe venni az elérhető forrásokat, és ezt családterápiás technikák alkalmazásával kombinálják. Nem az egyén vagy a család előtörténetére koncentrálnak, hanem a jelenleg érvényes mintákra, mivel ezek tartják fenn a problémát. E megközelítést alkalmazzák az Iowa Children's and Family Services, valamint a Families Work című programok. Ez utóbbiban olyan családokkal dolgoznak, ahol a serdülőkorú gyereket nem tudják kontrollálni, illetve a gyerek valamilyen bűncselekményt követett el. A nehézségek kapcsán azokra a területekre fókuszál-

nak, ahol a diszfunkció feltehetően megjelenik, ilyenek például a generációk közötti határok, a családi hierarchia, a tekintély egyértelmősége.

Elsősorban a strukturális családterápiából ismert beavatkozásokat alkalmazzák: a kezdeti csatlakozást a csoporthoz, a viselkedés átfogalmazását, és az elérhető célok kitűzését, valamint a változás megjelenítését a családi üléseken, stb. A beavatkozások ideje alatt a résztvevők felfüggesztik a kapcsolatot más szolgáltatásokkal. Jelenleg az ilyen típusú szolgáltatásokat széles körben alkalmazzák a szegény családok segítése terén.

A családmegtartó programok gyors elterjedését mutatja, hogy míg 1982-ben 20 ilyen programról tudtak az Egyesült Államokban, addig 1991-re a National Resource Center on Family Based Services (Családi Szolgáltatások Országos Forrásközpontja) több, mint 400 családmegtartó programot regisztrált (Encyclopedia of Social Work, 1990:974).

■ ÚJ TENDENCIÁK A CSALÁDOK INTENZÍV SEGÍTÉSÉBEN, 1990-TŐL NAPJAINKIG

Az intenzív családtámogató programok a fejlett országokban a kilencvenes évek elejére széles körben elterjedtek, de erre az időszakra korlátaik is nyilvánvalóvá váltak. Ettől az időszaktól kezdve új, módszertanilag alaposabban kidolgozott programok jelentek meg, melyek korrigálták a korábbiak gyengeségeit. A következőkben az intenzív családsegítő programok legújabb generációjából mutatok be néhányat. Ezek egyike sem vadonatúj, inkább valamilyen korábban is alkalmazott eljárás továbbfejlesztése, korrekciója a korábbi tapasztalatok alapján.

Család-csoportokkal végzett, intenzív terápiás beavatkozások

A nyolcvanas években az Egyesült Államokban jelent meg és egyre inkább terjed az a sokproblémás családok kezelésére kialakított családterápiás gyakorlat – az úgynevezett Multiple Impact Family Therapy modell (Hines, 1989:534) –, melyben egyszerre több családdal dolgoznak, és amely sok vonásában hasonlít a családmegtartó szolgáltatásokhoz. Szintén azonnal reagálnak a megkeresésre, rövid, probléma-orientált megközelítéssel dolgoznak, bevonják az érintett segítő szervezetek képviselőit, és egyszerre hosszabb időt töltenek a családdal. Különbség azonban, hogy itt egy terapeuta-team dolgozik, és a szolgáltatás helyszíne nem a család otthona, valamint általában nem nyújtanak konkrét, illetve anyagi segítséget.

A londoni The Marlborough Family Service-ben ez általában egy 10 hetes beavatkozási forma, súlyos krízisben lévő gyerekes családok számára (Intensive Treatment Programme, 1999). A beavatkozás pontosan kidolgozott forgatókönyvet követ, és bizonyos interjúkon jelen vannak az esetben érintett szakemberek is. Az intézményben szervezett üléseket családlátogatások egészítik ki, melynek célja a problémák kontextusának megis-

merése. Öt héten keresztül a családok (más családokkal együtt) heti négy napot a Marlborough-ban töltenek, ez a tulajdonképeni család-csoportos terápia, melynek elsődleges célja a szülői készségek fejlesztése, a csoport erejének felhasználásával. A program része, hogy szükség esetén a gyerekek az intézmény belső iskoláját látogatják a beavatkozás időszakában, itt a szülőknek lehetőségük nyílik megfigyelni őket oktatás közben, illetve speciálisan képzett pedagógus irányításával olyan technikákat sajátíthatnak el, melyekkel saját maguk is segítséget tudnak nyújtani tanulási nehézségekkel küszködő gyerekeiknek.

Ezt a modellt súlyos krízisben lévő családok esetében, a gyermek bántalmazása esetén (Cooper-Ball, in Lakner-Tordainé-Tordai, 1997:103), a gyerek kiemelésének alternatívájaként alkalmazzák.

A videotrénings és az intenzív családmegtartó szolgáltatások kombinációja

Hollandiában 1986 és 2000 között a bentlakásos intézmények jelentős részét felszámolták, a fennmaradó forrásokat a korábban ott dolgozók átképzésére használták fel: a korábbi gyermekotthonok dolgozóinak megtanították az intenzív otthoni segítség módszertanát (Vermeulen, in Új dimenziók... 2003). Ennek ellenére elégtelenek voltak azzal, hogy a gyermekotthonokban még mindig maradtak gyerekek – azok, akik a legrosszabb mentális állapotban vannak, illetve akiknek családja a legtöbb, legsúlyosabb problémákkal küszködik. 2001 óta olyan programok megvalósításán dolgoznak, melyek célja, hogy ezek a gyerekek is hazakerülhessenek.

A videotrénings korábban is gyakran alkalmazták a gyerekek kiemelésének megakadályozására, illetve a család újraegyesítésének segítésére. Tapasztalatok szerint azonban a sokproblémás családok esetében a videotrénings önmagában nem elég, a családnak intenzívebb, és többféle elemet kombináló segítségre van szüksége ahhoz, hogy helyzetén, működésmódján jelentősen javítani tudjon.

Az amszterdami SaC-Amstelstad nevű, intenzív családtámogató szolgáltatásokat nyújtó szolgálatnál Henk Vermeulen nevéhez fűződik a módszer kidolgozása, melyet azóta Hollandia több más településén is alkalmaznak (Vermeulen, in: Új dimenziók...2003). A kombinált módszer újdonsága abban áll, hogy két segítő dolgozik a családdal. Egyikük praktikus segítséget nyújt a gyerekek nevelésével kapcsolatban felmerülő problémák megoldásában a szülő(k)nek. Az aktuális szerződésnek megfelelően akár heti 20 órát is tölthet a családdal, de nem veszi át a felelősséget, hanem a szülőket teszi fokozatosan képessé arra, hogy önállóan tudják nevelni gyermekeiket. A másik segítő a videotrénings, aki a családból és az intenzív segítséget biztosító munkatársból álló egységet filmezi mindennapi helyzetekben. A visszajelzés során a szülőkkel együtt kiemelik és megerősítik a kommunikáció a felvételeken látható sikeres elemeit (tehát a videotrénings módszertanát követik), a családnak intenzív szolgáltatást nyújtó segítőnek pedig szupervíziót biztosítanak ugyanezen filmek segítségével.

A módszer előnye, hogy a család így elegendő, sajátos szükségleteihez alkalmazkodó támogatást kap, és a segítő intenzív

jelenléte miatt a gyerek otthoni léte lényegesen biztonságosabbnak tekinthető. A rendszeres szupervízió ilyen módon történő biztosításával a segítő is meg tudja osztani terheit, felelősségét, és ő is megfelelő támogatást kap intenzív munkájához.

A tapasztalatok szerint olyan súlyos esetekben is sikeresen alkalmazható ez a fajta beavatkozás, amelyekben a gyerek kiemelése és hosszabb távú elhelyezése elkerülhetetlen lett volna.

Intenzív családsegítés a család átmeneti elhelyezésével

A gyermek kiemelésének alternatívájaként alkalmazzák néhány fejlett országban, például Angliában és Hollandiában azt az eljárást is, hogy a krízisben lévő családot – beleegyezésük esetén – néhány hétre együttesen helyezik el egy – a mi fogalmaink szerint körülbelül a családok átmeneti otthonának megfelelő – intézményben (Residential Assessments, 1999). A néhány hetes intenzív beavatkozás során a család – amennyire lehetséges – önállóan vezeti tovább az életét, jogaik és kötelességeik tehát nem szünetelnek, de együtt kell működniük az intézmény munkatársával azoknak a problémáknak a megoldásában, melyek az elhelyezésükhöz vezettek. A beavatkozási/terápiás formák az adott intézményben dolgozó szakemberek képzettsége, irányultsága, tapasztalatai szerint változnak, sokan kombinálva alkalmazzák különféle módszereket, tudatosan felhasználva az eklektikus megközelítés adta lehetőségeket.

A közös munka során a családdal dolgozó szociális munkás felméri, milyen fokú változásra képes a család, mekkora a valószínűsége annak, hogy az intézményt elhagyva a szülők megfelelően és biztonságosan tudják nevelni a gyerekeiket. Ennek ismeretében, a családdal közösen határozzák meg az intézményből való távozás módját és időpontját (a lehetőségek között természetesen szerepel az is, hogy mégsem tudnak együtt hazamenni), valamint hogy milyen segítségre lesz szüksége a családnak otthonába hazatérve. A leendő otthoni segítőkkal a kapcsolatfelvétel még az intézményben megtörténik, de folyamatosságot jelent, hogy az átmeneti otthon munkatársa még egy meghatározott ideig kapcsolatot tart a családdal.

Ennek a beavatkozási formának az előnye, hogy a gyerekek biztonsága – a folyamatosan rendelkezésre álló segítséggel – a család szétszakítása nélkül garantálható, és a család megerősítése, a szülői képességek erősítése olyan kontextusban kerül sor, mely egyszerre jelent védelmet, kontrollt és segítséget, ugyanakkor a lehető legtöbbet elég jól működő családi funkciót érintetlenül hagyja.

Az átmeneti elhelyezéssel járó intenzív családsegítésre többnyire olyan esetekben kerül sor, ha átmenetileg napi 24 órában segítségre lehet szüksége a családnak, de komoly esély van arra, hogy a szülői képességek fejlődésével, megfelelő források igénybevételeivel ez a helyzet viszonylag rövid időn belül megváltozik.

Korai beavatkozási program a csecsemők és kisgyermek elhanyagolásának és bántalmazásának megelőzésére

Az Ausztráliában működő Korai beavatkozási program (Barth, in Kürner-Nafrothf, 1994) a hetvenes években, a pszichoanalitikus és szociális munkás Selma Fraiberg által kidolgozott eljárást követi. A projekt egy nagy szülészeti klinika mellett működik, így a segítséget szükség esetén még a kórházban töltött időben felajánlják a szülőknek. A kapcsolat felvételére is rendszerint itt kerül sor, a hazatérés után azonban a munka rendszerint családlátogatások formájában folytatódik. (A klinika személyzete külön képzésben részesül a rizikótényezők felismerése és a segítség felajánlása területén.) Fraiberg a konyhában végzett pszichoterápiának ('psychotherapy in the kitchen') nevezte ezt a kezelési formát, mivel rendszerint a konyhában, vagy a nappaliban kerül rá sor, lehetőleg olyan időpontban, mikor a baba ébren van. A kicsi jelenléte intenzív érzéseket kelt, az interakciók az 'itt és most'-ban megfigyelhetők, és a szükséges beavatkozások is elvégezhetőek.

Ez a modell a gyermekbántalmazást és -elhanyagolást kedvezőtlenül lezajló szülő-gyermek interakciónak tekinti, így elsősorban azokra a tényezőkre koncentrál, melyek a gyermeki és szülői szükségletek és viselkedésmódok összehangolódását, a

kapcsolatot megzavarhatják. A programban dolgozók olykor egyszerű nevelési tanácsadást végeznek, más alkalommal - pszichodinamikus irányultságuknak megfelelően - elsősorban a szülők múltjában keresik a problémák forrását, és ennek terhéértől, a múlt szellemeitől kívánják a szülő-gyermek kapcsolatot megszabadítani, az egészséges kötődést lehetővé tenni.

A tanácsadás és a terápia része a család gyakorlati tevékenysége is, szükség esetén konkrét segítséget is felajánlanak.

Szociálpedagógiai intenzív gondozás: nappali csoportok, családsegítés*

E munkaformák a 80-as évektől jelentek meg az NSZK ifjúságvédelmi gyakorlatában, de a 90-es évekre szilárdultak

**Emellett a korábbi csecsemőotthonok egy részét átmeneti otthonná alakították, ahol néhány hétig mód van a bentlakásra, ha az otthoni segítség valamilyen okból nem volt elégséges. Ilyenkor az anya a gyerekekkel, illetve az apa is beköltözik, az anya gondozza a csecsemőt, de szükség szerint - elsősorban, hogy aludjon - felügyeletet nyújtanak, illetve segítenek a gondozásban. Ez leggyakrabban a gondozásban felnőtt, éretlen, nagyon fiatal anyák, családok esetében történik (A szerk.)*

**A szociális munka versus szociálpedagógia kérdésének tárgyalása szétfeszítené dolgozatom kereteit, így ettől eltekintek. A kérdést részletesen tárgyalja Kozma Judit (2002) PhD dolgozata, és sok vonatkozását megvilágítják a Kozma Tamás-Tomasz Gábor (2000) által szerkesztett Szociálpedagógia című szöveggyűjtemény tanulmányai.*

meg, ekkorra alakult ki önálló filozófiájuk, módszertanuk.

A nappali csoportokat olyan gyerekek számára létesítették, akik súlyos személyiségfejlődési és magatartási problémákkal küzdenek, de családjuk elég jól működik, és képes a legfontosabb problémákkal megbirkózni (Trede, in Blumenfeldné-Volentics, 1992:65). Ezekben az esetekben a szokásos gyakoriságú (heti 1-2 alkalom) ambuláns segítség nem elégséges, a családból történő kiemelés viszont nem szükséges.

A szociálpedagógiai nappali csoportokban 6-15 éves gyerekeknek és családjuknak nyújtanak segítséget. Működésük részben egy iskolai napközire hasonlít (e csoportokat gyakran a speciális iskolával együtt szervezik). A gyerekek iskola után megebédelnek, elkészítik a házi feladatot, de itt a szabadidős programok mellett egyéni és csoportos terápiás tevékenység is folyik. A gyerekek 17 órákor hazamennek, így az intenzív segítségnyújtás nem szakítja ki őket a családjukból. Egy csoportban 10-12 gyerekkel négy szakember foglalkozik, ezzel lehetőség nyílik intenzív segítségnyújtásra, az egyéni problémák feldolgozására. Ezzel párhuzamosan dolgoznak a szülőkkel: tanácsadást, terápiát biztosítanak, a gyermeknevelés mindennapos kérdéseihez kapcsolódóan.

A szociálpedagógiai családsegítés célja a család stabilizálása, intenzív szolgáltatások nyújtásával (Trede, in Blumenfeldné-Volentics, 1992:65). A családot otthonában keresi fel a szociálpedagógus, hetente több alkalommal. A közös munka célja a család tehermentesítése, a problémahelyzetből a kivezető út megtalálása. A szociálpedagógus a gyerek szabadidejével, otthoni tanulásával; illetve a háztartással, ügyintézésrel kapcsolatos hétköznapi nehézségek megoldásában segít, ezzel párhuzamosan azonban családterápiát is alkalmaz.

Intenzív családtámogatás Magyarországon

A családmegtartás praxisa, a gyerekek kiemelésnek megelőzése érdekében a krízishelyzetben lévő családok intenzív támogatása a magyar gyakorlatban is létezik, de anélkül a gondolati, szervezési keret nélkül, amelyet a fejlett országokban alkalmaznak. Az intenzív családtámogatás hazai praxisának feltárása érdekében 20 interjúút készítettem gyermekes családokkal dolgozó szakemberekkel olyan esetekről, melyben a család súlyos krízist élt át, és ezt intenzív segítségnyújtás követte. Kutatásom során egy kivétellel olyan eseteket vizsgáltam, melyekben

1. a gyerek kiemelésének szükségessége valamely érintett részéről nyíltan megfogalmazódott, és
2. ezt követően intenzív szolgáltatásokat nyújtottak a családnak,

de nem kötöttem ki, hogy csak olyan esetekkel foglalkozom, ahol a család változatlan összetételben működik tovább. Így olyan esetekkel is találkoztam, ahol az intenzív szolgáltatás célja a kiemelés időtartamának lerövidítése, a gyerek mielőbbi hazakerülésének elősegítése volt, valamint olyannal is, melyben az intenzív szolgáltatások az új helyzethez való alkalmazkodást segítették elő.

Megvizsgáltam, mi tekinthető ma, Magyarországon intenzív beavatkozásnak a gyermekjólét/gyermekvédelem területén.

Választ kerestem arra a kérdésre, miért kezd a segítő intenzíven dolgozni a családdal azon kívül, hogy szeretné megelőzni a gyerekek kiemelését. Megállapítottam, hogy intenzív munkára akkor kerül sor, ha

- a jelző szerint olyan krízishelyzet van a családban, mely szükségessé teszi a gyerek(ek) kiemelését, de a segítő nem ismeri a családot. Ilyenkor elsődleges feladat a veszély súlyosságának felmérése, a lehetséges segítség-források feltérképezése, a gyerekek biztonságának legalább átmeneti formák között történő garantálása;
- olyan családban alakul ki krízis, mellyel a segítő már munkakapcsolatban van, de korábban nem volt szükség intenzív beavatkozásra. Ekkor a munkavégzés mintázata megváltozik, gyakoribbak, hosszabbak a találkozások, mások az alkalmazott módszerek. A segítő jól tudja kamatoztatni a korábban befektetett munkáját, a kialakult bizalmat. A krízishelyzetben olyan területeken is változást lehet elérni, melyek máskor nem hozzáférhetőek;
- közeledik az esetkonferencia/védelembé vételi értekezlet/elhelyezési, felülvizsgálati tárgyalás, ahol számot kell adni az előző időszakban elvégzett munkáról. Ilyenkor mind a család, mind a segítő átéli az időkorlát szorítását, az események felgyorsulnak, az eset felpörög, a család és a segítő intenzíven dolgozik együtt;
- néha a keretek, a módszerek megváltoztatása is intenzívebbé teszi a munkát. Hasonló következményekkel járhat, ha a segítő olyan továbbképzésen vesz részt, ahol rendszeresen referálnia kell az esetről.

Választ kerestem arra a kérdésre, mi jellemzi ma Magyarországon azokat a családokat, melyeknek intenzív támogatást nyújtanak. Minden család egyedi és megismételhetetlen, történeteikben azonban gyakran előfordultak közös motívumok. Ezek a következők:

- Többnyire olyan családokról van szó, akik egyfajta társas vákuumban élnek: korábbi élettörténetük töredezettsége miatt hiányoznak mellőlük azok a természetes támaszok, akiket krízis esetén mobilizálni lehetne. A szociális munkás így sokszor maga pótol valamit a hiányokból. Ez összhangban áll a fejlett országok családmegtartó szolgáltatásainak azzal az alapjával, hogy lehetőleg egy jól képzett segítő biztosítsa a szolgáltatások széles skáláját.
- E családokban rendszerint legalább egy gyerek szülői helyzetben van, felnőtt felelősséget visel, melyet saját életkori szükségleteinek feláldozásával tud megtenni. Az intenzív szolgáltatások célja ilyenkor a parentifikált gyerek tehermentesítése.
- A generációs határok hiánya abban is megnyilvánul, hogy gyakran előfordul a gyerekek szexuális bántalmazása. A szociális munkás már a következményekkel való megbirkózást segíti, de a trauma feldolgozására ritkán kerül sor.
- Speciális összetételű családok, ahol a családtagokat nem vérszerinti kötelékek kapcsolják össze. Ez a szokásoson túli feladatokat, általában nagyobb megterhelést jelent, és azt, hogy a családi életnek több sérülékeny területe van.
- Változékony határu családok, melyekben a család szerkezete

gyakran változik, egyes családtagok hirtelen távoznak, mások megérkeznek, és ezt nem követik a gyerek számára is érthető magyarázatok. A folytonosság, állandóság hiánya nehezíti, hogy a gyerek stabil helyet alakítson ki saját világában. Ezeket a családokat sokszor egy erős nő irányítja, a férfiak átmenetileg vannak jelen.

• Olyan családok, ahol a gyereket védelembe vették. A védelembe vétellel, ezzel az alapellátás és a szakellátás határán elhelyezkedő beavatkozási móddal a jegyző előírhatja a család számára a szociális munkással történő együttműködést. Amennyiben ez nem vezet eredményre, akkor a gyerek kiemelésének forgatókönyve lép életbe. Az a tény, hogy a gyereket védelembe veszik – a család és a beavatkozó intézmények interakciója következtében – nemcsak az ez után következő eljárásokat határozza meg, hanem visszahat magára a családra is. Ezért lehetséges, sőt szükséges is ezt – a család szerkezetétől, működésmódjától látszólag független jellegzetességet is a közös vonások között tárgyalni.

A fejlett országok intenzív családmegtartó szolgáltatásai a szolgáltatások kontinuumának ezen a pontján helyezkednek el: utolsó esélyt adnak a családoknak, hogy együtt maradjanak, de ehhez intenzív segítséget biztosítanak, ami a jelzést követő 24 órán belül elkezdődik. Amennyiben a család nem él ezzel a lehetőséggel, vagy a beavatkozás nem hozza meg a várt eredményt, akkor a gyereket kiemelik. A magyar gyermekjólét – gyermekvédelem intézményrendszeréből ez a láncszem hiányzik. Az érintett segítők emberségük, szakmai tapasztalataik alapján saját hatáskörükben megpróbálják pótolni ezt a hiányzó szolgáltatás-fajtát, amivel sokszor jó eredményt érnek el, más esetekben azonban a nehézségek kerekednek felül.

Nálunk a védelembe vételt gyakran úgy emlegetik a szociális munkások, mint ami új kontextusba helyezi ugyan a segítő folyamatot, de másfajta, hatékonyabb eszközök nem állnak a rendelkezésükre a védelembe vett családokkal folytatott munkához. Jó esetben ilyenkor intenzívebben dolgoznak a családdal, de az aránytalanul nagy esetterhelés miatt sokszor erre sincs lehetőség. A magyar gyermekvédelem rendszerében ott lenne a fejlett országokéhoz hasonló keretben szervezett intenzív szolgáltatások helye, ahol a védelembe vétel nem hozza meg a várt eredményt; ahol az önkéntesen igénybe vehető alapellátás lehetőségei véget érnek, de mielőtt még a gyerek kiemelése és szakellátásba helyezése megtörténne. Amennyiben működnének ilyen szolgáltatások, akkor a gyerek a családjában maradhatna úgy, hogy egy erre felkészült munkatárs naponta több órát tölt a családnál, és azon dolgozik a szülőkkel, hogy ismét képessé váljanak gyerekeik nevelésére, így a kiemelés elkerülhető legyen.

Megvizsgáltam, milyen feltételek szükségesek az intenzív szolgáltatások nyújtásához. Az anyagi és szemléletbeli feltételek mellett az intenzív munkához a segítők speciális képzésére, és folyamatos támogatására is szükség van. A fejlett országok gyakorlatában ez utóbbi a szupervízor folyamatos elérhetőségét jelenti. A magyarországi esetekben is megfigyelhető az intenzív munkát végző kollega folyamatos támogatása, speciális

felkészítéssel viszont csak egy, sok szempontból kivételnek tekinthető esetben talákoztam.

Az intenzív családtámogató szolgáltatások nyújtása során fontos korlátot jelent a szolgáltatások területi alapon történő megszervezése. Szükséges lenne olyan mozgékonyabb stábok kialakítása és működtetése, mellyel a helyváltoztatások jobban követhetők.

A szülői készségek elemi hiánya esetén a rutin-szerűen alkalmazott tanácsadási módszerek hatástalanok. A szociális munkások képzésében, továbbképzésében fontos lenne olyan módszerek megismertetése, melyekkel a szülői készségek eredményesen fejleszthetők.

Az intenzív családmegtartó szolgáltatások fontos lehetőségeket is teremtenek.

- Lehetővé tehetik a család belső erőforrásainak mobilizálását, képessé tehetik a családot a korábnál sokkal jobb és hatékonyabb működésre. Ebben többféle módszer alkalmazható sikeresen.
- Az esetkonferenciákat a gyermekvédelmi törvény nyomán kezdték széles körben alkalmazni a családok megerősítésére, a célok, szolgáltatások összehangolására. Ezek a konferenciák a mai magyar gyakorlatban azonban gyakran a különféle szervezetek konfliktusainak terepévé is válnak.
- Az intenzív szolgáltatások hozzájárulhatnak a család természetes támaszainak aktivizálásához, ebben az esetben a segítő legfontosabb feladata, hogy háttérbe húzódjon, és merje a munkát ezekre a támogatókra hagyni.
- A különféle szolgáltatások együttműködése is új lehetőségeket teremthet: a munka intenzív szakaszának lezárása után egy másik szolgáltató biztosíthatja a szükséges további segítséget.
- A civil szervezetek rugalmasabb célmeghatározásuk, kisebb esetterhelésük és kevesebb törvényi kötöttségük miatt könnyebben tudnak intenzív szolgáltatásokat biztosítani, mint az állami, önkormányzati fenntartású szervezetek.

Magyarországon – egyetlen, menekült családoknak szóló program kivételével – nem lehet intenzív családtámogató szolgáltatásokról beszélni a szónak abban az értelmében, ahogy ez a fejlett országok gyakorlatában használatos: nálunk nem elkülönült stáb végzi a családmegtartó szolgáltatásokat, nem szerződnek külön az intenzív munkára, és a beavatkozás nem korlátozódik a krízis időszakára, hanem egy hosszabb segítő folyamat része. Ugyanakkor gyakran előfordul, hogy a gyermekvédelem különféle szereplői krízisben lévő családokkal a szokásosnál sokkal intenzívebben dolgoznak egy bizonyos időszakban, ekkor a többi esetük átmenetileg háttérbe szorul. Ezek a beavatkozások megegyeznek a fejlett országok családmegtartó szolgáltatásaival abban, hogy többnyire a család otthonában folynak, céljuk a gyermek védelme és a családi kötelek megerősítése, a krízisben lévő család stabilizálása, a szülők készségeinek és kompetenciájának fejlesztése, valamint az informális segítő rendszerek felhasználása annak érdekében, hogy a gyermek kiemelés elkerülhető legyen (Tracy–Haapala–Kinney–Pecora, 1991). Ebben a szakaszban a beavatkozások módja, módszerei jelentősen eltérnek attól,

amit nyugodtabb időszakokban alkalmaznak. Ilyenkor a segítő sokkal több időt tölt az adott családdal, elsőséget biztosít a velük folytatott munkának, és munkaidőn túl is elérhető. Az intenzív munka rendszerint nagy megterhelést jelent a segítőnek és az őt foglalkoztató intézménynek egyaránt, és a szokásosnál erősebb és intenzívebb igény keletkezik a supervízióra. A legtöbb intézményben a krízisek ellátása során keletkező megnövekedett idő- és energia igényt más szolgáltatók bevonásával, vagy egy adott szolgáltatón belül több munkatárs átmeneti bekapcsolásával oldják meg. Ezt a beavatkozási formát próbálják meg beilleszteni a többi szolgáltatások közé. Egyes szolgáltatóknál a kölcsönösség elve szerint támogatják azt a munkatársat, aki krízisben lévő családdal dolgozik, a szerepek elkülönülése nélkül. Más szolgáltatóknál azonban megjelent a krízis kezeléséhez szükséges munkamegosztás is.

Néhány esetben az intézményekben megfogalmazódik az is, hogy jó lenne ezekre a helyzetekre külön szakembereket, elkülönült stábokat alkalmazni. Az intenzív családtámogató munka önálló szervezési keretben történő megvalósulására is található példa hazánkban, itt azonban a menekült család integrációja, az átélt traumák feldolgozása van a fókuszban, nem a gyerekek kiemelésének megelőzése.

Egyes terápiás megközelítésekben nem különíthető el a találkozások gyakorisága szerint intenzívebb és kevésbé intenzív szakasz. Ezeket az eljárásokat rendezettebb, jobban

funkcionáló családoknál alkalmazzák. A vizsgált esetekben gyakran alkalmaztak családterápiás, mediációs eszközöket, és a videotréning módszerét.

A vizsgált esetek döntő többségében több segítő intézmény munkatársa vesz részt, de beavatkozásaik fókuszában más és más kérdések állnak. A szolgáltatásokat megpróbálják összehangolni, de valódi integrációjuk nem történik meg. Az esetben érintett különféle intézmények eltérő probléma-látása és stratégiája azzal a veszéllyel jár, hogy a család széteséséhez járulnak hozzá. A gyermekvédelmi törvény által előírt esetkonferenciák, védelembe vételi és elhelyezési tárgyalások képesek lehetnek legalább minimális szinten kikényszeríteni a szolgáltatások összehangolását. A rengeteg intézményben megforduló esetek ráirányítják a figyelmet az ellátó rendszer hiányosságaira, de nyomukban újra kell gondolni a veszélyeztetés és a beavatkozás határainak kérdéseit is.

A magyar gyermekvédelmi rendszerben széles körű elterjedtségük ellenére is esetlegesen a krízishelyzetben rugalmasan, az egyéni szükségletekhez alkalmazkodva nyújtható, személyi folytonosságot is biztosító intenzív szolgáltatások. Intenzív szolgáltatásokra azonban szükség lehet olyan esetben is, ha a család egysége semmiképpen nem tartható fenn, de a gyereket át kell segíteni a krízisen, támogatni kell az új helyzethez való alkalmazkodás során, és lehetővé kell tenni számára az átél

trauma feldolgozását. A következő táblázatban összefoglalom a fejlett országokban, illetve hazánkban nyújtott intenzív szolgáltatások legfőbb hasonlóságait, illetve különbözőségeit.

A kutatás eredményeképpen megfogalmazható, hogy az intenzív családtámogató szolgáltatásokra mindenképpen szükség van ma Magyarországon. A gyermekjólét és családsegítés területén dolgozó szakemberek, civil szervezetek munkatársai gyakran intenzív munkával látnak el krízisben lévő családokat, de ennek határt szab a magas esetterhelés, valamint az egyéb szakmai feladatok. Így előfordulhat, hogy a család nem, vagy csak véletlen-szerűen kapja meg azt a mennyiségű, és minőségű segítséget, amire szüksége lenne, és amivel lényegi változást lehetne elérni. A társszakmák bevonásával ismét különböző

szempontok és eljárásmodok érvényesülnek, újra a fragmentált szolgáltatások lesznek a jellemzőek.

A problémák néha olyan súlyosak, hogy az alapellátásban biztosítható szolgáltatások nem elégségesek. A szakemberek forráshiányos helyzetben nem kockáztatják a gyerek biztonságát, inkább a kiemelés mellett döntenek. Könnyebben vállalnák azonban, hogy otthon maradhasson, vagy haza mehessen, ha lennének intenzív szolgáltatást biztosítani képes szakemberek, akik szerződéses keretek között képesek annyi és olyan segítséget nyújtani, amennyire a családnak valóban szüksége van. Biztonságot jelentene az is, hogy munkájuk során figyelemmel kísérik a családot, és jelzik, ha a közös erőfeszítések nem hozzák meg a kívánt eredményt, illetve ha a veszély olyan mértékű, hogy a gyerek biztonsága az otthoni

Az intenzív családmegtartó szolgáltatások jellemzői a fejlett országokban, illetve a hazai gyakorlatban. Összehasonlítás.

FEJLETT ORSZÁGOK	HAZAI GYAKORLAT
Előzmények: a korábbi gyermekvédelmi rendszer diszfunkciói nyilvánvalóvá válnak, politikai és szakmai akarat a rendszer átalakítására, a változást alátámasztó szakmai/módszertani innovációk	Hasonlóképpen politikai és szakmai akarat a gyermekvédelmi rendszer átalakítására, de a szakma megosztottabb, kevesebb a változást elősegítő szakmai/módszertani innováció
Paradigmaváltás: a gyermekek védelméről a családok megerősítésére kerül a hangsúly	Paradigmaváltás szintén, de a retorikában kevésbé éles a korábbi gyakorlattal való szembe fordulás
Törvények, rendeletek szabályozzák a családmegtartás gyakorlatát	Az 1997-es gyermekvédelmi törvény implicit módon tartalmazza a családmegtartás értékeit és elveit, de nem nevesít családmegtartó szolgáltatásokat
Az intézményrendszer átalakítása, család-központú eljárások kialakítása. A korábbi innovációk nyomán az átállás nehézségekkel jár, de ezek viszonylag hamar leküzdhetők	A törvény hasonló változásokat ír elő, de sok helyen bizonyos részleteit nem hajtják végre. Az átállás sok helyen komolyabb nehézségekkel jár
Az intenzív szolgáltatásokat speciális, erre felkészített stáb végzi, melynek kizárólag ez a feladata	Az intenzív szolgáltatásokat olyan stábok/szakemberek végzik, akik erre nem kaptak külön felkészítést, és a krízisben lévő családokkal végzett munkán kívül számos más feladatuk is van.
A családmegtartó szolgáltatásokat önálló szervezeti keretben, explicit módon kifejtett értékek alapján, e célra kifejlesztett protokollok szerint végzik.	Az intenzív munka más szolgáltatások közé ágyazottan, szervezeten belül nem különülten jelenik meg. Az értékek kevésbé tudatosan és explicit módon vannak jelen, a szükséges protokollok hiányoznak.
Többnyire a család otthonában folyik, célja a gyermek védelme és a családi kötelek megerősítése, a krízisben lévő család stabilizálása, a szülők készségeinek és kompetenciájának fejlesztése, valamint az informális segítő rendszerek felhasználása annak érdekében, hogy a gyermek kiemelése elkerülhető legyen	A helyszín szintén többnyire a család otthona, a célok is azonosak, de megfogalmazásuk sokszor kevésbé explicit.
Az intenzív munka a krízis időszakára korlátozódik, időhatáros, külön szerződés szabályozza.	Az intenzív és kevésbé intenzív munkaszakaszok ugyanazon folyamat részei, a munka nem időhatáros, a krízis időszakában nyújtott intenzív szolgáltatást nem szabályozza külön szerződés.
Lehetőleg egy, magasan képzett szociális munkás biztosítja a szolgáltatások széles skáláját, integrált szolgáltatások.	Az intenzív munka lehetetlenné teszi a többi eset megfelelő szintű ellátását, ezért a lehető leghamarabb külső erőforrásokat vonnak be (többnyire társintézmények munkatársait, illetve szolgáltatásait), ekkor az eddig intenzív munkát végző segítő valamelyest visszavonul.

Az intenzív szolgáltatások nyújtásához elkülönített források állnak rendelkezésre, ezek ismételt biztosítása beszámoló, kutatási eredmények alapján történik.	A szolgáltatások integrációja nem történik meg. Nincsenek elkülönített források, legfeljebb a stábon belül biztosítanak több időt, illetve speciális eszközöket az intenzív beavatkozást végzőknek.
Az intenzív szolgáltatásra beutalás alapján, a veszélyhelyzet felmérése és a várható eredmények mérlegelése, valamint a program telítettségétől/szabad kapacitásától függően kerül sor, a döntés szakmai nyilvánosság előtt történik	Krizishelyzetben a segítő saját helyzetértékelése, szakmai képzettsége és attitűdjei, valamint aktuális terhelése alapján intenzív beavatkozást végezhet, ebben (jó esetben) munkahelyi vezetője és munkatársai támogatására számíthat.
Az intenzív szolgáltatás igénybevételére való javaslatétel (küldés) a gyermekjólét/gyermekevédelem területén dolgozók, valamint a társ-szakmák számára kalkulálható lehetőséget jelent	Az intenzív szolgáltatások esetlegesen, egyéni akcióként jelennek meg, illetve hiányukat jelzik a megkérdezettek.
Az intenzív szolgáltatást nyújtó munkatárs folyamatosan elérhető a család számára.	A krízis-telefonok üzemeltetésével a gyermekjóléti központ folyamatosan elérhető krízishelyzet esetén.
Az intenzív szolgáltatást végző munkatársak számára a szupervízió lehetősége folyamatosan (napi 24 órában, heti 7 napon) biztosított.	A munkahelyi vezetők közül többen szintén folyamatosan elérhetőek az intenzív beavatkozást nyújtó munkatársaik számára: támogatást, információt, konzultációs lehetőséget, esetenként konkrét segítséget (az angol-amerikai értelemben vett szupervíziót) biztosítva számukra.

környezetben az intenzív segítség ellenére sem garantálható.

Az elkülönülten szervezett intenzív családmegtartó szolgáltatások kísérleti kipróbálására véleményem szerint hazánkban is érettek, illetve megteremthetők a feltételek. Sok gyakorlati szakember érzi és jelzi e szolgáltatások szükségességét, néhányan ismerik a külföldi példákat, és szívesen próbálkoznak hazai megvalósításukkal, több helyen láthatóak az intenzív munkára való specializálódás jelei. Ezek a fejlemények jelenthetik azokat a szakmai/módszertani innovációkat, melyek a fejlett országok átalakulási folyamataiban is fontos szerepet játszottak a közelmúltban.

E szolgáltatások biztosításához azonban sokféle feltételnek is teljesülnie kell. Elengedhetetlen az e feladatra vállalkozó szakemberek felkészítése, folyamatos szupervíziója, továbbképzése (mindennek illeszkednie kellene a jelenlegi továbbképzési rendszerhez). Szakmai megállapodásokat kellene kidolgozni arra nézve, meddig az alapellátás feladata a krízisben lévő család segítése; milyen esetben és hogyan történik az intenzív szolgáltatás igénybevételére történő javaslatétel, miként döntenek a szolgáltatás biztosításáról, illetve ennek elutasításáról. Ezen a területen is mielőbb szükséges lenne a beavatkozásoknak irányt és keretet adó szakmai protokollok kidolgozása, az eredmények követése, értékelése és dokumentálása, a felmerülő nehézségek elemzése és a szükséges korrekciók elvégzése.

Az intenzív szolgáltatásokhoz – a program működéséhez szükséges személyi és tárgyi feltételek biztosításán túl – speciális források is elengedhetetlenek. Az elmondott esetek többségében az intenzív munka főként olyan családokra irányult, ahol a család relatíve rendezett körülmények között élt (lakhatásuk és jövedelmük legalább egy alacsony szinten biztosítva volt), így viszonylag jobb volt az esélye annak, hogy a család egysége segítséggel megtartható. Ez feltehetően össze-

függ azzal is, hogy a szociális munkások nem a legreménytelenebb eseteikbe fektettek be sok időt és energiát, és nem is ezeket mondták el nekem. Az azonban bizonyosan megállapítható, hogy ahhoz, hogy az intenzív szolgáltatások szegény családok esetében is sikeresen alkalmazhatóak legyenek, olyan speciális szociálpolitikai eszközökre is szükség lenne (lakhatással, jövedelemmel, foglalkoztatással kapcsolatos eszközök), melyek lehetővé teszik a család alapvető szükségleteinek kielégítését. Így egy relatíve drága ellátás alakulna ki, ami azonban a fejlett országok tapasztalata alapján egyértelműen olcsóbb, humánusabb és hatékonyabb ellátást jelent, mint a bentlakásos intézményekben nyújtható, a családi kötődéseket figyelmen kívül hagyó, és sok esetben másodlagos károsodásokat okozó szolgáltatások (Herczog 2001, Millham, 1998; Thomas, 2001, Tracy–Haapala–Kinney–Pecora, 1991).

(A tanulmány irodalomjegyzéke elérhető a szerkesztőségben.)

Bányai Emőke

Gyermekes családok: a rendszerváltás óta eltelt időszak legnagyobb vesztesei

■ A CSALÁDPOLITIKAI INTÉZKEDÉSEK VÁLTOZÁSAINAK HATÁSA A JÖVEDELMI HELYZETRE ÉS A GYERMEKSZEGÉNYSÉGRE 1990-TŐL 2002-IG¹

A szociálpolitikai ellátásoknak fontos elemét jelentik a családpolitikai intézkedések, melyek iránti igény a rendszerváltás óta egyre inkább nőtt. Az ellátásokon belül legnagyobb részt a pénzbeli támogatások jelentik, közülük is a családi pótlék és az anyasági támogatások (GYES, GYED).

Ha megvizsgáljuk az összes családtámogatás arányát a teljes népességben és a szegény családokban, azt látjuk, hogy ez utóbbiak jövedelmében a transzferek részesedése több mint kétszer akkora. A szegény családok rendelkezésre álló jövedelmének átlagosan 60%-át teszik ki a családi támogatások. A gyermekek és szegény gyermekek transzfer jövedelmének mintegy fele készpénzes családi juttatás. Tehát a gyermekek számára nagyon fontosak azon transzfer jövedelmek is (például munkanélküli-, szociális segély), amelyek nem elsősorban a családra irányulnak.

A családi pótlék aránya a vizsgált időszak alatt minden népességcsoporton belül majdnem a felére csökkent, az anyasági

gi támogatások terén azonban aránynövekedés figyelhető meg. A legnagyobb mértékben a szegény nagycsaládok támaszkodnak családtámogatásra, bár az arányok jelentősen változtak. A családi pótlék jelentette ugyanis a rendelkezésre álló jövedelem több mint harmadát, de ez 1997-re, az ötödére esett vissza. Az anyasági támogatások azonban 22%-kal növekedtek, és ez mintegy ellensúlyozza a családi pótlék kiesése miatti jövedelemkiesést. A szegény egyedülálló szülők csoportja az egyetlen, ahol mind kétfajta készpénzes családi támogatás aránya csökkent, aminek következtében az összes transzfer aránya is kevesebb lett a rendelkezésre álló jövedelmükben.

Az állami transzfertámogatások meghatározóak az egyes csoportok, és elengedhetetlenek a szegények jövedelmében.

■ NEVELÉSI ELLÁTÁSOK ÉS ALAKULÁSUK

A gyermek neveléséhez, eltartásához járó támogatásoknak két formája van. Az első a családi pótlék, a másik az iskoláztatási támogatás.

A családi pótlék a gyermek tanköteles korának betöltéséig jár. Ezt követően iskoláztatási támogatást állapítanak meg, amely a gyermek 16. életévének betöltéséig, legfeljebb – ha a gyermek középfokú oktatási intézményben tanul – a gyermek 20 éves koráig jár. (A 2002. XXXIII. törvény a családi pótlék címét ismét megállapította és a nevelési ellátást hatályon kívül helyezte.)

A családi pótlékban részesülő családok száma 1990 után több mint harmincezerrel növekedett, ami az igénybevétel feltételeinek változásával magyarázható. 1990. április 1-jétől ugyanis a családi pótlék igénybevétele alanyi joggá vált. 1992-től azonban egyre kevesebb család – és így gyermek – részesült az ellátásban, amely a gyermekszám csökkenésével magyarázható. 1996-ban drasztikus fogyás figyelhető meg (már csak a gyermekek 88,7%-a kapott ellátást), melynek hátterében szintén jogszabály módosítás húzódik meg. 1996. április 1-jétől 1998. december 31-ig a családi pótlék folyósítását jövedelemhatárhoz kötötték. Csak a három és több gyermekes, illetve a tartósan beteg nevelők kaptak továbbra is alanyi joga a támogatást. Így három év alatt több mint 233 ezer családdal és 312 ezer gyermekkel kevesebben vették igénybe az ellátást. 1999-ben az ellátásban részesülő családok száma majdnem elérte az 1996-os szintet, amely az 1999. január 1-jei

Családtámogatások a rendelkezésre álló jövedelem százalékában, 1991-1997.

		Összes transzfer	Családi pótlék	Anyasági támogatások
Teljes népesség	1991	27.1	6.3	2.0
	1997	32.6	3.1	1.7
gyermekek	1991	23.8	12.1	3.4
	1997	24.0	7.8	4.2
szegény gyermekek	1991	56.4	29.2	5.6
	1997	64.8	18.0	12.3
Szegény családok három/több gyermekkel	1991	57.8	36.3	5.3
	1997	65.3	20.0	27.2
Szegény egyedülálló szülők	1991	63.5	32.9	10.2
	1997	61.0	21.4	6.2

Forrás: Michael F. Förster – Tóth István György: Családi támogatások és gyermek-szegénység a kilencvenes években Csehországban, Magyarországon és Lengyelországban. TÁRKI, Kolosi Tamás elnök igazgató, 1999.

¹Vári Annamária tanulmányát (Gábor Dénes Főiskola Informatikai statisztikus és gazdasági tervező szak, szakdolgozat eredeti címe: A magyarországi szegénységnek, kiemelten a gyermekes családok szegénységének vizsgálata statisztikai adatok alapján, 2004) Kovács Szilvia foglalja össze.

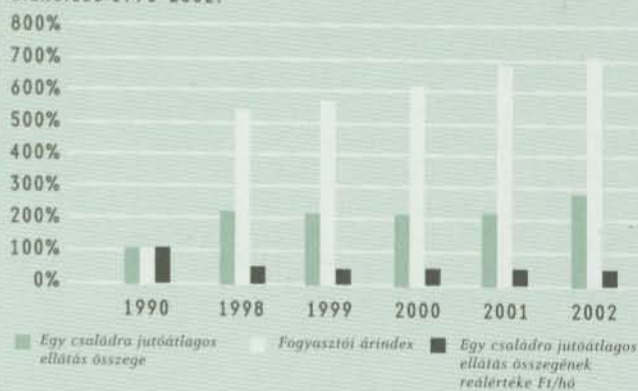
A családi pótlék alakulása 1990-2002.

Év	Az ellátásban részesülő családok havi átlagos száma, ezer fő	Az ellátásban részesülő gyermekek havi átlagos száma, ezer fő	Az ellátásban részesülő gyermekek a 0-18 évesek százalékában
1990	1514,1	2498,3	91,0
1991	1544,5	2532,0	92,9
1992	1536,5	2508,5	92,8
1993	1503,8	2443,8	92,0
1994	1502,2	2432,4	93,8
1995	1429,5	2354,0	93,2
1996	1310,4	2138,4	88,7
1997	1239,4	2113,8	87,9
1998	1196,2	2041,1	88,4
1999	1297,3	2154,5	95,6
2000	1299,8	2152,6	96,1
2001	1295,8	2115,4	96,2
2002	1269,4	2267,9	104,8

(1998-ig családi pótlék, 1999. októbertől 2002. november 8-ig nevelési ellátás: családi pótlék és iskoláztatási támogatás együttes adatait tartalmazza.)

Forrás: Társadalmi helyzetkép 2002. KSH, Budapest, 2003.

Az egy családra jutó átlagos családi pótlék összegének alakulása 1990-2002.

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 2002, KSH, Budapest, 2003.

törvénymódosítással – melynek értelmében a családi pótlék igénybevétele ismét alanyi joggá vált –, továbbá a gyermekszám további csökkenésével magyarázható.

A családi pótlék alakulását vizsgálva megállapítható, hogy 1998-tól 2001-ig annak nominálértéke alig változott. A fogyasztói árindex azonban ebben az időszakban több mint 200%-kal nőtt. Ennek eredményeképpen az egy főre jutó átlagos ellátás összegének reálértéke 5%-kal csökkent. Ez abból a szempontból is hátrány, különösen a szegény családok számára,

A családtámogatási rendszer kiadásainak megoszlása, 2000/2001.

	Decilisek									
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Teljes népesség	16,2	13,9	13,7	11,2	10,9	6,6	5,4	6,6	8,7	6,7
gyermek	15,7	12,7	13,2	10,4	8,8	5,9	6,4	6,5	9,6	10,8
szegény gyermek	9,5	19,8	13,5	8,0	25,0	9,1	5,1	8,3	1,8	0,0

[A háztartások ekvivalens jövedelme (e=0,73) alapján képzett jövedelmi decilisek]

Forrás: Mózer Péter: A társadalompolitika hatásai... (1998-tól napjainkig) II. rész. A gyermekszegénység alakulása, valamint a családtámogatás szerepe. 2002. február

mert a családi pótléknak a rendelkezésre álló jövedelmen belüli aránya is csökkent.

További fontos tény, hogy a családi pótlék reálértéke 2002-ben nem érte el az 1990. év értékének 41%-át.

A családi pótlékon és anyasági támogatásokon kívül egyéb transzfer jövedelmek is nagy hatással vannak a gyermekszegénység alakulására. A következőkben e transzferek közül a kiegészítő családi pótlék (2001 előtt rendszeres gyermekvédelmi támogatás) vizsgálatára kerül sor.

A kiegészítő családi pótlék jövedelem- és vagyoni korláthoz kötött támogatás, mely pénzben és természetben egyaránt

folyósítható, amennyiben a gyermeket gondozó családban az egy főre jutó havi jövedelem összege nem haladja meg az öregségi nyugdíj legkisebb mindenkori összegét (2002-ben 20100 forint), illetve az egy főre jutó vagyon értéke nem haladja meg külön-külön számítva az öregségi nyugdíj legkisebb összegének a huszonötszörösét, együttszámítva, pedig az öregségi nyugdíj legkisebb összegének a hetvenötszörösét.

A kiadások vizsgálata előtt szem előtt kell tartani, hogy a kiadások egyes decilisek közötti megoszlását befolyásolják a jogosultsági kritériumok, és a jogosultak jövedelemszerkezetben elfoglalt pozíciói, másrészt ezek együttes hatása is.

A családtámogatásokra fordított kiadások alakulása csökkenő tendenciát mutat a jövedelem-eloszlásban mért pozíció alapján. Az alsó két decilis osztályban a családtámogatások részaránya eléri a 30%-ot, a 3-8-ig decilisben az 54%-ot, míg a felső két decilisben csupán a 15%-ot. Tehát a rosszabb jövedelmi helyzetben lévő családok nagyobb mértékben támaszkodnak a családtámogatásokra.

Az alanyi jogon járó családi pótlék alakulását vizsgálva azt kell látni, hogy a támogatások több mint fele (52%-a) az első négy decilisbe került. Ez összefügg azzal a ténnyel, hogy a családi pótlék reálértéke jelentősen lecsökkent, melynek következtében az amúgy is hátrányos helyzetű családok nem tudtak javítani jövedelmi pozíciójukon.

A kiegészítő családi pótlék decilisekben való megoszlása rendkívül egyenetlen. A legnagyobb arány az ötödik decilisben (25%) figyelhető meg, amely majdnem háromszorosa a legelső decilisben mért értéknek. Hasonlóan a nyolcadik decilisben is kiugró az érték, 8,3%-kal. A megoszlás magyarázatáért szolgálhat, hogy a családtámogatásoknak ez a formája nem megfelelő folyósítási feltételekhez kötött, hiszen a jövedelemigazolás ellenére nem a legrosszabb, sőt sok esetben a jobb anyagi körülmények között élőket támogatja.

2003-ban a kiegészítő családi pótlék értéke havonta és gyermekenként 4600 forint volt. Ebben a támogatásban mintegy 750 ezer gyermek és 30 ezer tanulmányokat folytató nagykorú részesült.

■ ANYASÁGI TÁMOGATÁSOK ÉS ALAKULÁSUK

A gyermeket nevelő szülők ellátásai közé tartozik a gyermekgondozási segély (GYES) és a gyermekgondozási díj (GYED). Mindkettő a gyermeket ellátó szülőt illeti meg, azonban lényegi

A GYES-ben részesülők átlagos számának, kifizetett összegének és az egy főre jutó havi átlagának alakulása 1990-2002.

Év	Az ellátásban részesülők átlagos száma, ezer fő	Kifizetett összeg, millió forint	Egy főre jutó átlag, Ft/hó
1990	94,7 a)	3754	3303 b)
1991	108,9	5813	4448
1992	112,9	7066	5216
1993	115,3	8273	5979
1994	116,4	10220	7317
1995	114,0	11264	8234
1996	124,4	14110	9452
1997	182,1	26909	12314
1998	234,0	38537	13721
1999	245,0	44501	15134
2000	192,8	38418	16601
2001	182,9	39109	17820
2002	171,9	40707	19734

(a)átlagos szám b)az átlagra vetítve

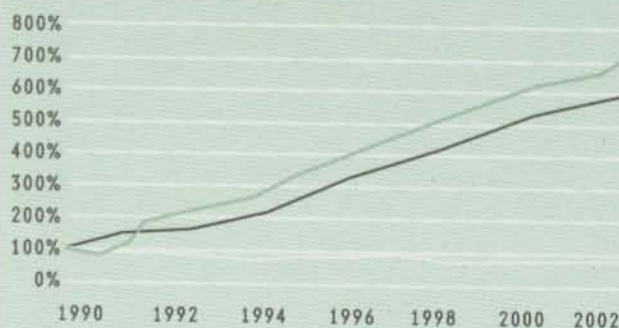
Forrás: Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2000. KSH, Budapest, 2001., Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2001. KSH, Budapest, 2002., Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2002. KSH, Budapest, 2003., Társadalmi helyzetkép 2002. KSH, Budapest, 2003.

különbségeik vannak. Míg a GYES a szociális igazgatás körébe tartozó ellátás, addig a GYED a társadalombiztosítás által folyósított díj. A GYES a gyermek három éves koráig, a GYED a gyermek két éves koráig folyósított összeg. A GYES fix összeg, míg a GYED az ellátásban részesülő szülő keresetének meghatározott százaléka.

A táblázat adatait elemezve azt láthatjuk, hogy az ellátásban résztvevők átlagos száma 1990-től 1999-ig fokozatosan (az 1995. évi csökkenést leszámítva) növekedett. A fejlődés átlagos éves növekedési üteme 11,14%-os volt. 1997-ben egy nagy változás figyelhető meg, ebben az évben mintegy hatvanezerral többen vették igénybe az ellátást. A növekedést az magyarázza, hogy a gyermekgondozási díjat az 1996. április 15-e után született gyermekeknél már nem lehetett igényelni, ugyanakkor a GYES változatlanul megmaradt. A további növekedést ellensúlyozta a jogszabály-módosítás, amely 1996-tól kezdődően jövedelemkorláthoz kötötte a folyósítást. A három és több gyermekes családok, valamint a fogyatékosokban szenvedő gyermekeket ellátó családok továbbra is alanyi jogon kapták az ellátást. A GYED visszaállításával párhuzamosan (2000. január 1.) az ellátásban részesülők száma visszaesett. A GYES-re kifizetett összeg alakulása hasonló tendenciát mutat, az éves átlagos növekedési üteme 1990-től 1999-ig 31,61%-os volt.

Az előzőekben látható volt, hogy az ellátásra kifizetett összeg éves növekedési üteme meghaladta az ellátásban résztvevők számának évenkénti átlagos emelkedését. Ebből az következik, hogy az egy főre jutó ellátás alakulásának is fejlődést kell mutatnia (ez utóbbi éves átlagos növekedési üteme 1990-2002-ig 16,06%-os volt). Ugyanakkor az is kirajzolódik, hogy a fogyasztói árindex növekedése 1992-től folyamatosan meghaladja az egy főre jutó átlagos ellátás alakulását, amelynek következtében az ellátás reálértéke az 1990-es szint 80%-a körül

Az egy főre jutó átlagos gyermekgondozási segély reálértékének alakulása 1990-2002. (1990 = 100%)

Egy főre jutó átlagos ellátás alakulása
Egy főre jutó átlagos ellátás reálértéke
fogyasztói árindex

Forrás: Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2000. KSH, Budapest, 2001., Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2001. KSH, Budapest, 2002., Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2002. KSH, Budapest, 2003., Társadalmi helyzetkép 1999. KSH, Budapest, 2000., Társadalmi helyzetkép 2002. KSH, Budapest, 2003.

A GYED-ben részesülők átlagos számának, kifizetett összegének és az egy főre jutó havi átlagának alakulása 1990-2002.

Év	Az ellátásban részesülők átlagos száma, ezer fő	Kifizetett összeg, millió forint	Egy főre jutó átlag, Ft/hó
1990	155,00 a)	9669	5198 b)
1991	150,97	12019	6636
1992	148,03	14745	8301
1993	143,70	17253	10005
1994	135,94	18752	11495
1995	124,78	20384	13613
1996	113,46	22252	16343
1997	53,63	12713	19754
1998	9,9 c)	1113	28027
1999	-	-	-
2000	54,00	20381	31448
2001	62,90	29646	39274
2002	70,00	37807	45018

a) átlagos szám b) az átlagra vetítve c) a GYED kifizetése 1998. április 15. és 2000. január 1. között szünetelt.

Forrás: Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2000. KSH, Budapest, 2001.; Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2001. KSH, Budapest, 2002.; Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2002. KSH, Budapest, 2003.; Társadalmi helyzetkép 2002. KSH, Budapest, 2003.

mozog. 1994-ben volt a mélypont, melynek mértéke 71,53%.

A GYED alakulásában éppen ellenkező tendencia figyelhető meg, mint a GYES esetében, 1990-1996-ig az ellátásban részesülők száma több mint 41 ezer fővel csökkent. Ez összefügg azzal a ténnyel, hogy a GYES-t igénylők száma ezen időszak alatt folyamatosan növekedett. 1997-ben, majd 1998-ban radikális mértékű csökkenés figyelhető meg, a jogosultak száma kevesebb, mint a felére esett vissza. Ez a már bemutatott 1996. április 15-től érvényben levő jogszabály módosítással áll kapcsolatban. Az 1997-1998-as adatok azokra az ellátottakra vonatkoznak, akik még 1996. áprilisa előtt igényelték a GYED-et, vagyis még folyósítják számukra a juttatást 1998. április 14-ig. 1999-ben nincsenek adatok, ekkor az ellátás igénylése és folyósítása is szünetelt. 2000-tól kezdve ismét igényelhető a GYED, az 54 ezer ellátottból korábban 31 ezren voltak GYES-en. Majd lassú növekedés figyelhető meg, de a GYES-t még mindig mintegy két és félszer többen veszik igénybe. Az egy főre jutó ellátás átlagos összegét vizsgálva azt láthatjuk, hogy a GYED több mint kétszerese a GYES-nek. Ennek oka, hogy az előbbi keresetarányos, míg az utóbbi fix összegű támogatás. Az is elmondható, hogy a GYED reálértéke a következő években növekedni fog, elsősorban a bérek (minimálbérek) emelkedése miatt. Továbbá ezzel áll összefüggésben az ellátásra kifizetett összeg alakulása is.

Az egy főre jutó ellátás nominálértékét vizsgálva azt láthatjuk, hogy 1997-ig lassú ütemben növekedik. Ezt az

Az egy főre jutó átlagos gyermekgondozási díj reálértékének alakulása 1990-2002. (1990 = 100 %)

Egy főre jutó átlagos ellátás összege
Egy főre jutó átlagos ellátás reálértéke
fogyasztói árindex

Forrás: Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2000. KSH, Budapest, 2001.; Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2001. KSH, Budapest, 2002.; Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2002. KSH, Budapest, 2003.; Társadalmi helyzetkép 1999. KSH, Budapest, 2000.; Társadalmi helyzetkép 2002. KSH, Budapest, 2003.

emelkedést azonban meghaladja a fogyasztói árindex változása, így a GYED vásárlóértéke fokozatosan romlik, 1996-ban már csak 82,1%-a az 1990-es értéknek. Az 1998-as ellátás havi egy főre eső összege majdnem tízezer forinttal magasabb a korábbi évhez viszonyítva, amelynek eredményeképpen a GYED reálértéke elérte az 1990. évi szintet. Az 1999-es megszakítás után a vásárlóerő 7,4%-kal visszaesik, majd azután a nominálérték meghatározó emelése (két év alatt 13570 forint) következtében 2002-re már több, mint 20%-kal haladja meg az 1990-es szintet.

■ A CSALÁDI ADÓKEDVEZMÉNY

Nem esett még szó egy, a családok jövedelmi helyzetét jelentősen befolyásoló családpolitikai intézkedésről, a családi adókedvezményről. A családi adókedvezmény nem része a transzfer jövedelmeknek, mert nem a jövedelem-újraelosztás hatására keletkezik. Lényeges, hogy nem segély és nem is támogatás, hiszen ezt nem adják, csupán a megkeresett jövedelemből nem kerül levonásra. Ez azt jelenti, hogy a gyermekes családok a megélhetési minimum összegéig nem adóznak.

A családi adókedvezmény mértéke az adóköteles jövedelem és a gyermekszám függvénye. Minél nagyobb a jövedelem nagysága, valamint a gyermekek száma, annál nagyobb összegű kedvezmény igénybevételére jogosult az adózó, vagyis jobban kedvez a magasabb jövedelemmel rendelkezők számára.

A jövedelmi szint alakulásával áll összefüggésben az a tény, hogy a családok jelentős része nem, vagy csak részben tudja igénybe venni a kedvezményt, mert vagy nem éri el a szükséges jövedelemhatárt vagy nincs munkajövedelmük.

Jól látható, hogy a munkajövedelemmel rendelkezők jelentős része nem tudja teljes mértékben igénybe venni a kedvezményt. Különösen nagy az arány a három és több gyermekes családok

Az adóból levonható gyermekkedvezmény alakulása (1999-2001) (gyermekenkénti havi összeg, forint)

	1999	2000	2001
1 gyermek	1700	2200	3000
2 gyermek	1700	2200	4000
3 gyermek	2300	3000	10000

Forrás: A gyermekkedvezmények adórendszerben történő érvényesítése tapasztalatainak áttekintése. Tájékoztató az MSZOSZ Elnöksége részére. 2002. <http://www.mszosz.hu/kiadvanyok/szakanyagok/gyermekkedvezmeny.htm>. Letöltés időpontja: 2004. 01. 12.

A munkajövedelemmel rendelkezők által igénybe vett adókedvezmények 2001-ben (%)

	Részben tudta igénybe venni	Teljes mértékben igénybe tudta venni	Összesen
1 gyermek esetén	8	92	100
2 gyermek esetén	13	86	99
3 gyermek esetén	27	72	99
4 gyermek esetén	27	63	90
5 vagy több gyermek esetén	23	77	100

Forrás: A gyermekkedvezmények adórendszerben történő érvényesítése tapasztalatainak áttekintése. Tájékoztató az MSZOSZ Elnöksége részére. 2002. <http://www.mszosz.hu/kiadvanyok/szakanyagok/gyermekkedvezmeny.htm>. Letöltés időpontja: 2004. 01. 12.

A kiegészítő családi pótlék és az adókedvezmény reálértékének alakulása (1999 = 100%)

Év	2000	2001	2002
Kiegészítő családi pótlék	107	105	104
Adókedvezmény	121	163	195

Forrás: Mózer Péter: A társadalompolitika hatása... (1998-tól napjainkig) II. rész. A gyermekszegénység alakulása, valamint a családtámogatás szerepe. 2002. február

esetében, ahol minden negyedik család kénytelen a kedvezmények egy részéről lemondani. Az is kitűnik, hogy ez a hátrány jobban érinti a nagycsaládokat, mivel itt az arányok is magasabbak.

Ha összevetjük a kiegészítő családi pótlék és családi adókedvezmény reálértékének alakulását, azt láthatjuk, hogy ez utóbbi jobban növekedett az elmúlt időszakban. A jobb jövedelmi helyzetben lévő csoportokat érintő ellátások kedvezőbben alakultak, ami tovább erősíti a már kialakult társadalmi különbségeket.

■ A CSALÁDPOLITIKAI INTÉZKEDÉSEK JÖVEDELMEKRE GYAKOROLT HATÁSAI

A táblázat adataiból jól látható, hogy romlott mind a gyermekek, mind a gyermekes családok relatív jövedelmi helyzete.

A gyermekek, illetve a speciális családtípusok átlagos rendelkezésre álló relatív jövedelme (a teljes népesség átlagjövedelmének százalékában)

	Gyermekek		Gyermekek családot		Három vagy annál több gyermeket nevelő családok		Egyedülálló szülők	
	Átlagos jövedelem	Népességbeli részarány	Átlagos jövedelem	Népességbeli részarány	Átlagos jövedelem	Népességbeli részarány	Átlagos jövedelem	Népességbeli részarány
1991 (t0)	99,4	25,8	101,8	58,9	94,3	11,0	66,8	3,8
1997 (t1)	93,6	20,0	98,2	48,3	76,6	8,2	71,8	2,9
Különbség (K) (%)	-5,8	-5,8	-3,6	-10,6	-17,7	-2,8	5,0	-0,9
(t1) - (t0)								

Forrás: Michael F. Förster – Tóth István György: Családi támogatások és gyermekszegénység a kilencvenes években Csehországban, Magyarországon és Lengyelországban. TÁRKI, Kolosi Tamás elnök-igazgató, 1999.

Míg 1991-ben a gyermekek átlagos jövedelmi szintje csupán 0,6%-kal különbözött a teljes népesség átlagos jövedelmi szintjétől, addig 1997-ben már 6,4%-kal maradt el. A gyermekek családot vizsgálva hasonló adatokat kapunk. Annak ellenére, hogy e csoport kiinduló helyzete a teljes népességhez viszonyítva jobb volt, hat év elteltével mégis alatta maradt. A legtöbbet a három vagy több gyermeket nevelő családok veszítettek relatív jövedelmükből (17,7%-ot). Az egyedülálló szülőket vizsgálva javulást tapasztalhatunk, a relatív jövedelmi pozíció 5%-kal emelkedett. Viszont ebben a csoportban a legnagyobb a teljes népesség átlagjövedelméhez viszonyított lemaradás.

A relatív jövedelmi szint vizsgálatakor azonban nem tekinthetünk el egy fontos tényező szerepéről, a népességbeli részaránytól. Ha egy alacsony jövedelmű csoport népesség

belüli aránya nő, akkor ennek a csoportnak az összesített relatív jövedelmi szintje csökkenni fog, anélkül, hogy az átlagos jövedelem valóban csökkenést mutatna. Ezért egy fontos adatot emelnék ki a táblázatból: a gyermekek népességben belüli részaránya 1991-ről 1997-re 5,8%-kal csökkent.

Az adatok alapján az a következtetés vonható le, hogy a gyermekeknek – a relatív jövedelmi szintjük csökkenése eredményeként – az utóbbi években jelentősen megnőtt a szegénységi kockázatuk.

Átlag feletti jövedelemmel csak a gyermek nélküli háztartások rendelkeztek. A gyermekek családot helyzetét tekintve a legjobb helyzetben az egy gyermeket nevelők vannak, jövedelmük elérte a 475 ezer forintot. Az egyedülálló szülők helyzete az átlaghoz képest jelentősen javult, és lemaradásuk is

Az egy főre jutó éves háztartásjövedelemnek az átlagos egy főre jutó éves háztartásjövedelméhez viszonyított aránya az egyes háztartástípusokban és a gyermekek száma szerint

Háztartástípus	1999/2000		2000/2001	
	Ft	Az átlaghoz viszonyítva (%)	Ft	Az átlaghoz viszonyítva (%)
Egyszemélyes	505262	129	580786	123
Pár gyermek nélkül	471647	121	570958	121
Pár 1 gyermekkel	446347	114	474999	101
Pár 2 gyermekkel	329772	85	406577	86
Pár 3/több gyermekkel	257409	66	290125	62
Egyedülálló szülő	255092	65	361566	77
Más háztartás 1 gyermekkel	328976	84	417147	89
Más háztartás 2/több gyermekkel	233567	60	308478	66
Egyéb háztartás	422076	108	526927	112
Összesen	390202	100	470419	100
GYERMEKSZÁM (GYERMEKEK)				
1-2 gyermek	341544	108	408963	111
3/több gyermek	230413	73	268225	73
Összesen	314853	100	369226	100

Forrás: Szívós Péter – Tóth István György: Tíz év. Tárki Monitor Jelentések. TÁRKI, Budapest, 2001. december

csökkent a legalább három gyermeket nevelőkhöz képest. Ez utóbbiakban az egy főre jutó éves háztartási jövedelem 2000/2001-ben csaknem 40%-kal kevesebb az átlagtól. Az is megfigyelhető, hogy az olyan háztartások helyzete, ahol a szülőkön és gyermekeken kívül más is él, átlagosan 6%-kal javult. Fontos, hogy a vizsgált időszak alatt egyik családtípus jövedelmi szintje sem tudta elérni a teljes népesség átlagos jövedelmi szintjét. A gyermekszámmal való kapcsolatot vizsgálva azt láthatjuk, hogy míg az egy- és kétgyermekes családok jövedelmi helyzete 1999 és 2001 között javult, addig a három vagy több gyermekeseké stagnált.

A CSALÁDPOLITIKAI INTÉZKEDÉSEK GYERMEKSZEGÉNYSÉGRE GYAKOROLT HATÁSAI

Az 1990-es évek egyik legszembetűnőbb, de egyértelműen legproblematikusabb jelensége a gyermekes családok és a gyermekek szegénységének növekedése. 1991-1992-ben a 18 év alattiak 23,5%-a tartozott az alsó jövedelmi kvintilisbe, 2000-2001-re ez az arány már 31,2%-ra nőtt. Az utóbbi évek gyermektámogatási rendszerei sem tudták megállítani ezt a folyamatot, csupán lassítani tudtak azon.

A rendszerváltás óta eltelt időszak legnagyobb vesztesei a gyermekes családok. 1990-2002-ig a gyermekek szegénységi kockázata az egyik legnagyobb méretű, jövedelmüket tekintve, pedig relatív helyzetük romlott a népesség átlagos szintjéhez képest. Egyre nagyobb különbségek mutatkoznak a gyermekek és a gyermeket vállalkók között. A szakadék nagymértékben nőtt mind a jövedelmeket, mind a szegénységi kockázatokot tekintve. A jövedelmi szakadék növekedésével egyre kevesebb családnak – különösen a három és több gyermeket vállalóknak és egyedülállóknak – volt és van esélye a társadalmilag elfogadott életszínvonal megteremtésére, a különböző javakhoz való hozzáférésre. A gyermekvállalás anyagi következményeit illetően egyre súlyosbodó problémák

mutatkoznak, melynek eredményeként a gyermekvállalási kedv jelentősen lecsökkent, a népesség fogyása nem állt meg.

Láthatjuk, hogy a családpolitikai és egyéb intézkedések nyomán folyósított ellátások milyen arányban vannak jelen az egyes társadalmi csoportok jövedelmeiben, valamint hogyan alakul a gyermekek és a gyermekes családok relatív jövedelmi helyzete. A következő táblázat azt mutatja be, hogyan alakulnak a gyermekszegénységi ráták az állam által nyújtott transzferek és családtámogatások révén.

Ha az összes állami transzfer nélküli szegénységi rátát vizsgáljuk, azt látjuk, hogy hat év alatt 4,5%-kal nőtt a gyermekszegénység. A szegénységi rés azonban ennek mintegy duplája, vagyis a szegény gyermekek jövedelme 8,8 %-kal elmarad a szegénységi küszöbtől, így a lemaradásuk növekedett.

Ha azt vizsgáljuk miként alakult a gyermekszegénység az összes állami transzfer bevonásával, azt látjuk, hogy 1991-ben 80,1%-kal, 1997-ben 72,9%-kal csökken a szegénységi ráta. Összességében romlott a hatékonyság, az 1997-ben igénybe vett transzferek már nem tudták az 1991-es szinten csökkenteni a szegénység mértékét. A szegénységi rés alakulása ezzel ellentétes tendenciát mutat (13,7%-kal javult), ez azt bizonyítja, hogy a gyermekeket is érintő transzfer juttatások csökkentik a gyermekek jövedelmének átlagjövedelemtől való lemaradását. A készpénzes családtámogatásokra leszűkítve a vizsgálatot látható, hogy csak e transzfertámogatásokat kiszűrve a gyermekszegénység mértéke egyik vizsgált időszakban sem éri el azt a szintet (kb. 10%-kal alatta marad), amelyet az összes transzfer levonása eredményez. Ezekből az adatokból is látható, hogy a gyermekszegénység alakulásában igen fontos szerepet kapnak a nem elsősorban gyermekeket célzó transzferjuttatások. Ebben az esetben a szegénységi ráta is kisebb mértékben (0,7%-kal) romlik.

A készpénzes családtámogatások folyósításával a szegénységi ráta kisebb mértékben csökken, mint az összes transzfer

Az összes transzfer beszámítása előtt számolt gyermekszegénységi ráták és szegénységi résék, valamint a megvonási hatás

	Transzferek nélkül		A transzfereknek köszönhető csökkenés (%)	
	Szegénységi ráta	Szegénységi rés	Szegénységi ráta	Szegénységi rés
1991 (t0)	30,2	45,1	-80,1	-30,7
1997 (t1)	34,7	53,8	-72,9	-44,4
Különbség (K) (%)	4,5	8,8	7,2	-13,7
(t1) - (t0)				

Forrás: Michael F. Förster – Tóth István György: Családi támogatások és gyermekszegénység a kilencvenes években Csehországban, Magyarországon és Lengyelországban. TÁRKI, Kolosi Tamás elnök-igazgató, 1999.

A családtámogatások beszámítása előtt számolt gyermekszegénységi ráták és szegénységi résék, valamint a megvonási hatás

Készpénzes családtámo- gatások	Transzferek nélkül		A transzfereknek köszönhető csökkenés (%)	
	Szegénységi ráta	Szegénységi rés	Szegénységi ráta	Szegénységi rés
1991	21,7	30,9	-72,4	1,2
1997	22,4	41,2	-58,0	-27,5

Forrás: Michael F. Förster – Tóth István György: Családi támogatások és gyermekszegénység a kilencvenes években Csehországban, Magyarországon és Lengyelországban. TÁRKI, Kolosi Tamás elnök-igazgató, 1999.

bevonásával. 1991-ben ez az arány 9,2%-kal, 1997-ben 14,9%-kal alacsonyabb mértékben javítja a szegénységi mutatót.

A szegénységi rést vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a csak családi támogatások megvonása nem jelent akkora lemaradást (1997-ben 41,2%) a szegény gyermekek számára, mintha a transzferek teljes skáláját visszatartaná az állam (53,8%). Még egy fontos adatot kell vizsgálni, a családtámogatások szegénységi részre gyakorolt hatását. Míg 1991-ben e támogatások hatására 1,2%-kal nőtt a szegény gyermekek jövedelmének átlagjövedelemtől való lemaradása, addig 1997-ben 27,5%-kal csökkent. Míg az 1991-es adat háttérben a juttatások állampolgári jogon való folyósítása áll, addig 1997-ben a támogatások jövedelemfüggővé tételével a rászorultság elve érvényesült, és célzottá váltak a transzferek. Bár a családtámogatások a vizsgált időszak alatt a gyermekszegénység mértékét nem csökkentették, a szegény gyermekek jövedelmének lemaradása csökkent az átlagjövedelemhez képest. Ez pedig a családtámogatások szerepének megnövekedését jelenti.

■ A GYERMEKESZEGÉNYSÉG KITERJEDTSÉGE

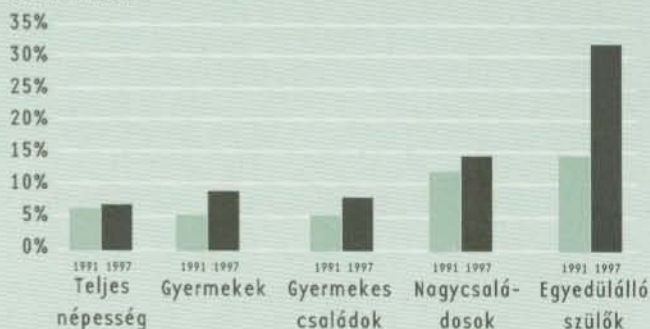
Az egyes népességcsoportok szegénységi kockázatai 1991 és 1997 között jelentősen megnöttek. A legnagyobb különbség a gyermeküket egyedül nevelő szülőknél tapasztalható, vagyis míg 1991-ben minden 1000 gyermekét egyedül nevelő szülőből 148 volt szegény, addig 1997-ben már 304, több mint 30%. Az is világosan látható, hogy 1991-ben a gyermekszegénység (6,0%) nem érte a teljes népesség szegénységi kockázatát (6,7%), 1997-ben azonban már meghaladta azt 2,1%-kal (9,4%-7,3%). Hasonló a helyzet a gyermekes családoknál, a nagycsaládosok szegénységi rátája, pedig kis mértékben (1,1%) változott az 1991-es magas szinthez képest.

Megfigyelhető, hogy a gyermekek szegénységi arányai nagyjából ugyanolyan szinten maradtak a vizsgált időszak alatt. Míg 1991-ben a szegény népesség 23,1%-a volt gyermek,

addig 1997-ben 26,0%-ot tett ki az arányuk. A legnagyobb változás a gyermekes családok között figyelhető meg, mégpedig egy 13,5%-os növekedés. Ezzel ellentétben a nagycsaládosok szegénységi aránya 5,4%-kal csökkent. A gyermekes családok arányának növekedése a vizsgált hat év alatt meghaladta a nagycsaládosok és egyedülálló szülők alkotta családtípusok arányát. Az egyedülálló szülők esetében egy 3,7%-os növekedés figyelhető meg. Ez az arány azonban nem csekély, ha azt is figyelembe vesszük, hogy ebben a családtípusban a legnagyobb a szegénységi aránymutató.

A gyermekek adatait vizsgálva látható, hogy 1991-ben a gyermekek még alulreprezentáltak a szegények körében, vagyis a teljes népesség szegénységi arányát nem érték el, 1997-ben azonban már meghaladták azt. A gyermekes családok helyzetét vizsgálva hasonló következtetésre jutottam. A nagycsaládosokat tekintve azonban azt kell látni, hogy ez a csoport mintegy kétszer olyan gyakran fordul elő a szegény népességben, mint a teljes népességben. Ez az arány az évek során nem változott. Ha azonban azt is figyelembe vesszük –

Adott népességcsoporton belüli szegények aránya 1991-ben és 1997-ben

Forrás: Michael F. Förster – Tóth István György: Családi támogatások és gyermekszegénység a kilencvenes években Csehországban, Magyarországon és Lengyelországban. TÁRKI, Kolosi Tamás elnök-igazgató, 1999.

Az egyes népességcsoportok szegény népességben belüli szegénységi arányai

Szegénységi ráta	Szegény népesség	Gyermekek	Gyermekek családot	Nagycsaládosok	Egyedülálló szülők
1991	100	23,1	43,4	21,4	8,4
1997	100	26,0	56,9	15,9	12,1
Különbség	0	2,9	13,5	-5,4	3,7

(A szegénységi ráta a rendelkezésre álló jövedelem 50%-ánál alacsonyabb jövedelmű háztartásban élők aránya.)

Forrás: Michael F. Förster – Tóth István György: Családi támogatások és gyermekszegénység a kilencvenes években Csehországban, Magyarországon és Lengyelországban. TÁRKI, Kolosi Tamás elnök-igazgató, 1999.

Az egyes népességcsoportok relatív szegénységi kockázatai

Szegénységi kockázatok	Szegény népesség	Gyermekek	Gyermekek családot	Nagycsaládosok	Egyedülálló szülők
1991	1	0,90	0,74	1,95	2,22
1997	1	1,30	1,18	1,95	4,18
Különbség	0	0,40	0,44	0,00	1,96

Forrás: Michael F. Förster – Tóth István György: Családi támogatások és gyermekszegénység a kilencvenes években Csehországban, Magyarországon és Lengyelországban. TÁRKI, Kolosi Tamás elnök-igazgató, 1999.

A családtámogatási ellátásban részesülő háztartások összetétele, valamint ezek szegénységi kockázata (%), 2002.

	Összes gyermekek háztartás	Család-támogatások összesen	Adókedvezmény	A szegénységbe kerülés kockázata
1 gyermek	47,7	44,4	45,5	+2
2 gyermek	38,8	40,2	42,0	+36
3 és több gyermek	13,5	15,4	12,5	+179
HÁZTARTÁSTÍPUS				
Pár 1-2 gyermek	43,2	45,1	48,7	+17
Pár 3 és több gyermek	10,0	11,4	9,9	+179
Egyedülálló szülő gyermek(ek)kel	7,8	9,1	6,5	+265

Forrás: Mózer Péter: A társadalompolitika hatásai... (1998-tól napjainkig) II. rész. A gyermekszegénység alakulása, valamint a családtámogatás szerepe. 2002. február

az előző táblázat adatai alapján –, hogy a szegény népességben belüli arányuk csökken, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a családtípus aránya a teljes népességben belül is csökkent. Az egyedülálló szülőknél figyelhető meg a legdrámaibb változás. Az 1991-es adatok is nagymértékben (több mint kétszeresen) felülreprezentáltak már a szegények között, de 1997-ben ez még tovább fokozódik, és négyszer olyan gyakran fordulnak elő a szegény népességben belül, mint a teljes népességben belül.

■ A GYERMEKSZEGÉNYSÉGBE KERÜLÉS KOCKÁZATA

A szegénységbe kerülés kockázatait vizsgálva látható, hogy a legnagyobb veszélyben a három és többgyermekes háztartások, valamint az egyedülálló szülők vannak. Ezeknek a csoportoknak a szegénységi kockázatai nagymértékben meghaladják az átlagos szintet. Ha megnézzük ezeknek a rétegeknek az összes gyermekek háztartáson belüli, illetve családtámogatásban részesülőknél belüli arányukat, azt látjuk, hogy ez utóbbi arányok magasabbak. Ez azt jelenti, hogy a támogatások többsége jól célzott.

Az adókedvezményt igénybe vevők között felülreprezentáltak a kétszülős, egy- és kétgyermekes családok. Ezekben a csoportokban a szegénységi kockázat is átlag alatti. Ugyanakkor az is jól látható, hogy az egyedülálló szülők jelentős része nem tudta igénybe venni ezt a kedvezményt.

A gyermekszegénység a vizsgált időszak alatt mindvégig jelen lévő probléma volt, és mára nemcsak, hogy nem szűnt meg, de kiterjedtsége tovább nőtt. A különféle szociálpolitikai intézkedések megpróbálták ugyan gátat szabni a további növekedésnek, de – többek között a költségvetési korlátok miatt – nem bizonyultak sikeresnek.

A foglalkoztatási státushoz kötött támogatások és kedvezmények (GYED, adókedvezmények) reálértékei az utóbbi években jobban növekedtek, mint a nem munkajövedelemhez kapcsolódó juttatások (GYES, kiegészítő családi pótlék). Mindez kedvezőtlenül érinti a szegény családokat, akik általában az utóbbiakat veszik igénybe, mert vagy nincs foglalkoztatási státusuk, vagy alacsony a jövedelmük. Értékei is jóval alacsonyabbak az előzőeknél. E támogatások reálérték-növekedésének felzárkóztatása nem elegendő, hiszen a nagyobb jövedelem százalékos növekedése magasabb pénzüsszegű támogatást is eredményez, ami tovább növeli a lemaradást.

„Van-e út hazafele?”

Ennek a történetnek a bemutatása a Fővárosi TEGYESZ irattárában található dokumentumok, személyes részvétel, az érintettekkel való beszélgetés, és tapasztalat alapján történik.

Az események kronológiája

2000. őszén meghívó érkezik elhelyezési tanácskozásra a Fővárosi TEGYESZ-hez egy testvérpár 6, illetve 9 éves kislányok (akik az átmeneti otthonban tartózkodnak már 15 napja) helyezésére (gondozási hely választás). A meghívottak száma nagy, 13 fő: az érintett szülő, fővárosi és vidéki gyámhivatal, gyermekjóléti szolgálat, gyámi tanácsadói szolgálat, átmeneti otthon, különböző fővárosi gyermekotthonok gyámjai, Bp. Fővárosi Önkormányzat Gyermek és Ifjúságvédelmi Ügyosztályának vezetője.

Két hétre rá tárgyalás tartása-elhelyezési javaslat, és elhelyezési terv elkészítése.

A gyermek gondozási helyének meghatározása

A megadott időben az érdekelt felek megjelennek a Fővárosi TEGYESZ-ben és egy barátságos hangulatú különteremben, körben ülve helyet foglalnak. Mindenki leül, a facilitátor hangosan üdvözlöli a résztvevőket, bemutatkozik, elmondja a feladatát és felkéri az asztal körül ülőket, mutatkozzanak be, mondják el nevüket és szerepüket. A facilitátor vezeti a jegyzőkönyvet, az írásos munkát ő végzi. A meghívóról felolvassa, melyik gyermek (gyermek neve, születési éve, anyja neve, állandó lakhely) ügyében gyűltünk össze és felkéri a szülők – jelen esetben az apát, mondja el, amit az ügygel kapcsolatban fontosnak tart, hogy alakult ki az a helyzet, hogy a gyermek bekerült az átmeneti otthonba.

Az apa a legfrissebb információk birtokában mondja el a történetét. Évekkel ezelőtt Kelet-Magyarország egyik megyéjéből feljöttek a feleségével és két kicsi leánygyermekkel a fővárosba szerencsét próbálni, munkát kerestek, biztos megélhetést szerettek volna a családnak. Különböző albérletekben éltek, de a két kisgyermekkel és a betegeskedő feleséggel nem tudtak sokáig egy helyen megmaradni. Megoldásnak tűnt, hogy egy távoli rokon külvárosi sorházi szélső lakásához hozzáépítenek egy helyiséget (engedély nélkül), közösen használják a vizet, villanyt, és a rokon néha vigyáz a kislányokra. Az anya betegsége elhatalmasodott, gyógyítani nem tudták, ezt követően az anya hosszú szenvedés után elhunyt, az apa egyedül maradt a két óvodáskorú kislánnyal. Elhelyezkedett, a köztisztaságiaknál dolgozott kukásként. Hajnalban kelt, későn jött, a gyermekek ellátását a maga módján, férfi stílusban oldotta meg: hideg élelmet vásárolt, néha egyszerűbb ételeket főzött. Napközben a gyermekeket az idős rokonra bízta. A gyermekek rendszertelenül jártak óvodába, az apa nem vitte őket, mert sokat kellett fizetni az óvodáért, segílyt nem kapott, mert nem bejelentett állandó lakos, és segíly az államigazgatási eljárás

szerint csak az állandó lakhely szerinti önkormányzattól igényelhető. A kislányok anyukájuk után nem kapnak árvaellátást, mert az anya nem rendelkezett jogosultsághoz szükséges munkaviszonyban eltöltött idővel. A nagyobbik gyermeket beíratta az iskolába, de a gyermek nem járt iskolába, mert beteg lett szeptember elején, otthon akart maradni, játszani a testvérével, és így tulajdonképpen a két gyermek vigyázott egymásra. Az apa menetközben munkanélküli lett, és nagyon nehezen tudott csak elhelyezkedni egy szemézbányában bányászorék. Elkéseredésében néha italozott, kocsmái cimborákkal töltötte idejét, alkalmi élettársat keresett maga mellé. Az idő telt, a gyermekek otthon növekedtek, az apa próbált felszínen maradni és a mindennapi betevő falatért küzdött.

Jelzés érkezett az iskolából a gyermekjóléti szolgálathoz, hogy beíratk ide egy kisleányt, de csak néhány napig járt ide, már félév van, mi történt a gyermekkel, tartás-e létszámban...

A gyermekjóléti szolgálat kollégája szerint: az apa felkereste őket és elmondta a történet egy részét és azt, hogy szanalásra kerül az utca, lebontják a sufnit is, amit ő hozzáépített, amiben ő lakik. Számára a kerületi önkormányzat nem ajánlott fel másik lakást, mert engedély nélküli hozzátoldás volt. Most itt van a két gyermekkel lakás, fedél nélkül. A gyermek náthás, lázas lett, gyógyítását is meg kell oldani.

A gyámhivatal ekkor lépett közbe és utalta be a fedél nélkül maradt, beteg gyermekeket az átmeneti otthonba. A gyermek itt meggyógyult, és ekkor derült ki, hogy már nyolc éves, iskolaköteles, be is van íratva iskolába, de nem jár.

Az apa visszakéri a szót és elmondja, hogy ő mindent megtett, a gyermek nem akart menni, és ő úgy gondolta jó helyen van otthon.

Az átmeneti otthon vezetője ismerteti a gyermekekről készült pszichológiai véleményt, a gyermekorvos véleményét, az apát megkérdezik megkapták-e a gyermekek a kötelező oltásokat eddig, de ő nem tud erre válaszolni.

Felolvassák a fejlesztő pedagógus véleményét a gyermekekről. Az apát megkérdezik, milyen változás történt az életében az elmúlt hetekben, amióta a gyermekek az átmeneti otthonban vannak: Van-e már lakása, van-e még munkája, rendeződött-e az élettársi kapcsolata, tudja-e hova vinni a gyermekeket?

A gyámi tanácsadó felhívja az apa figyelmét a szülői kötelességre, a tankötelezettség és iskoláztatás problémáival kapcsolatban, elmondja a kötelező oltások fontosságát, megkérdezi, hogy látja a gyermekek jövőjét, mit szeretne, és mit tud tenni a gyermekekért.

Az apa keresi a szavakat, nehezen kezd bele, de elmondja, hogy látja a saját lehetőségeit. Keres másik lakást, de ez bizonytalan ideig tart, ma ez nehéz dolog, mert ő a fővárosban semmire sem jogosult, pénze nincs. A környező településeken pedig nincs üresen álló lakás az önkormányzatoknál, és az albérlet is drága, 3-6 havi bérleti díjat előre kér a bérbeadó. A gyermekek érdeke azt kívánja, hogy emberhez méltó körülmények között, tisztán, jó helyen legyenek addig is.

A facilitátor összefoglalja a hallottakat, megkérdezi, ki miben tud az apa segítségére lenni, milyen határidővel. Az apa vállalja, hogy változtat az életmódján, beszél a munkahelyi főnökével lakásügyben. A gyermekjóléti szolgálat lelkes, új kollégája vállalja: segít szállást, albérletet keresni, felkeresi az apa munkáltatóját, és ott is segítséget kér. Az apát megkérdezik, hol, melyik gyermekintézményben szeretné, hogy addig, átmeneti ideig tartózkodjanak a gyermekek.

A gyermekintézmény képviselői ismertetik a saját anyaintézményük profilját, felépítését. A gyermek mindig a személyiségállapotának legjobban megfelelő intézménybe kell, hogy kerüljön. Az apa úgy gondolja, hamar megoldódik a problémája, addig a gyerekek különböző rokonoknál meg tudják húzni magukat átmenetileg, nem akarja, hogy intézménybe kerüljenek a gyermekek, de ő nem tud sem szállást, sem biztonságot nyújtani számukra.

A facilitátor ismételt összefoglalja az elhangzottakat, az apa nehezen látja be, csak beletörődik az adott helyzetbe, nem érti miért nem jó úgy, ahogy eddig volt. A Gyermekjóléti szolgálat képviselője felajánlja az azonnali segítségnyújtást a szálláskeresésben. A jegyzőkönyvbe bekerül, hogy amint az apa megoldotta és stabilizálja a helyzetét, azonnal visszakapja a gyermekek nevelésének jogát. Tudomásul veszi és aláírja a papírt, kiegészítve a saját megjegyzésével. A gyermekintézmény telefonszámát, a várható gyám nevét, az intézménybe való eljutás útvonalát megkapja.

A kitöltött adatlap aláírása után mindenki távozik, a gyámi tanácsadó elkíséri az apát az átmeneti otthonba a kislányokhoz, ahol közösen megbeszélik a döntést, az új gyermekotthonról és az átköltözésről részletes információt kap mindenki. Azt is elmondja a gyermekeknek, hogy akkor mehetnek haza apjukkal, ha talál lakást és változtat az életvitelén, addig bárhol bejöhet a gyermekotthonba látogatni, találkozhatnak, de haza csak akkor mehetnek, ha van hová.

A történet folytatódik, ahol az apa és a gyermekek megtekinthetik, személyesen megismerkednek a fentiekben leírt paragrafusok megvalósult formáival, az otthont nyújtó ellátás, gyermekotthon fogalmával.

Az apa és a kislányok az átmeneti otthon nevelője kíséretében elmennek és meglátogatják azt a gyermekotthont, amely lakói lesznek a lányok. A látogatás időpontját előre megbeszélik a gyermekotthoni leendő gyámmal. Az apa az átmeneti otthonba jön a megbeszélte időre, örömmel közli, hogy a személtárában a tulajdonos megengedte, hogy az órbódéba betegyen egy ágyat, így már neki lesz hol aludnia, és még jó is, hogy így alakult, mert nem kell utaznia a munkahelyére, drága

az utazás. Azt is megígérte a főnöke, hogy amikor a kapcsolattartás vonatkozik, mindig elmehet. Hamar kiértek, az útvonal nem túl bonyolult, a környezet, a panoráma gyönyörű.

A hegy lábánál van az újonnan épített, a törvényi előírásoknak megfelelő, 40 gyermek számára, 5 lakásos, belső iskolát is magába foglaló, nagy belső udvarral és parkkal rendelkező gyermekotthon. Az apa arcán látszik a meglepődés, a csodálkozás az épület láttán. A lakásotthonok az utcáról külön-külön bejáratokkal rendelkeznek, mint egy sorházban. A gyermekek egymás kezét fogva, bátortalanul, a nevelőbe kapaszkodva mennek be a gyermekotthonba. Az udvar részben játszótérnek van berendezve rönk játékokkal, másrészt pihenőpadok, virágágyások díszítik, a hátsó részében elkerített, aszfaltos focipálya, pingpong asztalokkal. A környezet tetszik a kislányoknak. A szabadteret „u” alakban öleli körbe az épületkomplexum. Az ott élő gyermekek iskolában vannak, így csendes az udvar. Az épületben van a saját kislétszámú felzárkóztatással és fejlesztéssel foglalkozó általános iskolai rész. Itt csak néhány gyermek tanul addig, amíg fel tudják fejleszteni arra a szintre, hogy a lakótelepi iskolában is megállja a helyét. A leendő gyám, az intézmény igazgatója kijön az udvarra, és ő vezeti körbe a vendégeket, a leendő lakókat. Apuka szemöldökét ráncolja, megelégedve szemléli a látottakat, igen elcsodálkozik, amikor bemennek egy lakásotthoni egységbe. A kislányok olyan lakásotthoni csoportba fognak kerülni, ahol ketten fognak egy közös szobában lakni, most két lehetőség is van, a gyám a gyerekekre bízta a választást. Amelyik lakásotthon jobban tetszik, azt fogják átszervezni az újonnan érkezők érdekében. A 160 m² alapterületű, tetőtér beépítéses lakások mindegyike másként van berendezve. A lakások 4 szoba, 2 nappali, 2 fürdőszoba, 4 mellékhelység, 1 előszoba helyiségekből állnak. A padozat burkolata a szobákban parketta, a konyhában és vizes helyiségekben kerámia lap. Skandináv jellegű, legömbölyített szélű fenyőbútorral van berendezve. A kiegészítőket, dekorációt a csoportvezető nevelő választotta egyéni elgondolás alapján. A színében harmonizáló függönyök, sötétítő függönyök, takarók, párnák mindenhol. A gyerekszobákban saját szekrény, íróasztal, ágy, könyvespolc, melyen a gyermekek saját személyes tárgyai, ajándékok, kabalafigurák, könyvek sorakoznak. A fürdőszobában automata mosógép, tusolótálcák, mosdók. A nappaliban ülogarnitúrák, asztalokkal, TV állvány videóval és TV-vel. A nagyméretű konyha egyben étkező is, ahol 10 fő számára lehet teríteni. A háztartásvezetést a nevelő irányításával a gyermekfelügyelők és a gondozók közösen végzik. A konyha gépekkel és edényekkel jól felszerelt, az előszobában ki van függesztve az étlap, napirend, heti munkarend. Ilyen ebben a gyermekotthonban egy lakásotthoni egység, ide fognak kerülni a lányok.

Az apa megnyugodva, megelégedve lép ki a gyermekotthon kapuján, az eddig hallgatag kislányok is egymást lökdösve kérdezzétek, „Láttad ezt, láttad azt?” -és susterogva haladnak a megálló felé, hogy visszatérjenek az átmeneti otthonba. Egész délután és még este is a látottakról beszélnek.

Három hét elteltével megérkezik a gyámhivatali határozat, mely elfogadja és jóváhagyja a team döntését. Kerüljenek

a gyermekek átmeneti nevelésbe, és gondozási helyként abba, a már meglátogatott lakásotthonba.

A gyermekeket a TEGYESZ kisbusza szállítja át a gyermekotthonba, az átmeneti otthon nevelője kíséretében. A gyermekek riadtan szállnak be az autóba, akkor nyugszanak meg csak, amikor meglátják a gyermekotthont, megismerik, hogy itt már jártak. A csoportvezető nevelő és a már kinevezett gyám fogadják a lányokat, és a csoportjukba kísérik őket. A gyermekek a szobájukban ágyat választanak egymás között és várják haza a leendő csoporttársakat, akik iskolában vannak. Nagyon kíváncsiak a többi gyermekre. A délután gyorsan eltelik, mert a nevelővel elmennek az ellátmányból bevásárolni. Kerül a kosárba fehérneműből 6db váltó, pizsama és hálóing, törölközők, pólók, szabadidő ruha, utcai ruha és mind a két leány választhat egy-egy játékgúrat, kabalababát. Felpakolva, sok bevásárolt holmival lassan visszatérnek a lakásotthonba, a gyermekek örülnek a sok szép holminak, de nagyon kíváncsiak milyenek a csoportbeli gyerekek otthon. Ettől kezdve - ki tudja mennyi ideig - ez lesz az otthonuk. Várakozással telve, egymásba kapaszkodva lépnek be a testvérek a csoport kapun, most haza jöttünk!?

A két kislány biztonságos otthont pótló ellátásba került, az események azonban tovább pörögtek a háttérben.

Az apa állandó lakóhelye szerinti Kelet-Magyarországi gyámhivatal - mint az apa személyigazolványába beírt állandó lakáscím alapján illetékesként eljáró gyámhivatal - határozatot hoz: átmeneti nevelésbe veszi a két kiskorú gyermeket. Ebben a határozatban az indoklás részben leírja, hogy az életvitelszerűen Budapesten tartózkodó apának, aki Budapesten állandó lakcímmel nem rendelkezik, az általa felkért illetékes társ hatóság jelzést küldött. Ebben az szerepel, hogy az apa személyigazolványában szereplő lakcímen semmilyen ingatlan nem található. Mindezek alapján a gyermekek lakhatása sem biztosított. Ezért megállapítja a gyermekek lakcímét a Budapesti gyermekotthon címevel, a gondozási hellyel azonosan. Kötelezi a gyámot, hogy a lakcímbjelentésnek 8 napon belül tegyen eleget. A gyám bejelentette a gyermekeket, és az erről szóló igazolást elküldte a gyámhivatalnak. 30 nap múlva értesítés jött, hogy illetékesség hiányában a gyermekek ügyiratait áthelyezik a budapesti óbuda gyámhivatalhoz.

Egy év elteltével az illetékes gyámhivatal megállapította, hogy az apa nem változtatott életkörülményein, az intézményen kívüli kapcsolattartása veszélyeztette a gyermekek fejlődését és korlátozta a kapcsolattartást a gyermekotthon területére. Mint kiderült, a kislányok időközben beilleszkedtek a környezetükbe, megszokták és megkedvelték a csoporttársait. A gyermekek bekerülésük óta testileg nagyon sokat fejlődtek, egészségesek. A fiatalabb gyermek jól és biztonságban érzi magát a gyermekotthoni csoportban. A ruháira, környezetére, saját holmijára vigyáz. Önmagára és környezetére igényes gyermek. A fiatalabb leány zenei tehetsége is kiderült, így őt zenei speciális iskolába íratta a gyám. A gyermeknek különlegesen szép énekhangja van, és jó a hallása. A zenei tananyag elsajátítása rendkívüli erőfeszítést igényel a gyermek-

től, az otthonról hozott elmaradásai miatt. A gyermek belső iskolában végzi tanulmányait, ahol hatékony felzárkóztató és korrekciós munka folyik. Ezekben a kis létszámú belső iskolákban a pedagógusok toleránsabbak a gyermekkel, és ezzel is védik a tanulókat a negatív minősítéstől. A felzárkóztatás sikeres befejezésével a gyermekotthonban élő gyermekek nagy része a családban élőkkel azonos iskolába jár. Az iskola a gyermek számára a szocializáció fontos terepe is, ahol elsajátíthatja a társadalmi érintkezés és szabadidő-eltöltés készségeit. A gyermek nagy szorgalommal és lelkesedéssel tanul. Az idősebb leány is jól érzi magát a gyermekotthonban. A csöndes, visszahúzódozó gyermeket társai elfogadják, a nevelői kedvelik. A belső iskolába jár a nagyfokú elmaradása miatt. Mindkét gyermeknek nagyon hiányzik az apával való rendszeres kapcsolat. Az apa ritkán, nem a megbeszélte időben jön látogatni. A kapcsolattartások között előfordult olyan eset, hogy az apa délutáni programként a kocsmába vitte a gyerekeket, akiket ott felejtett. A tulajdonos vitte vissza, sötétedéskor, késő este a gyermekeket a gyermekotthonba. Az eset után hetekig nem volt látogatás.

Gyakran nehéz szót érteni a krízishelyzetben levő szülővel. Minden gyermek elemi szüksége az az érzés, hogy a vér szerinti szülei szeretik és akarják őt, azonban ha erre nincs lehetőség, vagy ha a kialakult kapcsolat drasztikusan megszakad, annak a gyermek fizikai, értelmi, érzelmi fejlődése egyaránt kárát látja.

A történetek után a gyámhivatal a gyermekotthon területére korlátozta a találkozásokat. Az apa egyre elkeseredettebb, és egyre kilátástalanabb a helyzete. Már nem dolgozik a régi munkahelyén. Sem állandó lakáscíme, sem munkája, sem szállása nincs. A családgondozó nem találja meg, így ő sem tud segíteni. Illetékes gyermekjóléti szolgálat nincs, hisz az apa sehol sem illetékes. Az apa helyzete egyre romlik. A gyermekeket az apa hiánya egyre jobban megviseli, de a kislányok folyamatosan reménykednek az apához való hazakerülésben: komolyan hiszik és mondják, hogy ők csak átmeneti lakói ennek a gyermekotthonnak.

Összegzés

A vidéken élő család szerencsét próbálni jött a fővárosba, a szebb és jobb jövő reményében. A család életében előre nem látott tragédia a fiatal anya megbetegedése és elvesztése a család széthullásához vezet. Az egyedül maradt apa próbált megélhetést és lakhatást teremteni a gyermekei számára, de próbálkozása kudarcba fullad. A vidéki illetékességű özvegyember Budapesten nem kérhet, és nem kaphat szociális alapon lakást, hiszen legalább 5 év állandó fővárosi lakosnak kell lenni az igénybenyújtásához. Így számára az engedély nélküli hozzáépítés marad, ami nem jogalap cserelakásra. A mindennapi megélhetésért, biológiai létért folytatott küzdelemben a gyermekek iskoláztatása és egészségi állapotának szem előtt tartása hiányosan valósul meg. Apa a problémájával nem tud kihez fordulni, hiszen a fővárosban csak megtűrt személy, vidékre már nem tud vissza menni nincs hová. A jelzőrendszer működésével a gyermekek a szakellátás keretében a szülővel való közös megbeszélés után gyermekotthonba kerülnek, és az apa

számára megfogalmazódnak a feladatok, amit teljesítenie kell. A szolgálatok partneri viszonyt alakítanak ki az apával. Az iskolai szociálpedagógus jelezte a gyermek hiányzásait a gyermekjóléti szolgálat felé, a védőnő jelzett a beteg gyermekek ellátatlansága miatt, az apa felé. Befutottak az információk a gyámhivatalba és a szakellátásba beemelték a gyermekeket. Az apát mindvégig partnerként meghallgatta és tanácsokkal, megoldásra váró feladatokkal látta el mindenki, feltételeket

szabtak számára. A gyermekeket kiemelték a családból. Lényeges a történet kapcsán az átmeneti nevelés fogalma, miszerint a gyermek csak addig tartózkodik a szakellátásban, amíg a családja a közösen megállapított feltételeket megvalósítja, ezt követően visszakerül a szüleihez. Kérdés: meddig tarthat az átmenet?

Domokosné Balogh Ildikó

Kommentár nélkül

A család, melyről ez a tanulmány szól, kezdeti „videotréninges” munkáim egyike volt. Valójában egymást tréningeltük, ők engem és én őket. Szükségünk is volt rá. Az esetük annyira nehéz volt, igazi magyar gyermekvédelmi útvesztő. Régóta várt kisbaba, akit születése után „átmeneti neveltte” nyilvánítanak; magányos szülők rossz egészségi állapottal, priuszokkal, bürokrata gyámügyisekkel, hiányzó gyermekjóléti szolgáltatással és előítéletes védőnővel.

Nem akartam elvállalni az ügyet. De újból és újból felhívott a gyerekéért küzdő szülőpár, végül már nem térhettem ki előlük. El is szégyelltem magam, amint végigolvastam aktáikat, levelezéseiket, egyszóval minden olyan dokumentációt, amely helyzetüket, harcukat, az ellenük elkövetett méltánytalanságokat hivatalosan is igazolhatta.

Nem ígértem semmit, csak azt, hogy elkísérem őket a csecsemőotthonba, és felveszem videóra, ahogy játszanak az akkor 5 hónapos kicsivel, akit már 3 hónapja nem láthattak.

Kedves olvasó, ne kérdezd, miért nem láthatták, miért vették el a gyereket és egyáltalán... Jogellenes, nemtörődöm intézkedések sorozata volt minden mögött.

Szóval a jelenlétem meggyőzte a csecsemőotthont, hogy engedje be az állítólag koszos szülőket a gyerekhez. Én pedig bekapcsoltam a videokamerát, és az akkor készült felvételekkel Skóciától Prágáig megríkattam minden résztvevőt az előadásaimon.

Az anyaságra alkalmatlannak ítélt, korlátozó gondnokság alatt lévő szülő a kamera előtt, 3 hónap után először megfogta kisfiát, etette, itatta, dajkálta, beszélt hozzá, követte legkisebb rezdüléseit, az apa pedig tornáztatta, öltöztette a kicsit. Tették mindezt úgy, ahogy a gyerekekkel kommunikálni nehezen tudó szülőknek több hónapi munkával azt megtanítjuk. Észrevették a kicsi kezdeményezéseit, tekintettel, szavakkal válaszoltak vagy követték, testtartásukból a szülői figyelem és védelem áradt, hangjuk nyugodt volt és játékos.

Vittem is a filmet egyből a gyerek elhelyezési ügyében másodfokon illetékes Közigazgatási Hivatal egyik osztályvezetőjéhez. Kommentár nélkül meggyőzte a film. Mellém állt, szemben az első fokon intézkedő gyámhivatallal, és megígérte: ha vállalom a család felügyeletét a tárgyalások időtartamára (ami akár egy évig is eltarthatott volna – vagyis egy teljes évet kellett volna várni a jogellenes intézkedések határozatlanban történő megszüntetéséig), akkor a kisfiút hazaengedi szabadságra.

Így is történt: szereztünk egy helyet egy családi átmeneti otthonban, ahová – elhagyván biztos, kényelmes otthonukat, feladván a lakóhelyük adta alkalmi munkalehetőségeket – a szülők beköltöztek, és vállalták a folyamatos ellenőrzést, magánéletük állandó felügyeletét. A szálló szép volt, a szociális munkások minden elváráson felül segítőkészek voltak, de hát mégis csak egy szálló volt.

Igazi ajándékként néhány nappal karácsony előtt hozhattuk el a picit a csecsemőotthonból. Az otthonban sok filmet készítettem etetés, fürdetés, játék, napirendi kérdések, gyógytorna, konfliktus a többi lakóval stb. témájában. A filmeket együtt megnézve a szülőkkel, bátorságunk és önbizalmunk egyre nőtt. Sikerült a videofilm apró mozzanatait felnagyítanom a számukra úgy, hogy rájöjjenek: képesek mindarra, amire a gyerekeknek szüksége van. Ezek a képek adtak nekem is bátorságot arra, hogy a család lakóhelye szerint illetékes gyermekvédelmi rendszert meg akarjam bolygatni.

Nehéz jól írni a képek erejéről. De aki nem ismeri a videotréning módszerét, az is könnyen beláthatja, ha a kedvenc mozifilmje kedvenc részleteire gondol. Micsoda különbség ezt a részletet látni, vagy ezt megpróbálni elmesélni valakinek. Ha elmesélné, ezt főleg azért teszi, hogy a másikat rávegye, menjen el és nézze meg a filmet.

A videotréning filmek szereplője nemcsak a filmre vett család, hanem a kamerát tartó tréner is. Belelép az ő valóságukba, ezáltal alakítja, de ez az alakítás nem más, mint kinagyítás, a lehetőségek kinagyítása, a sokszor alig észlelt, saját erőforrások lencsevégére kapása. Magunk tanulunk magunkról a magunk módján, nem beszélgetünk ilyen-olyan, közeli és távoli történésekről, hanem tekintetünkkel növeljük a láthatóvá tett életünket.

A kisfiú szülei nehezen beszélő, érzéseiket kifejezni nem tudó, állami gondozásban, előtte pedig kukák között, erdőben felnövő, önbizalmukat elvesztett emberek voltak. A képek

elhitették velük az igazságot – vagyis azt, hogy kik is ők valójában. Nem én meséltem el nekik, hanem az 5-6 hónapos gyerek tekintete, kinyújtott karja volt az a lelassított, filmkock-ánként megmutatott válaszselekvés, melyet az ő viselkedésük váltott ki a gyermekből.

Megjátszották volna magukat a film kedvéért? Nem. De tegyük fel, hogy igen. Akkor pedig jól játszottak, és ezt ők maguk is láthatták, hogy milyen „ügyes színészek”, olyannyira, hogy a 6 hónapos gyerek is elhitte, hogy őt szeretik. Ezt a gondolatsort pedig gondolja tovább az olvasó. Szerintem az igazi játék és a valóság szinte ugyanaz.

4 éves lesz az idén a kisfiú, még mindig együtt vannak, szegényen, kuszán, úgy, ahogy mi sohasem akarnánk élni egy napot sem, de az ő filmjükben ez a „happy end”.

Az én kisfiam is 4 éves, az óvoda büszkesége. Az ő fiúk csak egy kicsit ügyesebb.

Pattermann Kinga

A GYERMEKVÉDELMI SZOLGÁLTATÁSOK KIÉPÍTÉSE PESTERZSÉBETEN

■ BEVEZETÉS

A szociális ellátás a segítség és támogatás számos formáját tartalmazza, amelyet a társadalom országos és helyi szinten polgárainak nyújt. Célcsoportjai lehetnek idősek, fogyatékosok, vagy a társadalomba nehezen beilleszkedő személyek, akiknek magatartása olyan problémákhoz vezethet, mint pl. a különböző függőségek vagy a bűnöző magatartás. A szociális szolgáltatások között vannak általánosabb jellegűek, pl. a gyermekes családoknak nyújtott támogatások, valamint a gyermekeknek és fiataloknak nyújtott lehetőségek a helyes, tartalmas élet megteremtésére. A rászorultságot nem egyedül az egyén határozza meg. Ennek tisztázása humanitárius, szakmai és morális megfontolások alapján történik. A szociális igények meghatározása során tehát a politikai érdekek, a polgárok rászorultsága és elvárásai, valamint a szakmai értékelések jelentik a fő szempontokat: vagyis a szociális ellátás olyan terület, amely sokakat érint, és ahol sok érdek találkozik.

Az önkormányzati költségvetés jellemzője a hiány, amely többnyire éppen a közszolgáltatások leggyengébb

rendszereinek működését teszi minden évben kérdésessé. Az önkormányzatok arra kényszerülnek, hogy a fogyasztói szolgáltatások területétől vonjanak el forrásokat, illetve tekintsenek el a fejlesztésektől, a rendszerek működésének minőségi változtatásától. Ebből következően a lakosság gyorsan alakuló igényeinek és szükségleteinek megfelelő közszolgáltatók fejlesztésére és e szolgáltatások finanszírozására az önkormányzatoknak új megoldási módokat kell találniuk. Az a tény is közzismert, hogy az önkormányzatok szolgáltató funkciói kerültek veszélybe a növekvő gazdasági problémákkal és a szűkülő fizetőképes kereslettel, illetve a fogyasztók szükségleteinek növekedésével tovább szűkültek az önkormányzatok költségvetési keretei.

Pesterzsébet Önkormányzata fontosnak tartotta és tartja ma is, hogy a népjóléti ágazatot érintő feladatait (pl. szociális és gyermekvédelmi problémák lehetséges megoldása, kezelése) az ágazat intézményrendszerein keresztül, valamint a természetbeni és pénzbeni szociális ellátások nyújtásával a kerületi lakosok megelégedésére végezze. A so-

ciális törvényben, valamint a gyermekvédelmi törvényben foglalt alapellátási feladatok, szolgáltatások (családsegítés, gyermekjóléti szolgálat, gyermekek átmeneti otthona, helyettes szülői hálózat kialakítása, családi napközi, házi gyermekfelügyelet) megvalósítása érdekében hatékonyan támogatja a Pesterzsébeti Család- és Gyermekvédelmi Központ által megfogalmazott szakmai programokat, célkitűzéseket. Az intézmény fejlődését, a szolgáltatások bevezetését és minél szélesebb körű kiterjesztését nagymértékben segítették a Fővárosi Szolidaritási Alaptól, az Egészségügyi Szociális és Családügyi Minisztériumtól, a Gyermek, Ifjúsági és Sportminisztériumtól elnyert támogatások.

■ PESTERZSÉBET SZOCIÁLIS JELLEMZŐI

Pesterzsébet lakosságának szociális helyzetét befolyásolják a kerületet érintő társadalmi és gazdasági jellemzők.

Pesterzsébet területe: 1.218 hektár. Mindez a főváros összterületének 2,3%-a, ezzel a hetedik legnagyobb kerület

Budapesten. Pesterzsébet a Duna-partját érintve Dél-Pesten helyezkedik el. Öt városrészből áll: központi városrész, Gubacsi lakótelep és környéke, Erzsébetfalva, Kossuthfalva, Ipari negyed.

Lakóinak száma közel 65 ezer, lakások száma közel 29 ezer. Egy lakásra átlag 2,4 lakos jut. Az orvosi ellátást 10 rendelő 34 orvosi körzete biztosítja. A szociális foglalkoztató évente 280-300 bedolgozónak nyújt munkát. Évente 600-800 ember jut szociális étkeztetéshez, ellátáshoz. A kerületben a vállalkozások száma 11 ezer körül van, ebből egyéni vállalkozó mintegy 8 ezer fő. Aktív keresők száma 33.500 fő, nyugdíjas 18.800 fő.

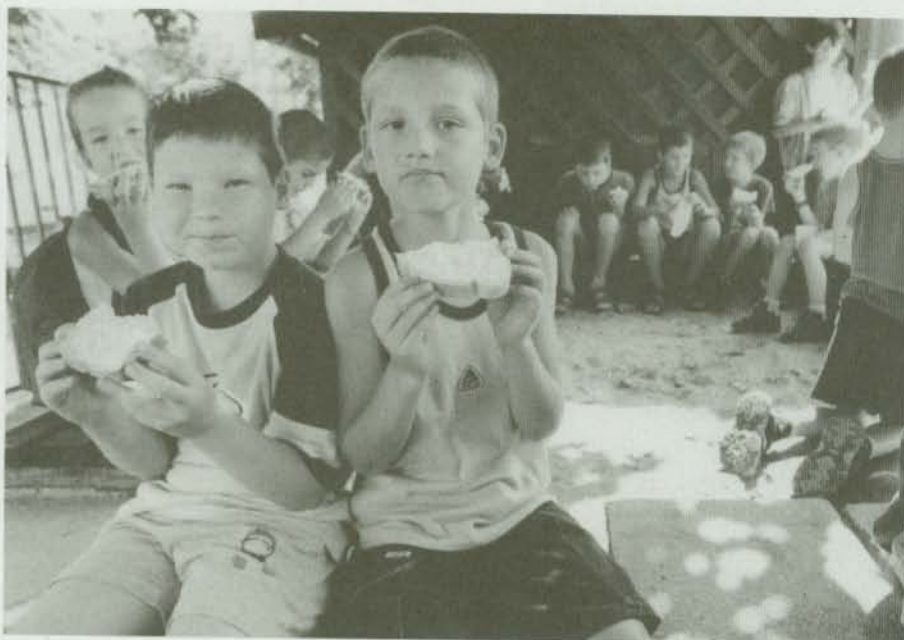
A lakosság számának alakulását vizsgálva az állapítható meg, hogy a népesség 1940-ig dinamikusan emelkedett, majd a növekedés mértéke csökkent. A 80-as évek elejétől a természetes fogyás a jellemző, mely a lakosság fokozatos előregedése, az átlagéletkor növekedése, másrészt a demográfiai ciklikusság következménye.

Pesterzsébeten a halálozások száma fokozatosan emelkedik, melyet a lakosság életmódján, életkörülményein, egészségügyi viszonyain túl az időskorú lakosság számának növekedésével összefüggő magasabb halandóság okozza.

A kerület a főváros viszonylag fiatal lakosságú területei közé tartozik. Pesterzsébeten a 80-as években épült lakótelepeken viszonylag fiatal népesség él. Ezekben a kerületrészekben a gyermekkorú lakosok száma mintegy kétszerezese a 60 éven felüliekéénél.

Pesterzsébeten a népesség iskolázottsági szintje nagyon rossz. A 80-as évek végén kezdődő társadalmi-gazdasági változások nyomán megjelent a nyílt munkanélküliség, a munkanélküliek aránya magasabb lett.

A lakások komfortfokozat szerinti megoszlása a budapesti átlaghoz hasonlítva kedvezőtlenebb: az összkomfortos lakások hányada sokkal alacsonyabb, a félkomfortos és a komfort nélküli lakások aránya magasabb. Intézményünk tapasztalatai alapján egyre többen küzdenek lakhatási problémával, valamint növekszik a díjhátralékkal küzdő egyének és családok száma és folyam-

atosan nő a tartozások összege. Leggyakrabban a különféle szolgáltatók felé tartoznak díjfizetéssel az egyének, de egyre több az olyan eset, amikor a hitelintézetek által megállapított törlesztő-részleteket nem tudják fizetni a családok.

Kerületünkben a szociálisan rászorultak száma évről-évre növekszik. A 0-18 éves korú gyermekek száma közel 12.000 fő. A szegénységben élő lakosság körében a gyermekek száma a legmagasabb, a 6 éves kor alatti kisgyermekek közel fele él szegény sorsú családban. Az említett tények arra figyelmeztetnek bennünket, hogy a kisgyermekes családok szociális problémáira különös gondot kell fordítanunk.

■ A PESTERZSÉBETI CSALÁD- ÉS GYERMEKVÉDELMI KÖZPONT BEMUTATÁSA

Pesterzsébet Önkormányzatának Képviselő-testülete 1994. november 1-től hozta létre a Családsegítő Szolgálatot. A Szolgálat (3 fővel) a Gondozási Központ egyik szakmailag önálló csoportjaként kezdte meg működését. Az 1994-1997 között eltelt időszak a Szolgálat kiépítésének, a működési feltételek megteremtésének, a kerületi igények feltérképezésének és egy komplex szakmai program elkészítésének időszaka volt.

A kerületben élők szociális helyzeté-

nek rohamos romlása egyre inkább szükségessé tette az alapellátás kiszélesítését, valamint az azon túlmutatott tevékenységi formák kialakítását is. Intézményünk felismerte azt, hogy a mindennapi információs segítségnyújtáson és családgondozáson túl egyre nagyobb igény mutatkozik a mentálhigiénés, szociális, közösségi, fejlesztő csoportok létrehozására. Egy komplexebb szociális segítő rendszer számos kerületi család számára teszi lehetővé megfelelő életstratégia kialakítását, ezáltal csökkenteni képes a csupán „tűzoltásszerűen” segélyezendők számát és feltétlenül egy minőségibb szociális munka irányába tudja elmozdítani az intézmény tevékenységét is.

Már 1996-ban látszott, hogy a gazdasági-társadalmi változások és az intézmény által közvetített szolgáltatások ismertté válása következtében a Családsegítő Szolgálat az akkori helyén (egy munkaszoba, majd egy volt orvosi rendelő helyisége) és szervezeti felépítésével, létszámával nem képes ellátni a jelentkező igényeket. Egyre inkább körvonalazódott egy nagyobb telephelyet igénylő, önálló intézmény képe, és ezzel együtt az intézmény életében elindult egy innovációs folyamat. A Szolgálat önállóvá válása, a tárgyi és személyi feltételek bővítése 1997. áprilisában a Képviselő-testület határozata által megindult.

A Családsegítő Szolgálat kezdemé-

nyezésére Pesterzsébet Önkormányzata a gyermekvédelmi törvény megjelenése előtt elkezdte a gyermekjóléti alapellátások kiépítését. Az alapellátási formák létrehozásához az Önkormányzat elegendő saját forrással nem rendelkezett, ezért minden lehetséges pályázati forrást igénybevett az új gyermekvédelmi rendszer létrehozására.

A Fővárosi Önkormányzat és Pesterzsébet Önkormányzata összefogásának eredményeképpen Pesterzsébeten sikerült létrehozni egy komplex központot a gyermekvédelmi alapellátások működtetésére.

1998. január 1-én alakult meg a Pesterzsébeti Család- és Gyermekvédelmi Központ, mely szakmailag önálló, gazdálkodását tekintve részben önálló szervezet lett. Az eltelt időszak alatt az intézmény feladatköre, szolgáltatásai fokozatosan bővültek, jelenleg az alábbi szolgáltatásokkal áll a kerületi lakosság rendelkezésére:

- Családsegítő Szolgálat (1994. november 1-től)
- Gyermekjóléti Szolgálat (1997. november 1-től)
- Gyermek Átmeneti Otthona (1998. június 1-től)
- Helyettes szülői hálózat (2000. április 7-től)
- Családi Napközi (2001. július 1-től)
- Házi gyermekfelügyelet (2001. április 1-től)

■ GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLAT

Kerületünkben a veszélyeztetett gyermekek száma magas, és ezek a számok sajnos évről évre nőnek. Az elszegényedés mellett egyre többször találkozunk mentális problémákkal is egy-egy családban. Tapasztalataink szerint ezek a gyermekeken is lecsapódnak. A segítő, kiterjedt családi vagy baráti háttér egyre többször hiányzik, ezért sokszor a családoknak, a gyermekeknek nincs kihez fordulni segítségért. Ez a felismerés inspirált bennünket arra, hogy a problémák megoldását rendszerszemléletű család gondozás

eszközeivel segítsük megoldani.

Terveinket több lépcsőben, különböző pályázati támogatások és Pesterzsébet Önkormányzatának segítségével valósítottuk meg.

Célunk volt, hogy a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényben a helyi önkormányzatok számára előírt gyermekvédelmi prevenciók feladatokat mielőbb megvalósíthassuk kerületünkben. A Pesterzsébeti Család- és Gyermekvédelmi Központ létrehozása a kerület szociális problémáinak csökkentésében és a kerületi lakosok fokozottan hátrányos helyzetének felszámolásában jelentős előrelépést jelent.

A Központ feladatait a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény, a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. tv., és Pesterzsébet Önkormányzatának helyi rendeletei határozzák meg.

A megvalósítás első lépcsőjeként pályázati forrásból létrehoztuk a gyermekjóléti szolgálatot, mely megalakulása óta folyamatosan bővülő klienskörrel dolgozik. Célja a kerület gyermek- és ifjúságvédelmi rendszerének működtetése, a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek munkájának koordinálása, szolgáltatások nyújtásával preventív feladatok megvalósítása. A gyermekjóléti szolgálat feladata, hogy a településen élő gyermekeket nevelő családokban kialakult veszélyeztetettséget megelőzze, megszüntesse a családgondozás folyamatával.

A gyermekjóléti szolgálat rendszeresen együtt dolgozik a kerületi Gyámhivatallal, a hatósági feladatokat ellátó gyermekvédelmi csoporttal, iskolákkal, óvodákkal, védőnői hálózattal, a kerületi Anyaoltalmazó Alapítvánnyal, és más szervezetekkel.

A szolgálat személyi és tárgyi feltételei folyamatosan bővülnek. A családgondozók munkáját főállású gyermekpszichológus, fejlesztőpedagógus és családterapeuta is segíti. A gyermekjóléti szolgálat munkatársainak széles érdeklődési köre és speciális képzettsége lehetővé teszi, hogy sokszínű tevékenységet folytathassunk, saját erőnket kihasználva növelhessük szol-

gáltásaink körét, színvonalát. A gyermekvédelmi törvény értelmében fontos hangsúlyt kap a megelőzés. A prevenció területén a Szolgálat kiemelt feladata az információkövetítés, a különböző veszélyforrások elkerülésével kapcsolatban (pl. drog, alkohol, prostitúció, stb.) csoportok szervezése gyermekek, fiatalok számára. E feladatokat az alábbi csoport illetve klubfoglalkozások keretében valósítjuk meg:

- a magartatási és beilleszkedési nehézségekkel küzdő általános iskoláskorú gyermekek csoportja,
- kisgyermekes anyók klubja,
- csellengők klubja,
- komoszklub,
- filmklub, dobklub
- gyermek aerobik,
- mozgáskoordinációt segítő torna,
- kapcsolatügyelet
- kézművesklub.

A szolgálat szakmai programjában az alábbi célkitűzések megvalósítása kerül előtérbe:

- Családterápiás műhely létrehozása,
- Szakmai műhelyek beindítása (pedagógusok, védőnők, szociális munkások, egészségügyi dolgozók),
- Gyermekvédelmi felelősök iskolai szociális munkájának koordinálása,
- Utcai szociális munka kiterjesztése, szabadidős tevékenységek szervezése, kortárscsoportok működtetése, klubfoglalkozások folyamatos működtetése,
- Kórházi szociális munka végzése
- Ifjúsági információs iroda létesítése telefonos segélyvonal működtetésével (helyiség biztosításával),
- A fejlesztőpedagógus munkáját kiegészítő szaktantárgyak korrepetálásához külső szakemberek bevonása.

■ GYERMEKEK ÁTMENETI OTTHONA

A gyermekjóléti szolgálat megalakulásával szinte egy időben megkezdődtek a gyermekek átmeneti gondozását biztosító Gyermek Átmeneti Otthonának kialakítását is.

Munkánk során sokszor szembesültünk azzal a problémával, hogy családi krízishelyzetekben az állami gon-

doskodás lehetőségein kívül nincs hová kiemelni a családból a bajba jutott gyermeket. A családokban fellépő problémák sok esetben nagyságrendileg csökkenthetők lennének, ha krízis esetén a gyermek átmeneti elhelyezésére nyílna módunk. Célunk volt, hogy az átmeneti gyerekszálló létrehozásával ilyen esetekben, mielőbb hathatós segítséget nyújthassunk a családoknak, gyermekeknek, mind az elhelyezés lehetővé tételével, mind pedig a gyermekjóléti szolgálat által biztosított szociális munka nyújtásával.

Célcsoport

3-18 éves korú gyermekek, fiatalok, akiknél a szülő egészségügyi állapota, életvezetési problémája, szociális, anyagi helyzete miatt a gyermek felügyelete, ellátása, a róla való gondoskodás nem kielégítő, illetve szünetel.

A szálló kialakítása

Az otthon folyamatos működését 7 főállású munkatárssal, és megbízási szerződéssel foglalkoztatott külsős segítőkkel biztosítjuk (vezető nevelő, nevelő, 4 fő gyermekfelügyelő, takarító-konyhai kisegítő).

Ezen kívül foglalkoztatunk még pszichológust, szociális munkást, fejlesztő pedagógust, hetente két alkalom-

mal gyermekorvost, valamint szükség szerint gyermekfelügyelőket.

Tárgyi feltételek: A kialakításhoz és zökkenőmentes üzemeltetéshez szükséges tárgyi feltételek megteremtése részben önkormányzati, részben pályázati támogatás útján valósultak meg.

A működtetéshez szükséges helyiségeket (konyha, ebédlő, társalgó, tanulószoba, 3 db 4 ágyas háló, gyengélkedő és vizesblokk) az önkormányzat biztosította. Az épülethez tartozik még egy 2400 nm területű kert, melynek játszó- és szabadidő parkká alakítását 2000-ben kezdtük meg különböző pályázati pénzeszközök bevonásával.

A szálló működése

A működtetéshez szükséges engedélyk beszerzése és a szakmai program elkészítése után a 12 férőhelyes Gyermek Átmeneti Otthona 1998. június 1-én kezdte meg működését. A zökkenőmentes működés feltételeit a házirend és az életkori sajátosságokat is figyelembe vevő napirend biztosítja. A szálló a XX. kerületben lakcímmel rendelkező családok 3-18 év közötti gyermekeit fogadja a gyermekvédelmi törvényben meghatározott 12 hónapig. (Az ellátás különösen indokolt esetben 6 hónappal meghosszabbítható.)

A felvétel menete

Az otthonban való tartózkodás előfeltétele, hogy a szülő és az intézmény között írásos megállapodás szülessék a gyermek ellátásának részleteiről, feltételeiről. A szerződéskötést megelőzi egy általános interjú, melynek során tájékozódunk a gyermek környezetéről, iskolai karrierjéről, érdeklődési köréről, problémáiról. Feltérképezzük a család szerkezetét, szereposztását, nevelési módszereit, hagyományait. Információt nyújtunk a szülőnek az intézménybe kerülés anyagi vonzatairól, illetve közösen meghatározzuk az elérendő célokat, az együttműködés módját. A felvétel egy hónapra szóló szerződéssel történik, melynek meghosszabbítása a kitűzött feladatok megvalósulásának függvénye. A gyermekek átmeneti otthonában életkor, fogyatékoság, vagy egyéb zavar miatt el nem helyezhető gyermeket intézményünk helyettes szülői hálózatában látjuk el.

A Gyermekek Átmeneti Otthonának feladatai:

- A gyermekek átmeneti gondozása keretében a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését elősegítő, az életkorának, egészségi állapotának és egyéb szükségleteinek megfelelő étkeztetéséről, ruházattal való ellátásáról, gondozásáról, neveléséről, lakhatásáról gondoskodik.
- A gyermek nevelési-oktatási intézménybe való eljutását lehetőség szerint intézményváltás nélkül biztosítja.
- Az otthon sajátos eszközeivel, a szülővel, gondviselővel kötött megbízási szerződés alapján a gyermekek átmeneti időre szóló gondozásában, ellátásában vállalhat szerepet a családintegráció megőrzésében.
- A válsághelyzetbe került fiatal személyiségállapotának intézményes körülmények közötti rendezése.
- Speciális képességzavarokkal, tanulási nehézségekkel küszködő gyermekek képességeinek, motivációinak fejlesztése, rendszeres tanuláshoz szoktatás.
- Felnőtt élethez szükséges pozitív szerepek modellezése.
- A másság elfogadása.
- A közösségi szokásrendszerek, viselkedési minták elsajátítása.

A gyermekek átmeneti otthonában elhelyezett gyermekek számát, a gondozás időtartamát és a távozás helye szerinti megoszlását az alábbi táblázatban foglaltuk össze:

Év	Gyermekek száma	Gondozási napok száma	Gondozás időtartama	Távozás helye		
				családjába	TEGYESZ	átm.gond.-ban maradt
1998	28fő	1561 nap	3-185 nap	20fő	-	8 fő
1999	55 fő	3398 nap	1-314 nap	38 fő	6 fő	11 fő
2000	59 fő	4167 nap	1-279 nap	42 fő	8fő	9 fő
2001	59 fő	3604 nap	1-294 nap	49fő	4 fő	6 fő
2002.	70 fő	3929 nap	1-243 nap	49 fő	12	9 fő

Az Átmeneti Gyerekszállóra felvett gyermekek életkor szerinti megoszlását az alábbi táblázatban mutatjuk be:

Életkor szerinti megoszlás	1998	1999	2000	2001	2002
13-6 év	13	11 fő	10 fő	4 fő	12 fő
6-10 év	5	18 fő	14 fő	17 fő	23 fő
10-14 év	2	15 fő	23 fő	22 fő	21 fő
14-18 év	8	11 fő	12 fő	16 fő	14 fő

- A szabadidő kultúrájának formálása, alakítása.
- A környezet, a testi higiénia, az önkiszolgálás, a megjelenés, az ízlésvilág fejlesztése.
- A tudatos életvezetés irányítása.
- A szállón lévő gyermekek szabadidős programjainak szervezése.

Az átmeneti otthon preventív jellegű tevékenységet folytat. A törvény által biztosított lehetőségek révén törekszik a gyermek családból való tartós kiemelésének megakadályozására, a gyermekjóléti szolgálattal együttműködve segíti a gyermek családjába történő visszatérését. A vezető nevelő, a szálló szociális munkása és a gyermekjóléti szolgálat családgyógyozója közösen folyamatosan figyelemmel kísérik a gyermek fejlődését. Tapasztalataikat, a fontosabb információkat a „Gyermekeink védelmében” című nyilvántartási rendszer adatlapjain rögzítik. Az ellátás idejére gondozási-nevelési tervet készítenek. Az átmeneti gondozás ideje alatt elsődleges cél a gyermek biztonságba helyezése, de gondot kell fordítani iskolai helyzetének javítására is. Gyakran tapasztalunk komoly tanulási nehézségeket az ellátott gyermekeknél, fejlesztésükben kiemelt szerepe van a nevelőnek, fejlesztőpedagógusnak.

Az otthonba kerülő gyermekek gyakran lelkiileg is sérültek. Nehezen tudják feldolgozni a családban, vagy közvetlen környezetükben elszenvedett sérelmeket, ezért mindannyiukkal pszichológus foglalkozik. A részletes anamnézis felvétele, a gyermek intellektuális képességeinek, személyiségállapotának vizsgálata után dönt a terápián, vagy csoportfoglalkozáson való részvételről.

A bekerülést kiváltó okok között az alábbiak fordulnak elő leggyakrabban: - hajléktalanság, vagy a lakhatás feltételeinek időleges hiánya, - gyermek ellátatlansága, - gyermekbántalmazás (testi, lelki szexuális) - családon belüli viszályok, - szülők rövidebb, hosszabb ideig tartó távolléte, szenvedélybetegség a családon belül.

Az átmeneti gondozás ideje alatt a szülő felügyeleti joga nem szünetel. Az otthon támogatja a családdal való szoros kapcsolat fenntartását, biztosítja az

ehhez szükséges feltételeket. Nagy hangsúlyt fektetünk arra is, hogy a gyermek minél kevésbé szakadjon ki megszokott környezetéből, kapcsolatot tarthasson barátaival, intézményváltás nélkül folytathassa tanulmányait. A gyermekek szállítását a Fővárosi Szolidaritási Alaptól 1999-ben nyert pályázati támogatásból vásárolt Ford Tranzit mikrobusszal tudjuk biztosítani.

Az otthonba bekerült gyermekeknél az alábbiakat tapasztaljuk: leromlott egészségi állapot, testi-értemi lemaradás, ingerszegény, veszélyeztető környezet, bizalmatlanság a felnőttekkel szemben, szeretetéttség, rendezetlen iratok, hiányos ruházat.

Ezek a problémák egyes esetekben halmozottan jelentkeznek. Megoldásuk nagy erőfeszítést kíván a szálló dolgozóitól. Ezért éreztük nagy szükségét a szolgálaton belüli szupervízióknak, melyet 1999-ben pályázati támogatás (Szociális és Családügyi Minisztérium) igénybevételevel kezdtünk megszervezni, s azóta - önkormányzati finanszírozással - is kétheti rendszerességgel tartunk.

Az esetmegbeszélő csoport célja:

a Gyermekek Átmeneti Otthonában dolgozó munkatársak pszichés feszültségeinek csökkentése.

A résztvevők által hozott legfontosabb problémák:

• A szállón huzamosabb ideig tartózkodó gyermekekhez való szorosabb kötődés

szinte elkerülhetetlen. Ugyanakkor a szállóról kikerülő gyermekek sorsa nem mindig rendeződik megnyugtatóan, így a gondozás során megjelenő anyai érzések, túlzott kötődések feszültté és frusztrálttá tették a gondozókat. Ezen érzelmek, indulatok tudatosítása és feldolgozása során a gondozók fokozatosan tanulták meg saját mentálhigiénéjüket védeni, s ez által hatékonyabban kezelni az eseteket.

• A szállón megforduló gyermekek zöme sérült. Előfordul enyhén értelmi fogyatékos, POS szindrómás, különböző súlyosságú neurotikus tüneteket produkáló vagy beilleszkedési zavarokkal küzdő gyermek is. A szupervízió elősegítette a másság elfogadását. Így a dolgozók képessé váltak ezen értékrendet közvetíteni a gyermekek felé.

• Tapasztalataink azt igazolják, hogy a program sikeres volt, a pályázati támogatással elindított, majd az intézmény költségvetéséből finanszírozott mentálhigiénés tréning mindenképpen elősegíti a munkatársak hatékonyabb együttműködését, építi a segítők önismeretét és kommunikációját, valamint megelőzi a „burn out” kialakulását.

Sokszor jelent problémát, hogy a gyermekek nem tudják elfoglalni magukat szabadidejükben. Fontos feladatunknak tartjuk, hogy megismertessük velük a szabadidő hasznos eltöltésének módjait. Hétfőgőn és iskolai szünetekben programokat szervezünk számukra életkori sajátosságaik és igényük szerint.

Rendszeresen szervezünk számukra külső helyszínen hétfőgő programokat, kirándulásokat, de igyekszünk kihasználni az intézmény adottságait is. 2000-ben a rendelkezésünkre álló, 2400 nm-es körbekerített udvarunk játszó és szabadidő parkká történő átalakítását pályázati pénzeszközök felhasználásával megkezdjük.

Célunk volt egy olyan komplex szabadidőpark kialakítása, amely a kerület gyermekeinek kulturáltabb időtöltését szolgálja. Tapasztalataink azt mutatták, hogy az intézményt körülölelő lakótelepen sok a magányos „kulcsos” gyermek, aki iskola után teljesen ellenőrizetlenül, társakat keresve járja az utcákat, tereket. A játszótér megépítésével a gyermekeknek lehetőségük nyílik arra,

hogy szabadidejüket hasznosan töltsék. A szabadidőpark szolgáltatásai biztosítani tudják még az intézményben működő Átmeneti Otthonban élő gyermekek utógondozását, illetve a napközis táborokban részt vevő gyermekek foglalkoztatását. Távlati tervként határoztuk meg azt, hogy a szabadidőpark módszertani központ szerepét is be tudná tölteni, valamint meg tudnánk célozni a terület sarkalatos pontjait, a szemlélet formálásával pedig emberi értékek fontosságát hangsúlyoznánk.

A játszótér tervezésénél alapvető szempont volt, hogy a testedzés mellett mentálhigiénés segítséget is nyújtunk. Létrehoztuk a csellengők klubját, ahol gyermekpszichológus, családterapeuta és szociális munkások foglalkoznak a fiatalokkal.

Azokat, akik eljönnek programjainkra, olyan hagyományos kikapcsolódási lehetőségek várják, mint kézműves tevékenységek, teaház és különböző sportfoglalkozások (foci, kosárlabda, asztalitenisz, stb.)

A játszótér jelenleg három szerkezeti egység alkotja: pihenőkert, ovis blokk homokozóval, egyensúlyozó krokodillal, kígyóval és kombinált csúszdával, és füves focipálya. A pihenőkertben kialakított színpad alkalmas azoknak az egyéneknek és csoportoknak bemutatkozására, akik ehhez kedvet és tehetséget éreznek. A színpadon lehetőséget biztosítunk a bemutatkozásra a kerületben működő amatőr színjátszó csoportoknak és zenekaroknak.

A játszótér befejezéséhez illetve újabb játékszerek telepítéséhez további pályázati lehetőségeket kell találnunk, illetve olyan támogatókat kell keresnünk, akik felajánlásából megépíthetjük a második lépcsőben kialakításra váró egységeket, így biztosítva valamennyi korosztály számára a hasznos időtöltést.

Intézményünket megalakulása óta széles körű adományozói háttér segíti. Nekik is köszönhetően sikerült a szálló tárgyi eszközeinek állományát bővíteni, illetve magas színvonalon biztosítani. A különböző játék és sportszerek nagyon sok esetben újdonságot jelentettek a gyermekeknek. Megóvásuk ismeretlen fogalom volt számukra, így meg kellett tanítani játszani őket.

Az intézmény évek óta vállalja a tavaszi és a nyári szünet ideje alatt a kerületi gyermekek napközbeni ellátását. Sok esetben előfordul, hogy a szállóról hazakerült gyermekek jönnek vissza ezekre a programokra. A táborok szervezésével célunk, hogy az átmeneti gondozás ideje alatt megkezdett felzárkóztatást folytassuk. Ennek megfelelően többek között sportolási lehetőséget, kézműves foglalkozásokat, természetjárást, játékos formában háztartási ismeretek elsajátítására kínálunk lehetőségeket.

■ HELYETTES SZÜLŐI HÁLÓZAT

A Pesterzsébeti Család- és Gyermekvédelmi Központ a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXI. törvény, a 15/1998. (IV.30.) NM rendelet, valamint a 150/1997. (IX. 10) Kormányrendelet értelmében helyettes szülői hálózatot működtet. A helyettes szülői hálózat a személyes gondoskodást nyújtó alapellátásokon belül az átmeneti gondozási formához tartozik.

Kialakulása

A helyettes szülői hálózat szükségességét a Gyermekjóléti Szolgálat és az intézményben 1998. június 1-től működő Gyermekek Átmeneti Otthonának tapasztalatai bizonyították. Az Átmeneti Otthon 12 férőhelyes, 3-18 éves korú gyermekek elhelyezésére alkalmas. Az átmeneti gondozási formából így kimaradtak a három éven aluli gyermekek, a magatartási zavarokkal küszködő és a bármilyen fogyatékkal rendelkező kiskorúak. Elsősorban a fenti célcsoport ellátására kezdtük el szervezni a helyettes szülői hálózatot.

A hálózat kiépítését 1998-ban a Fővárosi Szolidaritási Alaptól elnyert pénzeszközből kezdtük el. 1999-ben az intézmény két munkatársa az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet által szervezett FIKSZ-tréner képzésen vett részt. A képzéssel párhuzamosan a hálózat működtetéséhez szükséges tárgyi eszközök beszerzése történt meg. Ez év második felében elkezdődött a leendő helyettes szülők toborzása, az arra alkalmas jelentkezők FIKSZ képzése. A befo-

gadó családokon kívül szükségesnek tartottuk a gyermekvédelemben dolgozó munkatársak képzését is, mivel a helyettes szülő fogalma, a hálózat működtetése egy új színfolt a gyermekvédelmi rendszerben. 1999 év végére befejeződött az első szülő csoport képzése, a végzett helyettes szülők az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézettől Tanúsítványt kaptak, hogy gyermekek befogadására alkalmasak.

2000. tavaszán a helyettes szülői hálózat szakmai programját kidolgoztuk, elkészítettük a helyettes szülőkkel kötendő megállapodás és megbízási szerződések minta példányait, majd a Fővárosi Közigazgatási Hivatal Gyámhivatalától a helyettes szülői hálózat működési engedélyét megkértük. A Fővárosi Gyámhivatal a hálózat működési engedélyét 2000. 04. 07-én 06-4208/2000 számú határozatával megadta. Pesterzsébet Önkormányzata volt a fővárosban az első, akinek működési engedélyt adtak helyettes szülői hálózat működtetésére. Az önkormányzat és az intézmény munkatársai joggal lehetnek büszkéek, hogy a gyermekvédelmi törvény szellemében elsőként tudták megszervezni ezt a fontos ellátási formát. „Üttörő munkánk” azt eredményezte, hogy a mai napig a gyermekvédelemben dolgozó kollégák tőlünk kérnek tanácsot, útmutatást és sok esetben segítséget a veszélyeztetett gyermekek helyettes szülőnél történő elhelyezéséhez.

Helyettes szülők

A helyettes szülő családban élő gyermek átmeneti gondozását, saját háztartásában biztosítja. E tevékenységét a Gyermekjóléti Szolgálat szakmai segítségével, sajátos - külön jogszabályban meghatározott- helyettes szülői jogviszonyban végzi. A gyermekvédelmi törvény szerint a gyermekek átmeneti gondozása során a gyermek iskolai oktatását lehetőség szerint iskolaváltás nélkül kell biztosítani.

A működési engedélyt az 1999-ben kiképzett helyettes szülők kapták meg, mely hét családot jelent. A családok közül sajnos csak két család rendelkezett pesterzsébeti lakással, a többiek pedig Velencén, Felsőpakonyban, Piliscsában, illetve Csepelen laknak. A jelenleg

kiképzett szülők közül többen családi körülményeik változása miatt a helyettes szülői feladatokat vállalni nem tudják. (Pl.: saját gyermek betegsége, nagyszülő betegsége, költözés stb.) Egy szülő a gyermekek kihelyezése után döntött úgy, hogy a jövőben nem kíván tovább helyettes szülő lenni. Nem tudja vállalni ezt az embert, és saját családot próbára tevő nehéz feladatot. További problémát jelent még, hogy a képzettek között kevés a pesterzsébeti lakóhellyel rendelkezők száma, mely annak ellenére gondot okoz, hogy vállalják a gyermekek szállítását a kerület iskolájába, óvodájába.

A fent leírtak miatt szükségét látjuk, hogy a helyettes szülői hálózatot tovább bővítsük. Eddigi tapasztalataink azt mutatják, hogy a helyettes szülői hálózat létrehozása és folyamatos megfelelő szinten történő működtetése nem lehet egyszeri akció. A megfelelő befogadó családok felkutatása, a jelentkezők kiképzése, a képzett családok továbbképzése folyamatos munkát igényel.

Célunk, hogy olyan stabil helyettes szülői hálózatot tudjunk fenntartani, akikre bármikor lehet számítani, bármilyen korú gyermek befogadását vállalják és lehetőleg a gyermeket ne kelljen saját megszokott iskolájából, óvodájából kiszakítani, valamint a gyermek és vérszerinti szülei folyamatos napi kapcsolatban maradhassanak. Ezért a megfelelő családok keresése 2000-ben tovább folytatódott, a jelentkezők részére két alkalommal FIKSZ képzést tartottunk. Az újonnan kiképzett helyettes szülők egy része is megkapta a működési engedélyt a Közigazgatási Hivataltól. Továbbra is gondot jelent, hogy a jelentkezők között alig van kerületi lakos. (XX. kerületi családokon kívül részt vettek más kerületek, illetve települések által delegált családok és gyermekjóléti szolgálatok munkatársai, pl.: XVIII., kerület, Halásztelek és Szigethalom).

A Pesterzsébeti Család- és Gyermekvédelmi Központ költségvetésében a helyettes szülői hálózat működtetésére a pénzügyi fedezet rendelkezésre áll. A gyermekek ellátásához szükséges költségeket az állami normatív támogatás fedezi, de a helyettes szülők további toborzását, képzését az önkormányzat finanszírozni nem tudja. A

képzés költségeit intézményünk 2000-ben is pályázat útján finanszírozta. A Szociális és Családügyi Minisztériumhoz nyújtottunk be pályázatot, a helyettes szülők képzésére 340.000 Ft-ot nyertünk.

A fentiek alapján 2001. január -2001. március hónapban újabb képzést indítottunk, 2001. áprilisában a tanfolyam befejeződött. Idén ősszel újra meghirdettük a helyettes szülői képzést, mely azért is vált szükségessé, mivel a hálózatunkban működő helyettes szülők közül többen elvégezték a nevelőszülői tanfolyamot, így munkájukra a továbbiakban nem számíthatunk.

Helyettes szülői tanácsadó

Az 1999-es költségvetési évben a helyettes szülői tanácsadói feladatokat egy munkatársunk megbízási szerződéssel látta el. 2000. március 1-től az Önkormányzat Képviselő-testülete jóváhagyott 1 fő állásfejlesztést a helyettes szülői tanácsadó foglalkoztatására.

A tanácsadónak közvetítő szerepet kell betöltenie a gyermekjóléti szolgálat családgondozója, a gyermek, a helyettes szülő és a vérszerinti szülő között. Az egyes gyermek érdekében különböző -illetékes- kerület, település gyermekjóléti szolgálatával, gyámhatóságával kell rendszeres kapcsolatot tartania, a gyermek hazakerülése, sorsának rendezése érdekében.

Ugyanakkor a helyettes szülői tanácsadók képzésére nincsenek kötele-

zettségek, nincs gyakorlati tapasztalat, melyet a tanácsadó tanulmányozhatna, átvehetne. Sok esetben a saját kreativitására, kommunikációs készségére számíthat csak a problémák megoldása érdekében. Szükségesnek tartjuk a helyettes szülői tanácsadók képzésének megszervezését, a tapasztalatok összegyűjtését, a helyettes szülői hálózatok működtetőinek az összefogását, szakmai szttenderdek kidolgozását, szakirodalom megjelentetését, a rendszeres esetmegbeszélő csoportok szervezését.

Helyettes szülői hálózatba elhelyezett gyermekek

„A gyermekek átmeneti gondozását - a szülői felügyeletet gyakorló szülő vagy más törvényes képviselő (a továbbiakban együtt: szülő) kérelmére vagy beleegyezésével - ideiglenes jelleggel, teljes körű ellátással kell biztosítani, ha a szülő egészségügyi körülménye, életvezetési problémája, indokolt távolléte vagy más akadályoztatása miatt a gyermek nevelését a családban nem tudja megoldani.” Gyvt. 45.§. (2)

A fenti törvényi megfogalmazás igen tág teret biztosít az átmeneti gondozásba vétel indokaihoz. Ha a szülő kéri, illetve beleegyezik gyermeke helyettes szülőnél történő elhelyezéséhez, nem kell különösebb indok, hogy miért van a családnak erre szüksége. Az elhelyezések egy részében a gyermekjóléti szolgálatnál

A helyettes szülőkhöz elhelyezett gyermekek száma

ÉV	GONDOZÁSI NAPOK SZÁMA	GYERMEK SZÁMA	TERÜLETI ILLETÉKESÉG		HOVÁ TÁVOZTAK		
			XX. kerület	egyéb	csalódba	Tegyesz	átm.gond.- ban maradt
1999	149	4	3	1	2	-	2
2000	758	11	6	5	8	-	3
2001.	1496	15	7	4	7	5	3
2002	910	11	8	3	7	4	-

megjelenő szülőt a családgondozó a találkozás előtt nem ismerte. Ha sürgős elhelyezésről van szó, el kell fogadni a szülő által elmondottakat, és csak a gyermek elhelyezése után van lehetőség a körülmények feltérképezésére, indokolt esetben a gyermeket körülvevő intézmények (iskola, óvoda, védőnő, orvos, esetenként az illetékes gyermekjóléti szolgálat, stb.) véleményének kikérésére.

A befogadó családoknál elhelyezett gyermekek ellátása igen komoly felkészültséget és rátermettséget igényel. A helyettes szülőnek sok esetben speciális tudásra, egészségügyi ismeretekre, bánásmódra, hozzáállásra van szükség.

Esetmegbeszélő csoport

A helyettes szülőket nehéz feladatuk ellátásában a helyettes szülői tanácsadón kívül a havonta egy alkalommal tartott esetmegbeszélő csoport segíti. Az esetmegbeszélő állandó meghívottjai a már működő és kiképzett helyettes szülők, a gyermekjóléti szolgálat családgondozói, a FIKSZ trénerek. A csoportot pszichológus vezeti. Úgy gondoljuk, hogy a gyakorló befogadó családok igen sokat tudnak egymásnak segíteni a felmerülő problémák megoldásában, a más szokásokhoz, kultúrához szokott gyermekek és vérszerinti szülők elfogadásában, a gyermek hazatérésének segítésében, a gyermek és családja közötti rendszeres kapcsolat megtartásában.

A helyettes szülői hálózat eredményei

A helyettes szülői hálózat működtetését sikereinkből és kudarcainkból együtt tanuljuk, a folyamatos üzemeltetés során egyre több kérdés, megoldásra váró feladat merül fel. Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy a helyettes szülői hálózatra vonatkozó

törvények, jogszabályok ismeretében jól működő hálózatot lehet létrehozni, melynek viszonylag „kevés” anyagi vonzata van, viszont a veszélyeztetett gyermekek ellátásában, családba való visszahelyezésében igen nagy előrelépést jelent. Bizunk benne, hogy az átmeneti gondozás folyamatos működtetésével sok gyermek állami gondoskodásba kerülését kerülhetjük el, mely egész életükre pozitív kihatással lesz.

Budapest Főváros Kormányzati Hivatal Gyámhivatalának 2001. júniusában végzett vizsgálatából az alábbi részletet közöljük:

„A Fővárosi Kormányzati Hivatal Gyámhivatala elismerését fejezi ki Budapest XX., kerület Pesterzsébet Önkormányzatának, mint intézményfenntartónak, azért, hogy Budapesten elsők között létrehozta és működteti a gyermekjóléti alapellátásként az átmeneti gondozás feladatát ellátó Gyermek Átmeneti Otthonát és a Helyettes szülői hálózatot. ...Az önkormányzat példaértékű módon biztosítja a helyettes szülői hálózat folyamatos szervezéséhez és képzéséhez szükséges személyi, tárgyi és anyagi feltételeket. A helyettes szülőket rendszeres esetmegbeszéléssel és a helyettes szülői tanácsadó foglalkoztatásával segítik. Mivel az intézmény a gyermekjóléti és családsegítő szolgálatokkal egy épületben helyezkedik el, a szakemberek összehangolt munkája a gyermekek érdekében naprakészen megvalósul. Az átmeneti gondozás intézményei a gyermekvédelem rendszerében elfoglalták fontos helyüket, lakossági szükségleteket elégítenek ki, a gyermekvédelmi törvény által megfogalmazott szerepüket betöltik.”

ESETLEÍRÁS

Péter és Bea

(a helyettes szülői tanácsadó esetismertetése alapján)

A családdal 2001. május 25-én kerültünk kapcsolatba. Az édesanya bejött szolgálatunkhoz két gyermekével, a hétéves Péterrel és a tízhónapos Beával. Azzal a kéréssel fordult hozzánk, hogy helyezzük el a gyerekeket helyettes szülőkhöz. Elmondta, hogy eddig a X. kerületben laktak édesapjával, az édesapa lakásában. A nagypapa nemrégiben megbetegedett, kórházba került, a kórházból pedig nem haza ment, hanem másik lányához, aki a XX. kerületben lakik családjával. Ezután az anya nővére elment a X. kerületi lakásba, és leszerelte a villany- és a gázórát, minél fogva a lakás áram és gáz nélkül maradt. Ilyen körülmények között nem tudta ellátni a gyerekeket, ezért kérte átmeneti elhelyezésüket. Amikor arról kérdeztem, hogy mi indíthatta nővérét erre a lépésre, azt válaszolta, hogy testvére magának követeli a lakást, de jogtalanul, mert az édesapjuk tulajdona. Mivel nem erzsébeti lakosok, csak három napra kötöttünk szerződést a helyettes szülői elhelyezésről. Megállapodtunk, hogy ha a X. kerületi Gyámhatóság engedélyezi a hosszabb távú elhelyezést, akkor a helyettes szülőknél maradhatnak a gyerekek, amíg az édesanya megoldja lakhatását.

Az első beszélgetésből kiderült, hogy sem Péter, sem Bea édesapjával nem tartják a kapcsolatot. Megtudtuk még, hogy Péternek meg kell ismételnie az első osztályt, ez azért volt fontos, mert az elhelyezés kezdetekor még tartott az iskolaév. Mivel azonban ismételnie kell az évet, a helyettes szülő kiválasztásánál nem kellett szem előtt tartani, hogy az iskola látogatása megoldható legyen.

A gyerekek átmeneti gondozását intézményünk Budapest környékén élő helyettes szülője vállalta. Hamarosan meg is érkezett a gyerekekért és rövid beszélgetés után elvitte őket. Megállapodtunk az édesanyával, hogy pár napon belül meglátogatja a gyerekeket a helyettes szülőnél és elviszi személyes holmijukat is. A beszélgetés alatt Péter agresszíven viselkedett édesanyjával, verbálisan és tettelesen bántalmazta, amire az édesanya határozatlanul, tehetetlenül reagált.

Az elhelyezést követően megtudtam, hogy Péter már volt kerületünkben átmeneti gondozásban. Akkor édesanyja elvitte a kisfiút az apjához és otthagya. Az édesapa pár nap múlva elhozta Pétert intézményünk átmeneti otthonába, mert saját családja mellett már nem tudta nevelni a kisfiút. Akkor Péter másfél évet töltött az átmeneti otthonban. Hosszú ottlétének oka az volt, hogy a szülők gyermek elhelyezési pert indítottak, és a bíróság kérelmére a per befejeztéig Péter az átmeneti otthon lakója volt. A Bíróság Pétert az anya gondozásába helyezte.

A gyerekek hamar beilleszkedtek a helyettes szülő családjába, összebarátkoztak az ott nevelkedő gyerekekkel és megszokták a házirendet. Bea az első napok után nagyon vidám, nevetős és tevékeny kislánnyá vált, ragaszkodni kezdett a család tagjaihoz. Péter is sokat játszott, nevetett, de zárkózott és szorongó maradt. Ahogy telt az idő, egyre gyakrabban mondta, hogy nem akar édesanyjával találkozni, nem akar vele elmenni.

Az anya közben rendszertelenül és egyre ritkábban látogatta a gyerekeket. Időnként elvitte őket néhány napra, ilyenkor különböző ismerősöknél laktak. A látogatások után a gyerekek nyűgösek, rosszkedvűek voltak. A helyettes szülő elmondta, hogy az anya mindig más férfi társaságában ment a gyerekekért, sokszor többen is elkísérték. A helyettes szülő nem engedte be az idegeneket a lakásába, csak az édesanyát.

A helyettes szülői tanácsadó az elhelyezés után egy hónappal találkozott az anyával, aki elmondta, hogy vidéken alkalmi munkát vállalt ott lakással. Munkahelyét személyes konfliktusok miatt otthagya. Lakhatását nem tudta

megoldani, a X. kerületi lakás mosókonyhájában lakott. Az anya a beszélgetés közben határozatlannak tűnt, mintha nem lenne az ura saját életének.

Ezután a beszélgetés után a tanácsadó meglátogatta az anya rokonait a XX. kerületben, mert tisztán szeretett volna látni a X. kerületi lakással kapcsolatban. Az anya édesapjával beszélt, aki elmondta, hogy lányának már évekkal ezelőtt megromlott a kapcsolata a családdal. Kamaszkorában elköltözött és prostituált lett, de édesapja megtalálta és hazavitte. Az anya élete, valamint kapcsolata apjával és a testvéreivel azóta sem rendeződött. A beszélgetés során kiderült, hogy az anya édesapjának második (válással végződött) kapcsolatából

született, és nővéreinél (féltestvéreinél) sokkal fiatalabb. Érezhető volt, hogy a rokonok ezt a második kapcsolatot az apa „botlásának” tekintik, és ezért érzelmeikben elutasítják.

A tanácsadó megtudta, hogy X. kerületi lakás az anya nővérének a tulajdona, az anyának abban nincs tulajdonrész (volt egy saját lakása, amit eladott). Eddig szívességi alapon lakhatott ott, de testvére és apja elküldték, mert az előzetes egyeztetés ellenére nem támogatja édesapját, még annak értéktárgyait is eladta.

A nagyapa elmondása szerint lánya nem biztosította a megfelelő feltételeket gyermekei neveléséhez, gyakran késő

éjszaka érkezett haza a gyerekekkel együtt. Harmadik gyermekét, aki Péternél idősebb, a gyermek édesapja neveli vidéken.

Ezután két hónapig a tanácsadó nem találkozott az édesanyával. Beszélt telefonon a X. kerületi családgondozóval, aki elmondta, hogy az anya vele sem tartja a kapcsolatot.

A helyettes szülő ugyanazokról a problémákról számolt be (az édesanya rendszertelenül látogatja a gyerekeket, ismerősöknél alszanak, nem hozza el a gyerekek ruháit, játékait, mindig más férfitársasággal ékezik látogatóba). Péter közben egyre nehezebben viselte átmeneti helyzetét, nagyon zárkózottá és szorongóvá vált. Édesanyjával elutasítóan viselkedett. Bea életkoránál fogva nem érzékelte a problémákat, tökéletesen beilleszkedett a családba.

Augusztus végén találkozunk újra a gyermekek anyjával. Elmondta, hogy van munkahelye (virágkötő egy virágboltban), új élettársa van és alberletbe fognak költözni Csepelre. Pétert beíratta egy hetes iskolába, és a következő héten szeretné elvinni a helyettes szülőtől az alberletbe. Ebben meg is állapodtunk.

Még aznap értesítette intézményünket a helyettes szülő arról, hogy a hétvégén az anya elvitte a gyerekeket. Visszaérkezésük után, az esti fürdetésnél vették észre, hogy Bea bokáján egy kis kerek, mély seb látható, felette pedig lila foltok. Másnap megmutatták a védőnőnek, aki megállapította, hogy valószínűleg égésnyomról van szó. Elbeszélgetett Péterrel, aki elmondta, hogy Bea nagyon sírt valamiért, mire az anya élettársa megütötte. Erre a kislány még jobban sírt, ekkor a férfi megfogta Bea lábát és megégette a cigarettájával.

A helyettes szülői tanácsadó azonnal felkereste a helyettes szülőt, s azt tapasztalta, hogy az eset után Bea viselkedése megváltozott, megijed az emberektől, főleg a férfiktól, éjszaka gyakran felriad. Pétert is megzavarta az anyánál töltött idő, váratlan dühkitörései mellett zárkózottá vált. A helyettes szülőnél történt beszélgetés során kiderült, hogy az anya a családnak mást mondott terveiről.

A gyermekkel történt dolgokról a helyettes szülői tanácsadó értesítette a X. kerületi gyermekjóléti szolgálatot és

gyámhivatal, mellékelte a védőnő szakvéleményét. Az illetékes Gyámhivatal tájékoztatása szerint a gyermekek ügyében hosszú távú elhelyezést biztosító gyermekvédelmi intézkedést fognak hozni, egyben értesítette az édesanyát, hogy gyermekeit nem viheti el az intézkedés meghozataláig a helyettes szülőktől.

■ GYERMEKEK NAPKÖZBENI ELLÁTÁSA

„A gyermekek napközbeni ellátását a szülő vagy más törvényes képviselő otthonában gondozó biztosíthatja, ha a gyermek állandó vagy időszakos ellátása nappali intézményben nem biztosítható (pl. betegség miatt) és a szülő a gyermek napközbeni ellátását nem, vagy csak részben tudja megoldani.”

Családi napközi

A Pesterzsébeti Család- és Gyermekvédelmi Központ Gyermekek Átmeneti Otthonán belül megalakuló Családi Napközi max. 5 fő, 3-14 év kor közötti rászoruló gyermekeknek naponta 8-18 óra között nyújt lehetőséget nappali ellátásra-felügyeletre. Az ellátott gyermekek életkorának megfelelő gyakoriságú, összetételű és mennyiségű étkeztetését a szülő igényeinek megfelelően a közétkeztetés keretén belül tudjuk biztosítani.

A feladatellátás célja-alapelve:

A gyermekek nappali ellátásával-felügyeletével az időszakonként változó helyi igényeket rugalmasan követve tudja intézményünk biztosítani a családban nevelkedő gyermekek számára az életkoruknak megfelelő gondozást, nevelést, étkeztetést, foglalkoztatást.

Ellátottak köre:

- Ellátásban nem részesülő gyermekek.
- Az iskolai napközi és tanulószobai foglalkozásokról kiszoruló gyermekek.
- Azon gyermekek, akiknek nappali felügyeletét a szülő elfoglaltsága miatt nem képes megoldani.
- Speciális szolgáltatásokra szoruló gyermekek.
- A Gyermekek Átmeneti Otthonából családjukba távozó gyermekek igény szerinti nappali ellátása-felügyelete.

A feladatellátás szakmai tartalma, módja

Óvodáskorú gyermekeknek: életkoruknak megfelelő szabadidős tevékenység szervezése, nappali felügyelet, játékos foglalkozások, egyénileg testre szabott tevékenységek biztosítása.

Iskoláskorú gyermekeknek: Az iskolai tanév ideje alatt a rászoruló gyermekeknek differenciált, egyénre szabott foglalkozások, tanulószobai szolgáltatások (felzárkóztatás, korrepetálás, fejlesztés, tehetséggondozás, nyelvtanulás), gyermekpszichológiai vizsgálatok, kiscsoportos önismereti tréningek nevelők, fejlesztő pedagógus és pszichológus szakember bevonásával. Szorgalmi időn túl, az iskolai szünetekben a gyermekek életkorának megfelelő szabadidős-sporttevékenységek biztosítása, klubfoglalkozások (pl. kirándulások, uszoda, színház-mozi, kiállítások látogatása, stb.)

Személyi feltétel:

Pesterzsébet Önkormányzata a feladat ellátására 1 fő gyermekgondozói státuszt biztosított.

Tárgyi feltételek:

A gyermekek felügyeletére-ellátására berendezett helyiségek felszereltsége az életkornak megfelelő, az étkezéshez, alváshoz-pihenéshez, levegőzéshez, játékhoz, foglalkoztatáshoz, tanuláshoz szükséges tárgyi eszközök, berendezések biztosítottak (5 fotelágy, íróasztalok, székek, szekrények, tv- rádió- videomagnó, játszótér-pihenőpark, stb.)

A családi napközi szolgáltatás tárgyi feltételeinek kialakítására 1999-ben A Szociális és Családügyi Minisztérium 300 eFt pályázati támogatást biztosított.

Házi gyermekfelügyelet

A házi gyermekfelügyelet az önkormányzat alapellátási kötelezettsége, mely feladat ellátására Pesterzsébet Önkormányzata 2001. április 1-től 1 fő hivatásos gondozói státuszt engedélyezett.

A házi gyermekfelügyelet hálózatát megszerveztük, 10 fő gyermekfelügyelő-gondozót pályázati támogatás bevonásával (Szociális és Családügyi Minisztérium, 780 eFt) kiképeztünk. A képzéssel egy időben igényfelmérést

végeztünk, melybe bevontuk a házi gyermekorvosokat, védőnőket, oktatási intézményeket. A szolgáltatásról és az igénybevétel módjáról folyamatosan tájékoztatjuk Pesterzsébet lakosságát.

A szolgáltatást elsősorban 0-10 éves korú gyermekek számára szervezzük hétköznap, 7-20 óra között. Az ellátásért fizetendő térítési díjat az Önkormányzat helyi rendeletében szabályozta.

A szolgáltatás biztosítása során hangsúlyt helyezünk az életkori és az egyéni sajátosságok figyelembevételére. Kapcsolatot tartunk a kerületben található oktatási nevelési intézmények pedagógusaival, egészségügyi intézmények védőnőivel, a Nevelési Tanácsadóval, egyéb intézményekkel.

A házi gyermekfelügyelet elsősorban az alábbi problémákkal küzdő családok részére biztosított, amelyben:

- A gyermekek „nem mozdíthatók” otthonról (pl. betegség miatt).
- Gyermekeit egyedül nevelő szülő egyedi időbeosztásban dolgozik és más intézményben gyermeke felügyeletét nem tudja megoldani.
- Óvodai, iskolai szünetekben a gyermek ellátása más módon nem megoldható.
- A gyermek betegsége esetén a szülő nem tud betegállományba menni, mivel elveszítheti emiatt munkahelyét.

Híres Angéla
Schmidtné Buda Andrea

GYEREKTOLL
MELLÉKLET

NE MCSAK
RŐLÜK,
VELÜK
ÍRJUK!

Korábban több tanulmányt megjelentettünk, amelyek gyermekekkel készült interjúkra támaszkodtak, vagy arról számoltak be, milyen is úgy mediaterméket előállítani, hogy azokba közvetlenül bevonunk gyerekeket. Szerkesztőségünk meghatározó véleménye, hogy gyermekvédelmi lap efféle különleges írásában, szerkesztésében is úgy érdemes eljárni, hogy számba vesszük Olvasóközösségünk igényeit, szakmai érdeklődését, tapasztalatait – és megkeressük azokat a gyermekkorú partnereinket, akiknek van mondanivalójuk saját kis világukról, amelyet a nehézségeik, esetleges hátrányos helyzetük ellenére – vagy éppen azért – meg kívánnak osztani azokkal, akik hozzájuk hasonló gyerekekkel dolgoznak, róluk olvasnak, írnak. Aki hallgatott már avatott gyermekjogi szakértőket, annak méltán hiányozhat – természetesen nemcsak e fórumról – azoknak a gyermekeknek a közvetlen bevonása, akikről egyébként az írások nagy része szól: e helyen elég, ha utalok az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének azokra a passzusaira, amelyek a gyermekek véleménynyilvánítási és információs jogairól szólnak, és elég, ha csak megemlítem azokat az európai gyermek-, és ifjúsági képviselői eljárásokat, részvételi törekvéseket, amelyek a gyermekek közvetlen bevonását célozzák. Tettünk egy kísérletet: mint most első ízben megjelenő mellékletünk elnevezése is mutatja, szerettünk volna végre lehetőséget biztosítani olyan gyermekcsoportoknak, akiknek élethelyzetét – úgy véljük legalábbis – olyan jól ismerjük, hiszen nap mint nap hasonló problémákkal küzdő családokkal, gyermekekkel foglalkozunk. Lehetőséget adni arra, hogy adott terjedelemben megtöltsék a lapot gondolataikkal, élményeikkel, kérdéseikkel, vagy éppen fotóikkal, rajzaikkal és verseikkel. A lényeg, hogy ők írják, és arról szóljon, ahogyan ők látják a világot és benne magukat. Rájuk bízunk a szerkesztést is, és annak rendje-módja szerint zajlott minden: létrehoztuk a melléklet szerkesztőségét újságírókkal, szerkesztőkkel, fő- és felelősszerkesztővel, volt lapzártá is csúszással... Reményeink szerint több gyerekközösségnek nyílik a jövőben lehetősége hasonló munkára, együtt gondolkodásra, lapszerkesztésre – addig is olvassák első Gyerektoll mellékletünket szeretettel!

PANYIK RENÁTA

(8 éves, 3. osztályos, egy huga és egy ócska van, szeret táncolni, a Magic Dance klub táncosa, hangszeren tanul (furulya), szinte minden érdekli)

VÁRJUK A KARÁCSONYT

A Karácsony az év legszebb és leggazdagabb ünnepe. A Karácsony legjellemzőbb jelképe a karácsonyfa. Történeti adatok szerint az első karácsonyfákat nem családok számára állították, hanem egy központi helyre. A gyerekeknek és a szegényeknek ajándékozták a fán lévő gyümölcsöket, édességeket.

Mindannyian ismeritek a kedves gyermekdalt: „Kiskarácsony, nagykarácsony kisült-e már a kalácsom? Ha kisült már ide véle, hadd egyem meg melegébe!” A keresztény vallások tanítása szerint ezen a napon született Jézus Krisztus, szeretetet, békét hirdetett egész életében. A megváltó születését felidéző néphagyományok a betlehemezések, kántálók, regösök, aprószentelők. Szentestétől az Újesztendő napjáig házról házra jártak. A Karácsony az öröm, a békesség, a szeretet és a Család ünnepe. Az örömteli várakozás december 24-én oldódik fel. A karácsonyfa, a fenyőgyanta illata, a szikrázó csillagszóró sercegése, a tündöklő gyertyafény elkápráztat bennünket. A közös éneklés, az ünnepi asztal, az ajándékozás boldogságot varázsol körénk. Úgy gondoljuk, hogy így volt ez mindig. A régi ünnepi hagyomány az idők folyamán sokat változott. Régen nem hozott a Karácsony a gyerekeknek csillogó-villogó fenyőfát. Hozott helyette éjféle misét, Karácsony estéjén a családokban békét, mosolyt, szeretetet. Ajándékként diót, almát, aprópenzt, kalácsot.

Magyarországon először az 1800-as évek második felében állítottak karácsonyfát a módosabb családoknál, általános szokássá csak közel száz év múlva vált. A karácsonyi szokások országoként változnak. Angliában például fenyőfa helyett fagyöngyökből font koszorút függesztenek a mennyezetre. A családi ünnep 25-én délben kezdődik. Az ebéd elképzeltetlen pulyka és puding nélkül. Nálunk Magyarországon hal, kalács és bejgli kerül az asztalra.

Én is itt élek, és bizony engem is nagy lázba hoz a készülődés: a testvéreimmel segítünk a karácsonyfa

díszítésében, és az előkészületekben. Sütünk, főzünk, ilyenkor nagy a sürgés-forgás a konyhában. A karácsonyfát az előszobában állítjuk fel. Mindig nagyon szépen feldíszítjük. Sok cukrot és díszeket rakunk rá. Égősort is teszünk, amit este bekapcsolunk, akkor nagyon szépen világít. Az udvaron is van egy fánk, amire szintén teszünk égőket, amik gyönyörűen mutatnak rajta. Ezután a munka elvégeztével, már csak az ajándékokat kell várni, amit hoz a Jézuska. Mindig figyeljük a karácsonyfa alatti üres területet, hogy mikor telik meg ajándékokkal. Az ajándékozás mindenki számára nagy öröm. Nagy lelkesedéssel bontogatjuk a csomagokat. Az ajándék kibontása után mindenki nagyon boldog, elégedett. Ilyenkor mindig nagy a meghatódás. Szüleim szemében boldogságot és könnyet látok összefutni. Látom rajtuk, hogy elégedettek, mert boldogok vagyunk, és úgy érzik, hogy minden tőlük telhetőt megtettek értünk. Nagyon szeretjük őket, és boldogok vagyunk. Ennyit az én kis történetemről.

Mindenkinek nagyon boldog Karácsonyt kívánok!

Igen ám, de ezután van még a Szilveszter és az Újév. A hagyomány szerint szilveszterkor, aki csirkét főz, azt mind meg kell enni, mert különben elkaparja az ember szerencsés-jét. Újévkor pedig jókívánásokkal köszöntjük a ház népét.

Ajjon Isten minden jót,
öt-hat tyúkot, jó tojót,
háztól dísznőt, sok hullkát,
telje pincét, kamrát,
sonkát, kolbászt, szalonnát,
mond ne bántsa a gazdát.
Adjék Isten szép vetést,
pengő-pingó jó termést,
békességet és szeretetet,
töltsd meg a szívedet
az új esztendőben!

Sok jóslás is kapcsolódik e naphoz. Például: este borsót, lencsét kell enni, mert akkor sok pénz áll a házhoz. Vagy, aki malachúst eszik, annak a házába sok pénzt, termést túr a malac orra és még sorolhatnám tovább...

HORVÁTH EVELIN

(10 éves, 4. osztályos, van egy batyja, tanul furulyán és szintetizátoron, több éve táncol a Magic Dance-ben, nagyon érdeklődő, attraktív és vezető egyéniség)

karácsonyfa alatt voltak az ajándékok. Ott díszelgett egy nagy masnival a nyakában egy pici kutyus is. Olyan boldog voltam, hogy teljesült a kívánságom, hogy majdnem agyondögönyöztem az ajándékomat. Még aludni is vele akartam, de anyáék azt már nem engedték meg. Éjszakára kivettem a folyosóra a dobozkáját és ott aludt, mert kint nagyon hideg volt. Reggel korán keltem, hogy én hozhassam be a szobába. Dominó lett a neve, mert ő egy fehér és fekete foltos foxterrier. Miután elneveztük, megpróbáltuk etetni, de nem nagyon kellett neki, csak pár falat. Később már sokat lakmározott. Amikor a cipőmet húztam, mindig odaszáguldott és játszott velem. Amikor a kislabdát dobtam oda, tetszett neki és ugrált. Készítettem egy játékeleséget. Úgy csináltam, hogy egy papírra kötöttem madzagot és azt dobtam oda. Később nagyon sokat játszottunk. Megtanítottuk, hogy ha kér valamit, akkor le kell ülnie. Ezért ha eszünk, mindig lecsücsül. Születésnapjára mindig kapott valamit. Egy évesen egy gumilabdát, két évesen egy szép nyakörvet vettünk neki, három évesen egy szelet tortát sütött anya. Most nemrég töltötte be a negyediket, és akkor egy tábla csokit kapott. 2 éves volt, amikor először vittük pároztatni. 9 hét múlva megszülettek a kiskutyák. Az ellés közben sokat szenvedett, de elvárta, hogy valaki mindig ott legyen vele. Mindjárt el is neveztük őket: Amanda, Adolf, Ariel és Amígó. Amanda volt a legkisebb,

▲ Kiscicám >

Egyik nap apa az utcában lévő szerelővel beszélgetett, s anya már aggódott, hogy hol van ilyen sokáig, ezért kiment megnézni. Apa és Gábor így hívják a szerelőt, láttak valamit átkelni az úttesten. Talán patkány lehet az! – kiáltotta apa. Később kiderült, hogy csak egy pinduri cicuska az. Ahogy anya ment be, ment utána a cica is. Végül bevitték a házba, megetették és bent aludt. Reggel nem volt szívük kitenni a hidegbe. Délben meleg volt, de már megkedvelték és végül nálunk maradt. Nagyon sokat nyávogott. Apa Ceciliának akarta elnevezni, de kiderült, hogy fiú, ezért Cecil lett a neve. Nekem még ma is nagyon rossz, mert minden reggel, amikor apa fél hatkor munkába megy, a cica besurran a lakásba és az ajtó előtt nyávog, hogy engedjem be. Akkor fel kell kelnem, kinyitni az ajtót, hogy bejöjjön, mert különben addig nyávog, míg el nem megy a hangja. Biztos nagyon örül, hogy bent van, de még ennyi mindig nem elég neki, mert a takaróm alá is be kell engednem. Szörnyű ez, igaz? Ezért idegesít néha fel a cicácskám. De van, amikor aranyos, mert a kályha mellé is szokott feküdni és még hempereg is. Tehát van amikor szeretem, de van amikor nem. De a legidegesítőbb akkor, amikor eszünk. Mindig az ölünkbe mászik és kér ő is, ezért adni kell neki is egy pár falatot. Most már többen tudják, hogy milyen a cicám. Mindig is szerettem volna kutyát, cicát, nyulat és lovat, de anya azt mondta, hogy ne éljem bele magam, mert lehet, hogy egy állatkám sem lesz. Amikor ezt megértettem, kicsit elszomorodtam, de túléltem. Egy év múltán kaptam egy kiskutyuskát, egy cicuskát, egy vadnyuszt, de a ló helyett egy papagájt kaptam a legjobb barátnőm szüleitől. Ők Jugoszláviában élnek. Kicsit messze van, de az utazás közben észre sem lehet venni. Szóval lovam sajnos nincsen, de remélem, minél előbb kapok egyet. A papagájomról nem tudok sokat írni, mert most került hozzánk. Az új kismadaramról csak annyit tudok papírra vetni, hogy Lórinak hívják, fiú, nagyon szép hullámtolla van, ezért a fajtája neve hullámpapagáj. Ahol vettük csak két színű volt. Zöld és kék. Én zöld színűt vettem, mert azok szebbek voltak. Nagyon szereti a magvakat és szeret röpködni, de a csipogása sajnos még halk. Volt olyan, amikor majdnem körbepölyt az egész szobát. Remélem, ha lesz lovam, arról többet tudok írni.

▲ Az ember legjobb barátja >

Már régóta szerettem volna egy kiskutyát, és anya azt mondta, hogy majd karácsonyra megkapom. Én nagyon vártam az ünnepet és az ebet. Számoltam a hónapokat, a heteket, a napokat és az órákat is. Végre eljött december 24, az ajándékozás napja. Előző nap megvettük az üzletben a szaloncukrot. Persze a karácsonyfat már előbb beszereztük. Nagyon szépen állt a szoba közepén, de még szebb lett mire feldíszítettük. A testvéremmel elmentünk a mamaékhöz és mire visszaértünk, már a karácsonyfa alatt voltak az ajándékok. Ott díszelgett egy nagy masnival a nyakában egy pici kutyus is. Olyan boldog voltam, hogy teljesült a kívánságom, hogy majdnem agyondögönyöztem az ajándékomat. Még aludni is vele akartam, de anyáék azt már nem engedték meg. Éjszakára kivettem a folyosóra a dobozkáját és ott aludt, mert kint nagyon hideg volt. Reggel korán keltem, hogy én hozhassam be a szobába. Dominó lett a neve, mert ő egy fehér és fekete foltos foxterrier. Miután elneveztük, megpróbáltuk etetni, de nem nagyon kellett neki, csak pár falat. Később már sokat lakmározott. Amikor a cipőmet húztam, mindig odaszáguldott és játszott velem. Amikor a kislabdát dobtam oda, tetszett neki és ugrált. Készítettem egy játékeleséget. Úgy csináltam, hogy egy papírra kötöttem madzagot és azt dobtam oda. Később nagyon sokat játszottunk. Megtanítottuk, hogy ha kér valamit, akkor le kell ülnie. Ezért ha eszünk, mindig lecsücsül. Születésnapjára mindig kapott valamit. Egy évesen egy gumilabdát, két évesen egy szép nyakörvet vettünk neki, három évesen egy szelet tortát sütött anya. Most nemrég töltötte be a negyediket, és akkor egy tábla csokit kapott. 2 éves volt, amikor először vittük pároztatni. 9 hét múlva megszülettek a kiskutyák. Az ellés közben sokat szenvedett, de elvárta, hogy valaki mindig ott legyen vele. Mindjárt el is neveztük őket: Amanda, Adolf, Ariel és Amígó. Amanda volt a legkisebb, ezért a többiek mindig félretűrták, ezért cumiztattuk, hogy éhen ne haljon. Sajnos 2 hét múlva elpusztult. A többiek felcseperedtek, sokat játszottak, és végül új gazdát kerestünk nekik. Az idén is voltak kiskutyái Dominónak. Megint négyet ellett, de csak három maradt életben. Az ő nevük: Bella, Bütyök, és Betti. Már ők is új gazdához kerültek. Dominó a mai napig szeret játszani, kedvence a labdakergetés. Remélem, hogy még sokáig játszunk együtt.

Tapsi >

Egyik délelőtt apa a pólójában hozott valamit, s mi kíváncsian lestük, hogy mi az. Amikor megmutatta, nagyon örültünk, mert egy pici nyuszi volt, de nem akármilyen, hanem vadnyúl. Elneveztük Tapsinak. Kerestünk egy dobozt, amiből lakhelyet készítettünk, de nem tettük még a helyére, hanem egy kicsit simogattuk. Megpróbáltuk etetni, de első nap nem sikerült. Másnap már egy picit kortyolgatott. Utána tejjel, lucernával és nyúltáppal etettük. Amikor már nagyobb lett, egy tévédobozba tettük. Ott élt két hónapig. Azután még nagyobb lett és egy nagyobb ketrecben volt napközben, de esténként bevittük közénk, hogy ne vaduljon meg. Így olyan szelíd állat lett belőle, hogy az ágyon velünk tévezett. Öt hónapig élt közöttünk, mint egy családtag.

Sajnos egy alkalommal valami úton-módon kijött a ketrecből és a foxi kutyáink elkapták, amit nem élt túl. Nagyon szomorúak voltunk, mert sajnáltuk. Egyszer csak újabb meglepetés ért bennünket. Az unokatestvérem apukája megsajnálta és hozott egy másik kis nyuszt. Őt Vininek neveztük el, aki még a mai napig is nálunk lakik. Vini egy egészen más természetű állat, mint Tapsi, mert őt még nem sikerült úgy megszeliidíteni. Nagyon aranyos, szereti a tejet és a lucernát, de kicsit félős, mert minden hangosabb nesztől megijed és elbújik. Általában az ágy alá rejtőzik el, így ha nem látjuk, tudjuk, hogy hol kell keresni. Remélem még sokáig lesz közöttünk, és nem kell olyan szomorú búcsút vennünk tőle is, mint Tapsitól.

Kedvenc halaim

Mátételkén lakom és egyszer történt velem egy nagyon hosszú, szép történet, amiben voltak rossz események is. Egyszer egy gyönyörű nyári napon, anya bejelentette, hogy elmegyünk Dávodra, egy fürdőbe. Én nagyon megörültem, mert akkor mentünk el azon a nyáron először egy fürdőbe. Ebédeltünk, majd utána én rögtön eltettem az úszógumit, mert Dávodon volt mélyvíz is. Amikor készen lettünk, elindultunk.

Amikor mentünk, olyan szépek voltak a virágok, amit csak az autó ablakából láthattam, de épp úgy elképzeltem, mintha a kezemben tartottam volna. Útközben sok helyre bementünk, a mamámékhöz és többféle boltba. Én ameddig nem értünk oda, félórát aludtam. Végre megérkeztünk. Apa megvette a belépőket, utána mentünk az udvarra, mert ott voltak a medencék. Letettük a holminkat és rögtön bementünk a medencébe. Olyan jó volt úszni és még apa megtanított hátra úszni is. Egy óra múlva kimentünk inni, enni és utána vissza a vízbe. Öt órakor kijöttünk a fürdőből és mentünk haza.

Miközben mentünk, megláttam, hogy Dávodon búcsú volt. Én megkérdeztem anyát és apát, hogy elmegyünk-e a búcsúba. Apu és anyu is beleegyeztek. Apa megállt egy helyen az autóval. Kiszálltunk. Sok minden volt. Nekem egy akváriumon akadt meg a hal és, hogy sorsolni is lehetett, hogy kié legyen az akvárium. Ez úgy történt, hogy mindenki mondott egy számot, és az eladó előtt árult volna gondolt egy számra. Végül rám került a sor, nekem kellett mondani egy számot és én az egyes számot mondtam. Az árus arra a számra gondolt, ezért megnyertem az akváriumot. Nagy örömmel vittük az akváriumot a kocsiba, nem is kellett körbejárni a búcsút. A testvérem és én mellettem volt az akvárium. Nagyon sokat kellett várni, mire hazaértünk. Apu és a bátyám bevitték a házba, a szobámba, az asztalomra. El is döntöttük, hogy ott fog maradni. Nagyon fáradtak voltunk, ezért lefeküdtünk. Másnap korán felkeltünk, mert el kellett menni a boltba haltápert. Így is lett, elment apukám. Amikor megjött, adtunk enni a halacskának. Utána sokat gondolkoztam, hogy mi legyen a neve. Majd kitaláltam, hogy Jónás. Elmondtam a családnak, hogy Jónás lesz a halnak a neve. Ők beleegyeztek. Sokat néztem és egy műhalat is betettem neki, hogy ne érezze magát egyedül. Eljöttek hozzánk a nővéremék. Megcsodálták a halat.

Nekem el kellett mennem templomba. Ezért elindultam misére. De amíg nem voltam otthon rossz események történtek. A testvérem kivette az akváriumból a halat és megmutatta a pici unokatestvéremnek, aki megsimogatta. Aztán hívta anya a testvéremet és a bátyámnak mondta, hogy tegye vissza a halat az akváriumba, de ő nem figyelt oda, mit mondott, és a pici unokatestvérem megfojtotta és ledobta a földre. Amikor megérkeztem megnéztem, de nem volt a helyén a halacskám. Anya szólt, hogy itt van a hal, én odasiettem, de már nem élt Jónás. Nagyon szomorú lettem és megkérdeztem: miért dögölt meg Jónás? Mindent elmondtak.

KOVÁCS BOGLÁRKA

(10 éves, 4. osztályos, hangszeren tanul (furulya), van egy bátyja, és nővere is, nagyon igyekvő, és sok minden érdekli)

Anyáék elmentek Bajára, de én olyan szomorú voltam, hogy nem szerettem volna elmenni. Mikor hazaértek, odahívtak és odaadtak egy vízzel teli poharat, benne egy ficánkoló halacska. Nagyon megörültem. Rögtön elneveztem Pontyellának. Betették az akváriumba. Azt mondtam a családnak, hogy ne nyúljanak Pontyellához. Azt mondták, hogy nem fognak a halhoz nyúlni. Néha félórát is elnézegettem, ahogy a műhalacskával játszott, mert olyan szép volt nézni, ahogy játszott. Gyűjtöttem a pénzemet, hogy vegyek egy halat, hogy Pontyellának legyen egy igaz barátja. Elmentünk a búcsúba Bácsalmáson, és vettem egy halat. Amikor hazaértem, betettem Pontyellához a halacskát. Elneveztem Jónásnak, azért mert az első halamnak az volt a neve és azért, hogy ne legyek szomorú, hogy megdöglött. Mikor megbarátkoztak, sokat játszottak az akváriumban. Órákig szoktam nézni, hogy játszanak, alszanak.

Azt szoktam mondani, hogy a halacskák a legkedvesebb állataim. Valamikor kiviszem az akváriumból őket és beteszem a kádba, de előtte engedek bele vizet.

A folyók

Ahol lakom, annak a falunak van egy folyója, a Kígyós. A családommal néha elmegyünk a Kígyós partjára. Nagyon szép látvány nézni a nádast, sást, mert azok is vannak a partján. Halak is vannak a folyóban. Sétálgattunk a partján és sok mindent láttunk. Fészket, gombákat, sáskákat. Nyáron olyan élvezettel hallgatjuk, ahogy a tücskök csiripelnek. Sok fát is láthatunk és sok bokrot is. Gyönyörű az élővilága. Egyszer, amikor elmentünk, az egész partját körbejártuk. Csigákat, szúnyogokat láthattunk. Tavasszal nyílnak a virágok. Az ibolyák és más vadvirágok. A csiga a folyó partján él, kicsike, de a házát a hátán hordja. Növényekkel táplálkozik. Az avar alatt él. Sajnos az emberek és az állatok fogyasztják a csigát. Ha fél, bebújik a házába. Nád sok helyen található. A Kígyós tele van náddal. A fákon sok a madárfészek és az odú. Fakopáncsot is láthattunk. Télen befagy a folyó és jég lesz belőle. A növények téli álmot alszanak. A fákon olyan szép, amikor leperreg a hó az ágakról. Télen elköltöznak a madarak és nem fognak csiripelni. Amikor szél van, a nádist és a sást kicsavarja. Akkor nem nagyon szép, de ha a szél nem csavarja ki a növényeket, akkor szép látvány. Ez a mi folyók.

A madárkám

Nagyon szeretem a madarakat hallgatni és nézni, amikor csiripelnek és játszanak. Nagyon szerettem volna egy madárkát. Születésnapomra kaptam egy papagájt és egy kalitkát. Kezdte megszokni, a helyét. Mindennap kapott hatszor ennielót. Egyre jobban megszerettem. Már teljesen megszokta, hogy kivettem a kalitkából és simogattam. Mikor dédelgettem, kitaláltam, hogy Pityu lesz a neve. A család beleegyezett. Kivettem egyszer a papagájt és elengedtem, de nem féltem attól, hogy elmegy, mert nem ment el. Csak a ház fölött szálldosott és ha elfáradt, a válamra szállt és ezzel azt jelezte, hogy vissza szeretne menni a kalitkájába. Mindennap kiengedtem négyszer. Mikor unatkozott, akkor elszundikált. Megsajnáltam, hogy nem játszik senkivel, és hogy nincsen egy madárka, aki fölvidítaná. Ezért vettem egy másik papagájt is. Elneveztem Rudinak. Vettünk egy óriási kalitkát, hogy beleférjenek a madárkák. Az előző kalitkát levittem a pincébe, hátha

hasznát vehetjük. Mikor megnéztem, mit csinálnak a szárnyasok, nagyon megörültem, mert játszottak. Csodálkoztam, hogy ilyen gyorsan megbarátkoztak. Rudit és Pityut tízszer is kiengedtem, hogy sokkal többet játszhassanak. Nagyon szerettek nálunk élni. Egyszer, amikor kiengedtem őket, Pityu elszállt. Nagyon szomorú voltam és Rudi is. Vigasztalt a család, de nem vigasztalódtam. Egy nap visszajött. Nagyon megörültünk Rudi-val. Nem értem miért ment el. Elmentünk bálba, és az idő alatt, az egyik testvérem - mert ő nem jött velünk -, kiengedte a szárnyasokat. Ők elszálltak. Amikor hazaértem, nem láttam a kalitkában a papagájokat. Bús

voltam és kicsordult a könnyem. Bevallotta a testvérem, hogy ő engedte ki a madarakat, de nem tudta, hogy messzire elszállnak és nem fognak visszajönni. Eddig még nem szálltak messzire és nem volt olyan, hogy egy napnál később ne jöttek volna vissza. Ez az én hosszú történetem a madárkáimról.

KOLOMPÁR BARBARA

(13 éves, 7.osztályos, egy féltestvére van, szeret énekelni, szerepelni)

IDEGÖLŐ CSAJOK

▲ PÁNIKOLÓ

Ő a született kukik. Lételeme a pesszimizmus. Mindegy, hogy az iskolában, a haveri körben vagy otthon tartózkodik, ha azt akarod, hogy pánikolni kezdjen elég egy apróság: egy rosszat jósló horoszkóp, egy cikk az ózonlyukról, vagy egy rémisztő álom. Tesióra után nem akar lezuhanyozni, mert fél, hogy lábgombát kap. Ha náthás lesz, azonnal azt hiszi, hogy a legszörnyűbb vírus döntötte le. Totál idegesítő ez a csaj!

Miért is idegesít? Talán, mert mindenki tekintettel van rá, és kesztyűs kézzel bánt vele? Vagy azért, mert a széltől is óvják, és folyton azt kérdezik tőle, hogy van? Ez a legidegesítőbb. Legszívesebben jól megmondaná neki a véleményedet.

▲ BÖGÖMASINA

Ó, Istenkém, micsoda gyengéd lélek ez a lány! Pedig a valóságban ő a szomorúan nézés és a parancsra bögés világbajnoka. Ha nem tetszik neki valami, vagy ami még rosszabb, nem kap meg azonnal valamit, könny gyűlik a szemébe és elkezd dobálni magát. Tökéletes érzelmi zsarolás! Mindenki megérti, ha a falnak mész ettől a bögömasinától!

Miért is idegesít? A durcás kislány álarc tökéletesen működik, főleg a tanároknál, a srácoknál és a szülőknél. Amint elszomorodik a bögömasina tekintete, minden hímnemű egyed sajnálni kezdi őt, és úgy érzi: meg kell vigasztalnia. Nem csoda, hogy ez az elkényeztetett tyúk mindig a legmárkásabb cuccokban járka. Hiszen a szülei nem bírják elviselni, ha a kislánykájuk sír, ezért teljesítik az összes kívánságát.

▲ CSÁBITÓ

Mindegy, hogy egy tanárjelölt, egy helyes biztonsági őr a diszkóból vagy akár a legjobb barátja pasija - senki sincs biztonságban, ha ő feltűnik! Ez a nő maga a csábítás! A flörtölés a kedvenc elfoglaltsága: mindig és mindenhol él a lehetőséggel. Bevet minden klasszikus trükköt: szexi pillantást, magas sarkú cipőt, szűk ruhát, kokettáló mosolyt, félre nem érthető beszélásokat. Eljuttassa a saját hódító számát. Az egész létezése egyetlen cél körül forog: a hapsik körül!

Miért is idegesít? Talán azért, mert szerinted elég cikisen viselkedik. Úgy véled, egyáltalán nincs önértékelése, különben miért kezdene ki a legutolsó bolti eladóval is. Az ilyet csak sajnálni lehet, hiszen melyik fiú akarna egy „rosszlánnyal” komoly kapcsolatot létesíteni? De leginkább azért idegesít, mert őt okolod azért, hogy a fiúk utolsó macsóként viselkednek a lányokkal.

▲ AZ EGOISTA

Minden mindig csak körülötte forog. Neki örökké a középpontban kell állnia. Ha túl lassú a pénztáros a moziban, a nyakadat teheted rá, hogy az egoista lány üvöltöni fog veled. Mindig óriási jelenetet rendez és alig hagy szóhoz jutni másokat. Állandóan beszél és legtöbbször saját magáról. Azt állítja, hogy mindenre képes és mindent sokkal jobban csinál, mint a többiek. Ha véletlenül más kezd el beszélni, tuti, hogy félbeszakítja és a saját történetével untatja az egész bandát. Természetesen sokkal szebb, nagyszerűbb, hősiesebb és izgalmasabb mindenkinél, hiszen végül is róla szól a történet!

Miért is idegesít? Az zavar a legjobban, hogy az egoista lány fennhéjázó és domináns fellépésével azonnal magára vonja a figyelmet. És te? Ezalatt duzzogva ülsz a sarokban, s egy mondatot sem tudsz kinyögni a nagy izgalomtól. Pedig tök egyértelmű, hogy a lány egyáltalán nem olyan okos és nagyszerű vagy megfontolt, mint ahogy azt mutatni és látni szeretné.

NYÁRI DIÁNA

(8 éves, 3. osztályos, egy bátyja van, furulyán tanul, érdeklődő, nagyon szívesen veszi a kihívásokat)

Kirándulásaink

Amikor óvodás voltam, kirándulni mentünk. Kiscsoportban Szegeden voltunk, ahol minden nyáron megrendezik a Szegedi Szabadtéri Játékokat. A város központja a Széchenyi tér, a parkosított teret híres személyek szobrai díszítik. A városban található a Dugonics tér, melyen egy kör alakú szökőkút látható, ami ülőhellyel és kis színpaddal ellá-

tott. A kút az esti látogatókat fény, hang és vízjátékkal kápráztatja el. Szeged látványosságai közé tartozik a Fűvészkert is. Főbb részei: díszpark, üvegházak, fóliaházak és a tó, a rózsakert, ahol körülbelül 2500 tő rózsza díszlik, és a sziklakert. Az üvegházban hatalmas kaktuszok, trópusi hasznos növények - mint például: kávé, kakaó, banán, citrom, narancs, ananász, vanília - élnek. Szegeden épült az ország egyik legfiatalabb Vadasparkja.

A látottak után bábszínházba mentünk, ahol egy vidám mesés előadást néztünk meg.

Aztán tiszai sétahajókázni voltunk, ahonnan a táj szép és látványos volt. A hajókázás mindenkinek nagyon tetszett. Ezután a buszhoz mentünk s elindultunk haza. A nagy sétálásban igencsak elfáradtunk, ezért a buszon sokan elaludtunk. Nagyon sok érdekes történettel és mesélni valóval tértünk haza.

Nagycsoportban hazánk fővárosában, Budapesten voltunk. A városban sok híres épület és látnivaló van, melyek közül mi is megnéztünk egy párat. Itt látható az Országház, más néven a Parlament. A várost a Duna szeli ketté s kilenc hídjával össze is köti a város két részét. Ezek közül a legrégebbi a Lánchíd, melyet négy kőoroszlán őriz. A Városligetben található meg a Vidámparkot, a Fővárosi Állat és Növénykertet és a Fővárosi Nagycirkuszt is. Mi megnéztük az Állatkertet (Magyarországon az elsőt 1866-ban nyitották meg). A közönség akkoriban csaknem ötszáz különféle állatot láthatott a kertben. A majomház kilencféle virgonc majmot mutatott be, gazdag volt a tó és a fácánház madárgyűjteménye is. Akkor még nem volt ilyen sokféle állat, mint most, de mára már igen sok állattal gazdagodott ez az állatkert is. Szinte minden állatfaj megtalálható benne. Láttunk: afrikai elefántot, tigrist, és oroszlánfókákat, akik nekünk még bemutatót is tartottak. Két betanított fóka labdázott és karikat ugrottak át. Ezért hallal jutalmazták őket. Nyitott kis buszra lehetett felülni, amivel körbejárhattuk az állatkertet! A park 125. évfordulójára átalakították majdnem az egész kertet, köztük a díszes elefántos főkaput is. Az állatkertből a cirkuszba mentünk, ez is nagyon régi épület, 1889-ben épült. 1850 fő fér el egy-egy előadáskor benne, télen-nyáron nyitva áll a közönség előtt. Csapatához sok kiváló és világhírű artista tartozott, mint például Eötvös Gábor, későbbi Jászai-díjas zenebohóc. A cirkusz sem kerülhetett el a változásokat, így sokszor átalakították. Ezért változott ez az épület is. Az előadás elkezdése előtt mindenkinek el kellett foglalnia a helyét, mert jöttek a műsorfüzet és perecárúsítók. A műsorfüzet az előadásról részletes tájékoztatót nyújtott. Megkezdődött a műsor, láttunk légtornászokat s lélegzetűket visszafojtva figyeltük mutatványaikat. Lenyűgöző volt a látvány. Azután lovak és táncoló kutyák jöttek, majd a bűvész, aki nyulat és fehér galambot is elővarázsolt a kalapjából. Az előadások közti szünetben ki is lehetett menni, s mikor visszajöttünk meglepődve láttuk, hogy a porondot és a nézőteret ketrec választotta el. Nagy meglepetésünkre oroszlánok jöttek a porondra, akik idomítójukkal a betanult mutatványokat adták elő. A látottak mindenkinek nagyon tetszettek, ezt a buszon hazafelé és otthon beszélgettünk meg.

MONDJ NEKEM A DROGNAK!

A drog szó eredetileg gyógyító szert jelentett. Napjainkban minden olyan anyagot drognak nevezünk, mely függőséghez vezet. Drognak számít a cigaretta, az alkohol és a különféle kábítószeresek is. Az alkohol és a cigaretta fogyasztását a társadalom bizonyos határok között eltűri. Ezzel szemben a kábítószeres birtoklása és forgalmazása büntetendő cselekmény. A hozzájuk kapcsolódó lelki függőség valójában kényszeres vágy. A fogyasztó csak rendszeres használatukkal tudja biztosítani a lelki békéjét, az elégedettség érzését. A lelki függőség gyakran párosul testi függőséggel is. A drog hiányában kellemetlen, kínzó testi tünetek jelentkeznek. A kábítószer az egész világot megfertőzte! Néhány évtized alatt a fiatalok körében szinte járványszerűen terjedt el a kábítószer használata. Forgalmazásuk mára tömeges méreteket öltött. A drogfogyasztás sokféle okra vezethető vissza. Közülük a környezet utánczásra kényszerítő hatásai, a kisebb-nagyobb konfliktusok a legjelentősebbek. A szer használói elszakadnak a hétköznapoktól, szinte másik világban lebegnek. A valóság és a problémák azonban változatlanul megmaradnak, a kábulatból visszatérve még brutálisabban, még ellenségesebben támadnak. A drogfogyasztók ismét a kábítószerhez nyúlnak, benne keresik a megváltást. Az ördögi körből szinte lehetetlen kitörni. A szervezetre gyakorolt hatások alapján lágy és kemény drogot különböztetünk meg.

RIPSZKI KAROLINA ALEXANDRA

(14 éves, 8. osztályos, 4 testvere van, hobbija a kézművesseg, szeret énekelni, szerepelni, táncolni)

▲ Kábítószer veszélyei

A lágy drogokhoz a marihuánát és a hasist soroljuk. Mindkettőt az indiai kenderből nyerik. Megváltoztatják a hangulatot, a szokványostól elütő szokatlan élmények, érzések ejtik rabul a fogyasztókat. A röpké boldogságot hamarosan szorongás és félelem váltja fel. Használatának egyik legnagyobb veszélye, hogy a kemény drogok fogyasztását készítik elő. A kemény drogok részben izgatószeresek. Ilyen a koka cserjéből kivont kokain és a mesterségesen előállított vegyületek: az amfetaminok. A központi idegrendszeret támadják: csökkenti a fáradtságot, fokozzák az anyagcserét, a szív működését és a légzést, növelik az önbizalmat, megváltoztatják a hangulatot és a viselkedést. A teljesítmény erőszakos fokozása felesleges terhet ró a szervezetre. Az izgatószeres rendszeres használatával állandóan az álmatlanság, a kimerülés elkerülhetetlen. Az álmatlansággal párhuzamosan fokozódik a szorongás is. A félelmek, téveszmék egyre elviselhetlenebbé válnak, a tudat elborulásához vezethetnek. Hazai diszkóinkban sajnálatos módon igen elterjedt, hogy a hangulatot amfetaminokkal fokozzák. Közülük jelenleg a Speed és az Extasy a legismertebb.

Az alvilág zuglaboratóriumaiban előállított szerek rendkívül veszélyesek, mert hatóanyagtartalmuk igen különböző. Így állandóan fennáll a túladagolás veszélye. Egyszeri használat is okozhat szívinfarktust, agyvérzést, halált. A révületkeltő szerek (idegen szóval: hallucinogének) igen kis mennyiségben is megváltoztathatják az észlelést. Fogyasztójuk hangokat hall, képeket lát, melyek a valóságban nincsenek. A tér- és időérzék megszűnése számtalan tragédia okozója. A révületkeltő szerek közül az LSD a legismertebb. A szer rendkívüli veszélyességét mutatja, hogy a bódulat kiváltásához a gramm töredéke is elegendő. Európában szinte kizárólag bélyegen kerül forgalomba. A postai bélyegektől könnyen megkülönböztetjük, mert kisebbek és nincs rajtuk portóérték. Az ópiumszármazékokat mákgubóból vonják ki. Erős fájdalomcsillapító hatásuk miatt nélkülözhetetlenek az orvosi gyakorlatban. A súlyos betegek szenvedéseit a morfium enyhíti. Mivel felhasználása szigorúan ellenőrzött, ezért kábítószerként viszonylag ritkán találkozhatunk vele. Annál inkább terjedőben van a morfiumból mesterségesen előállított heroin. Ez a legveszedelmesebb az összes drog közül. Hatása hatszor erősebb a morfiuménál, ugyanennyivel gyorsabban alakul ki a függőség is. A heroin által előidézett bódulat újbóli kiváltásához egyre nagyobb adagokra van szükség. A test sejtjei méreggel telítődnek. A mérgezés tünetei riasztó változásokat okoznak a külsőn is, a beteg bőre száraz, szemei beesettek, haja korán őszül, és lesóványodik. Az ellenállóképeség csökken, a gyomor és a máj károsodása idővel a szervezet pusztulásához vezet. Az utcán kapható adagok koncentrációja nagyon eltérő. A fogyasztó sohasem lehet biztos a „por” hatóerejében. Sok fiatal halálát okozza a túladagolás következtében fellépő légzésbénulás. Testük állapota leromlik, szellemük hanyatlik, személyiségük

megváltozik. Lelkiismeretük gyengül, felelősségérzésük kialszik, kötelességeiket elhanyagolják. Szükségszerűen elszigetelődnek és a társadalom peremére sodródnak. A mesterségesen kicsiholt mámor életük egyetlen mentsvára. A drogok azonban drágák. Legtöbbjüknél a szükséges pénz megszerzését csak a bűnözés biztosíthatja. Az egyetlen kiutat az elvonókúra jelenti. Gyötrő tünetek sokasága jellemzi az elvonókúra rögzős útját, az orvosi kezelés önmagában nem elegendő. A családtagok, barátok támogatása és munkahely nélkül szinte elkerülhetetlen a visszaesés.

Sorsod magad formárod. Tőled függ, hogy engedsz-e a kísértések csábításainak. Mielőtt döntesz, gondolkozz! Mondj nemet a drogokra!

Mi segít a drogok elkerülésében?

Küzdj céljaid, álmaid megvalósulásáért!
Fordulj bizalommal szeretteidhez, ha gondjaid támadnak, a család szeretetteljes légköre, az érzelmi kötődések jelentenek a legtöbbet!
Legyél igényes a barátok megválasztásában!
Kerüld az unatkozó semmittevőket!
Ne vesítsd el a humorérzedet, a kellemetlenségek így könnyebben elviselhetőek!
Vedd észre az élet apró örömeit!
Tedd hasznossá magad!
Készülj fel arra, hogyan utasítod vissza, ha draggal kínólnak!
Ne feledd: aki nem próbálja ki, sohasem válik a drog rabjává...

NIKOTIN – STOP

Az első elszívott cigaretta egyáltalán nem okoz kellemes érzést, ellenkezőleg: rosszuléttel jár. A kellemetlen tünetek mégsem riasztják el eléggé a fiatalokat, hiszen évente több ezren szoknak rá a dohányzásra. Talán nem is tudják, hogy a dohányosok életkora általában 12 évvel rövidebb a nem dohányzókéénál.

▲ DOHÁNYZÁS OKAI

A tizenévesek cigarettázásának sokféle oka lehet: kíváncsiság, vagányosság, társak csábítása, az a vágy, hogy felnőttnak látszanak, családtagok vagy mások utánzása stb.
A dohányzás ismétlése esetén a szervezet hozzászokik a dohánylevélben lévő erős méregre, szinte észrevétlenül alakul ki a függőségi állapot, ami azt jelenti, hogy a dohányosnak csak akkor van „komfortérzete”, ha cigarettára gyújthat. Bár a dohányzás „csalóka módon” néha átsegíti a nehéz percekre, de ezért sokan az egészségükkel, életükkel fizetnek. A dohányfüst egészségkárosító hatása csak évek múlva mutatkozik meg. Ismerd meg közülük a leggyakoribbakat, hogy ennek tudatában dönts: cigarettázol vagy sem.

▲ DOHÁNYZÁS KÖVETKEZMÉNYEI

A dohányfüstben több ezer egészségre ártalmas anyag van. Közülük a legfontosabbak: nikotin, szénmonoxid és a kátrány. Ezek hatására a légzőrendszerben különböző betegségek alakulnak ki. A nikotin megbénítja a nyálkahártya csillóit, ezért felszaporodik a nyálka, amelybe kátrányszemcsék és egyéb szennyező anyagok rakodnak le. A váladék a dohányosokat köhögésre ingerli. A lera-kódó kátrányban sokféle rákkeltő hatású anyag van, ami bizonyítottan szerepet játszik a tüdő és a gégerák kialakulásában. A nikotin és a szénmonoxid súlyosan károsítja a szívet és az érrendszert. A nikotin szűkíti az ereket, ezáltal növeli a szívverések számát, emeli a vérnyomást. Hosszútávon az összeszűkültek falába méz rakodik, ettől még szűkebbé válnak, sőt el is záródhatnak. Így a szövetek nem jutnak elegendő vérhez. Ráadásul a vörösvérsejtek kevesebb oxigént szállítanak a sejtekhez, mert a szénmonoxid sokkal erősebben kötődik a hemoglobinhoz, mint az oxigén. Tartós dohányzás következtében a szívben és az erekben izomgörcsök léphetnek fel, sőt a rossz vérellátás miatt a lábujjakban és a szívben szövetelhalás jöhet létre. Ugyanez okozza, hogy a bőr hőmérséklete csökken, így az idővel fakó és ráncos lesz. A dohányzás anyagai az ivarmirigyek működését is befolyásolják. Nőknél megzavarják a petesejt érését a petefészekben. Férfiaknál kóros vagy kevésbé mozgékony hímivarsejtek termelődését idézik elő a herékben. A dohányos anyák újszülöttei kis súllyal és gyakran idő előtt jönnek a világra. Fejlődési rendellenesség vagy halvaszületés is előfordulhat. A nikotin az idegrendszerre és az érzékszervekre is károsan hat. Csekély mennyiségben izgalmi tüneteket okoz (verejtékezés, fokozott gyomorsav elválasztás), nagyobb mennyiségben mérgezési tüneteket vált ki. A dohányzás tompítja az ízérzékelést és a szaglást, sárgára színezi a fogakat és az ujjakat. Kellemetlen szagúvá teszi a leheletet. A helyzetet súlyosbítja az a tény, hogy a dohányfüst a nem dohányzókat is veszélyezteti. Akaratuk ellenére beszívják a káros anyagokat, így az ő szervezetük is károsodik. Ezt a jelenséget passzív dohányzásnak nevezzük. Ma már törvény védi a nem dohányzó egészségét, ugyanis dohányzó és a nem dohányzó helységeket szigorúan el kell különíteni egymástól. Az egészséges élet érdekében legjobb a cigarettázást el sem kezdeni, mert nehéz leszokni róla, ám nem lehetetlen csak erős elhatározás és kitartás kell hozzá.

Mondj nemet a dohányzásra!

Utasítsd vissza udvariasan, ha cigarettával kínálnak!

Nézd kritikus szemmel a cigaretta reklámok „csábítási trükkjeit”!

Keress nem dohányzó barátokat!

Ne a cigarettára gyújtással próbáld megoldani a gondjaidat!

Kerüld a dohányzó társaságokat és a dohányzó helyeket!

Próbáld meg a családtagokat vagy a barátokat leszoktatni a dohányzástól!

Sportolj rendszeresen!

Kerüld az unalmat: olvasd sokat, járj gyakran színházba, moziba, kiállításra!

A PROGRAMBAN RÉSZTVEVŐ ÁLTALÁNOS ISKOLA MÁTÉTELKÉN MŰKÖDIK. BEMUTATÁSÁRA AZ IGAZGATÓ, BÉNYI JÓZSEFNÉ KATALIN VÁLLALKOZOTT.

A településről:

MÁTÉTELKE TÖRTÉNETE: Első okleveles említése 1651-ben kelt, e szerint Bornemisza Polgár Pál végrendeletében leányaira hagyományozta Matheovics pusztát. 1662-ben I. Lipót Vattay Pálnak adományozta, majd a bajai Czobor uradalomhoz tartozott. Többszöri tulajdonosváltás után 1744-ben, Csejtey Pál alispán és Latkoczi Mihály vármegyei ügyész bérelték, majd egy része a Csejteyek, másik része 1747-ben Piukovics János birtokába került. Lakosai nagyobb részt Horvátországból települt római katolikus falumások voltak, akik rövid idő alatt megtanulták a magyar nyelvet. Akik nem tanultak meg magyarul, azok továbbra is az almási plébánia lelki gondozása alatt maradtak, ugyanis a tataházi pap nem értette a bunyevác nyelvet. Termékeny földjein elsősorban búzát és takarmánynövényeket, valamint kenderet termeltek. A 806 fő lakónépesség 86,5% a élt mezőgazdaságból 1900-ban. 1919-21 között Mátételke is szerb megszállás alatt volt. 1927 óta postakirendeltség működik a faluban, 1927-ben községkormányt és jegyzőhivatalt, 1929-ben egy tantermes iskolát és tanítóképző intézetet a község. 1928-ban mezőgazdasági szeszgyárat létesítettek. Gazdakör működött, amelynek 1929-től könyvtára is volt. A levante egyesület részére 1931-ben építettek a lóteret. A falu római katolikus temploma közadakozásból, 1936-ban épült, és egy ideig saját plébániával, egyházközségként működött. A háború utáni ki- és betelepítések nem érintették a falu lakosságát, csupán a Mátételkére irányított és itt tartózkodó dél-vidéki menekülteket szállították el a bácsalmási németek kitelepítésekor. Az elmenekült nagybirtokosok hátrahagyott gazdaságait kifosztották, a szántóföldek parlagon feledtek. Ezeket a földterületeket alakították meg a szovjet típusú mintagazdaságot 1946-ban. Mátételke 1951-ben termelőszövetkezeti község lett, a termelőszövetkezet 159 családdal 998 holdon gazdálkodott.

MA: A község Bácsalmástól északnyugatra 9 km távolságra, Bajától 28 km-re fekszik. Könnyen megközelíthető a főútvonalat és a falut összekötő bekötőúton. A szomszédos Tataháza kerékpárút épült. Földjei jó minőségű mezőgazdasági talajok. Folyó vize a szabályozott mederben folydogáló Kigyós-patak, amelynek kiszélesítésével 2 hektár területű horgásztavat létesítettek 1983-ban. Határában már 1904-ben értékes hun kőri leleteket tártak fel. Korábbi neve Matheovics volt, 1904-től nevezik hivatalosan Mátételkének. A Polgármesteri Hivatal 2004. január 1-i adatai szerint ma 615 lakosa van a településnek, melyből 330 nő és 287 férfi. A 0-14 év közötti gyermekek száma 106. A település az előregedés gondjával küzd napjainkban, a 60 éven felüliek száma eléri a 137 főt. Pályázati források segítségével keresnek támogatást egy figyelő-hálózat kifejlesztésére, melynek segítségével a támasz nélkül maradt idősök egészségi állapotát lehetne folyamatosan figyelemmel kísérni. A foglalkoztatási arány 18-20%-ra tehető, a munkaképes korú emberek ingáznak a környező településekre, illetve helyben kb. 40 fő dolgozik, főleg a mezőgazdaságban, a helyi közigazgatásban, illetve van egy vállalkozás, mely mozgáskorlátozottakat foglalkoztat. Az elhelyezkedés nagyon problematikus, ugyanis a környező nagyobb településeken – mint például Baján – is kevés munkalehetőség van.

Szociális szolgáltató intézmények tekintetében megfelelő az ellátottság. Működik gyermekjóléti szolgálat egy fő vezetővel, védőnő, házi segítségnyújtó szolgálat két fővel. Az orvosi ellátást Tataházaról kijáró házi orvos segítségével oldották meg. Oktatási lehetőség tekintetében is megfelelőek a körülmények, rendelkezik a település óvodával, illetve az 1-4. osztályos iskolával, melynek költségvetése 2004. szeptember 1-től közös Bácsalmási Önkormányzatával. Felső tagozatra a gyerekek Bácsalmásra, illetve Tataházára járnak be. A továbbtanulási esélyek átlagosnak mondhatók, illetve az önkormányzat igyekszik mindent megtenni azért, hogy a gyerekek ne szenvedjen hiányt attól, hogy hátrányos helyzetű településen laknak. Jelenleg 4 egyetemistát, 8 középiskolást, szakmunkásdiákot számlálnak az ott lakó gyermekek között, emellett 2 biztosan szeretne jövőre felvételizni egyetemre. Fő gondnak a megélhetést és a település fokozatos előregedését látják a helyben lakók.

Hogyan jellemezne röviden az iskolát?

Iskolánk az ország aprófalvas kisiskoláinak egyike, melyben 1978 óta - és jelenleg is - összevont osztályokban folyik a tanítás négyosztályos rendszerben -, két összevont tanulócsoporthal.

Tantestületünkre komoly feladat hárul, hiszen igen nehéz körülmények között kell felkészítenünk növendékeinket arra, hogy akkor is megállják majd helyüket a tanulásban, ha néhány év múltán egy osztott iskolába lépnek át.

A közoktatás modernizációjára való törekvés első lépéseként elkészítettük helyi tantervünket, majd 2001. szeptemberében bevezettük a kerettantervet.

Ezeknek a programoknak az elkészítésekor figyelembe vettük egyedi sajátosságainkat, településünk hagyományait, valamint természetesen a fenntartói és szülői igényeket.

Hogyan zajlik most az oktatás?

A jelen tanévben két összevont tanulócsoporthal (1-3. és 2-4. osztály) történik az oktatás. Az iskola beírt tanulójának létszáma 20 fő. Közülük minden tanuló a helyi lakosok gyermeke.

Fontosnak tartom elmondani, hogy iskolánk gyermeklétszáma egyre csökken.

Miben látja az alacsony létszám okait?

Ez sok mindenre visszavezethető. A lakosság megélhetési lehetőségei nem biztosítottak teljes mértékben a község területén. Csak egy mezőgazdasági szövetkezetben van munkalehetőség a helyben dolgozók számára, így a felnőtt korúak a szomszédos településeken jutnak munkalehetőséghez, mint például Tataháza, Bácsalmás és Baja üzemeiben. Ezzel függ össze az is, hogy a fiatalok boldogulásához a község nem tud esélyt biztosítani, ezért egy részük kénytelen elvándorolni.

És ha magát az iskolát nézzük: a szabad iskolaválasztás következtében a szülők egy része előnyben részesíti a jól felszerelt, szemléltető eszközökkel ellátott szomszéd települések iskoláit, ami érthető.

A bácsalmási Vörösmarty Mihály Általános Iskola és a Hunyadi János Gimnázium is vonzza iskolánk jól tanuló diákjait, ennél fogva iskolánk létszáma azáltal is csökken, hogy a jobb képességű tanulókat ebbe az iskolába iratják szüleik.

Ez egy kis iskola. Kik járnak ide, és kik tanítják őket?

A 2004-2005. tanévre 20 tanuló iratkozott be a négy

évfolyamra. Az osztálylétszámok alacsonyak valóban, a nemek szerinti megoszlást is figyelembe véve elmondhatom, hogy az első osztályba 4 fő (egy lány, három fiú), a másodikba 2 fő (2 fiú), a harmadikba 5 fő (négy lány, egy fiú), a negyedikbe pedig 9 fő (egy fiú, nyolc lány) jár.

A tantestület létszáma három fő, mindenki rendelkezik az előírt képesítéssel. Egy fő tanítói, két fő pedig tanári végzettséggel is rendelkezik.

Sajátos helyzetben vannak, úgy léteznek szinte mint egy nagy család. Mik a legfontosabb alapelvek, amik mentén dolgoznak?

A nevelőtestülethez való tartozás alapvető feltételei között a legfontosabbak: a gyerekszeretet, a tanulókkal, szülőkkel való

együttműködési készség, az alapos szakmai felkészültség, a továbbképzési, önképzési igény, a kreativitás, a következetesség.

Fiatal igazgatóként sokat tesz az iskolájukért.

2001 júniusában végeztem a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Karán biológia- kémia szakos tanárként. 2001 augusztusától vagyok a máttelki Általános Iskola igazgatója. Fontosnak tartom az önképzést, ezért három év elteltével második diplomát szereztem ugyanezen a karon, környezetvédelem szakon.

Igazgatóként fő célomul tűztem ki, hogy kiderítem az okát, miért csökken egyre iskolánk gyermeklétszáma, mi az oka, hogy a szülők inkább utaztatják a gyerekeiket, mintsem a község iskolájába járassák őket.

Mire jutott?

Sajnos ésszerű okot nem sikerült kiderítenem. Véleményem szerint iskolánkban is megtalálhatóak ugyanazok a feltételek, amik a pedagógiai munkához nélkülözhetetlenek, és a hatékony, minőségi munkához szükségesek. Pedagógusaink folyamatosan képzik magukat, munkájukat becsületesen, felkészülten végzik. A diákok közül többen hátrányos helyzetűek, felkészülésüket azzal is segítjük, hogy tanulószobát biztosítunk számukra.

Milyen egyéb többletlehetőségeket biztosít az iskola a gyerekeknek?

Minden lehetőséget igyekszünk megadni a gyerekeknek, hogy képességeiket kipróbálják, látóképük bővüljön. Ehhez járulnak hozzá az iskolában szervezett programok, például előadások, foglalkozások az egészséges életmóddal, életvitellel kapcsolatban. Igyekszünk színvonalas versenyekre is benevezni tanulóinkat, évente részt vesznek országos tantárgyi levelezős versenyeken, vagy például közlekedési versenyeken. Iskolánkban két éve működik zene-, és képzőművészetoktatás a Danubia Alapfokú Művészoktatásért Alapítvány tanárainak közreműködésével, ezeken a képzéseken nagyon szívesen vesznek részt a gyerekek.

A kis tanulólétszám lehetővé teszi, hogy differenciáltan foglalkozunk a gyerekekkel, így szinte teljes mértékben elkerülhető a lemorzsolódás.

Távlati célomul tűztem ki, hogy az ökoiskolák kritériumrendszerének megfelelően alakíttassam ki az iskolát, megfelelő a személyi és tárgyi feltételeknek is. Ez hamarosan megvalósulni látszik, így reményeim szerint megpályázhatjuk az Ökoiskola címet.

Milyenek egyébként az iskola tárgyi feltételei?

Az iskola épülete 1957-ben készült. Azóta fenntartónk korszerű fűtési rendszerrel látta el. Mára elmondhatjuk, hogy diákjaink egészséges környezetben tanulhatnak. A folyosót, az ebédlőt és az osztálytermeket virágokkal is feldíszítjük, ezzel is becsempészve a természetet az iskolánkba, a gyerekek életébe. A testnevelés órákat egy kis tornaszobában tarthatjuk, amelyet később építettek az intézményhez.

Az épület azonban az évek folyamán elrongálódott, tetőszerkezete megromlott. Teljes felújításra szorulna. A korszerűsítés folyamatos, az állagmegóvási munkálatok mellett az idén például az összes lámpatestet esztétikusabb kivitelűre és energiatakarékosra cseréltettük le. A tornaszoba a legszükségesebb tornaszerekkel fel van felszerelve.

Természetesen csokorba gyűjthetjük a meglévő nehézségeket, legégetőbb szükségleteinket, ezzel talán jobban érzékeltethető a hátrányos helyzet mibenléte is:

- Az Önkormányzat a tárgyi feltételeket csak nehézségek árán tudja biztosítani.
- A berendezési tárgyak, a szemléltető eszközök elavultak, elhasználódtak, ezeket folyamatosan igyekszünk pótolni és újítani.
- A tanuláshoz szükséges alapvető taneszközökkel rendelkezünk.

- A családok szociális helyzetének kedvezőtlen alakulása miatt tanulóink egy része hátrányos helyzetű, ezért olyan taneszközökre lenne szükségünk, amelyek segítséget nyújtanak a felzárkóztató oktatásban.

- Helyi tantervünk alapján bevezettük az idegen nyelv oktatását már az 1. osztályos tanulók részére, de a nyelvtanítást segítő taneszközök csak minimálisan állnak rendelkezésünkre.

- Nyolc számítógéppel rendelkezünk, melyeket folyamatosan korszerűsítünk. Igyekszünk olyan pályázatokat megcélozni, ahol akár a hardverek, akár a szoftverek területén segítséget kaphatunk. Informatikát harmadik osztálytól tanulnak a gyermekek. Az idegen nyelv, és az informatika oktatására nagy igény van a szülők részéről.

Hogyan tud közreműködni az iskola fenntartója?

A Községi Önkormányzat, mint az iskola fenntartója csak nehézségek árán tudja működtetni az iskolát.

Szűkös költségvetésből, nagy takarékosággal tudja csak biztosítani a zavartalan működést. Sok esetben erején felül is. A központi támogatáshoz ebben az évben is több millió forinttal járult hozzá, hogy az iskola működőképes legyen. A taneszközök, felszerelések megvásárlása is meghaladja erejét, ezért minden pályázati lehetőséget kihasználunk. Sajnos a pályázatokhoz jelentős önerőt kellene biztosítani, ami nem minden esetben oldható meg.

Hogyan alkalmazkodik az önkormányzat a gyerekszám csökkenéséhez?

A tanulói létszám csökkenése miatt a 2002 - 2003 - as tanévtől már csak alsó tagozat működik az iskolában, ugyanis az Önkormányzat már nem vállalhatta a hatosztályos iskola működésével kapcsolatos terheket.

Tehát a 4. osztály után a gyerekeknek el kell hagyniuk ezt az iskolát, hogy máshol folytathassák tanulmányaikat.

Iskolánk vezetése és tantestülete a Pedagógiai programban megfogalmazottak alapján célul tűzte ki, hogy az iskolánkból másik általános iskolába átiratkozó diákjainknak meg kell felelniük az osztott iskola követelményeinek. Ennek érdekében egy-

részt törekszünk az intézmény tárgyi feltételeinek javítására: taneszközök, felszerelések beszerzése érdekében pályázatot készítünk, másrészt megragadunk minden alkalmat, hogy anyagi forrásokhoz jussunk.

Hogyan fogadták a gyerekek lapunk munkatársainak megkeresését?

Az újságírásba is nagy lendülettel vágta bele, hiszen számukra minden új dolog kihívást jelent. A témaválasztás előtt több újságot is átnézegettek, hogy ötletet merítsenek. Mivel még elég fiatal gyerekekről van szó, az ő képzelőerejük és gondolatviláguk még inkább a szűkebb környezetük körül forog, tehát a témákat is eszerint választották. Igyekeztem én is segítséget adni nekik, például háttéranyag keresésével, de ezt nem igazán igényelték. Kisebb rivalizálás is kialakult köztük, szinte „félte” rejtegették a munkájukat a beadás napjáig. A szülők is szívesen részt vállaltak a munkák elkészítésében és kivitelezésében, és nagyon örültek annak, hogy ezen a téren is kipróbálhatták magukat a gyerekeik.

MÁSİK RÉSZTVEVŐ PARTNERÜNKRŐL, A BÁCSALMÁSI GYERMEK-OTTHONRÓL IGAZGATÓJA, BÁNFI ATTILA BESZÉLT.

A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Gyermekotthona Bácsalmás központjában helyezkedik el. Fenntartója az említett önkormányzat, a munkák irányítója a Megyei Önkormányzati Hivatal. Működését 1962.12.15-én kezdte meg. 2001 óta lakásotthonos formában működő, 40 férőhelyes, koedukált, széles korhatárú gondozottakat ellátó intézmény.

Legfiatalabb lakóink jelenleg 9, legidősebb 25 éves. Gyermekünk oktatását elsősorban a városi intézményekben oldottuk meg, de vannak középiskolásaink, akik Baján és Szekszárdon tanulnak. Otthonunkban jelenleg 45-en vagyunk, 20 lány és 25 fiú, ezek közül 18 nagykorú. Személyi és tárgyi feltételeink adottak, intézményünk rendelkezik mindazokkal a személyi feltételekkel, amit a törvény előírt.

Gyermekünk elsősorban szociális okok miatt kerülnek be az intézményekbe, de jó néhány gyermekünk van, aki teljes, vagy félárva.

Milyen a bent lakó gyermekek és családjuk kapcsolata?

Vér szerinti szülőkkel és rokonokkal van kapcsolata 15 gyermeknek, akik a nyár folyamán látogatást is tettek a rokonoknál, illetve szülőknél. 9 gyermeknek van patronálókkel kapcsolata, akiket a nyár folyamán patronalók fogadtak és 1-2 hetet töltöttek náluk.

Milyen programokon vesznek részt az otthon lakói?

Az elmúlt tanévben a következő programokat tudtuk nyújtani a gyermekeinknek:

SZEPTEMBER 26.

Vendégül láttunk 25 amerikai misszionárius iskolást, akik egy keresztény iskolában tanulnak Budapesten.

SZEPTEMBER 27.

Kirándulás Budapestre a Szépművészeti Múzeum megtekintése, Budapest Sport Aréna – gimnasztikai világbajnokság.

OKTÓBER 7.

Eperjes Károly előadói estjén való részvétel a Művelődési Házban.

OKTÓBER 18.

Ünnepi megemlékezés nemzeti ünnepünkről.

OKTÓBER 20.

Mórahalom – fürdés.

OKTÓBER 21.

Asztalitenisz házi bajnokság.

OKTÓBER 23.

Részvétel a városi ünnepségen.

NOVEMBER 4.

Drog prevenció előadáson való részvétel a Művelődési Házban.

DECEMBER 5.

Mikulás ünnepség.

DECEMBER 19.

Gyertyagyújtás – ünnepi műsor, közös vacsora, ajándékozás.

FEBRUÁR 20.

Félévzáró otthongyűlés.

FEBRUÁR 21.

FICE – bál

Februári hónapban városi teremlabdarugó versenyen való részvétel.

FEBRUÁR 27.

Tavaszbál tánccserepenyel.

MÁRCIUS 12.

Ünnepi műsor.

MÁRCIUS 15.

Részvétel a városi ünnepségen.

MÁRCIUS 26.

Színházlátogatás Kecskeméten.

ÁPRILIS 17.

Mórahalom – fürdés

ÁPRILIS 27.

Intézményi napon való részvétel Kunfehértón.

MÁJUS 1.

Részvétel a Faragó Béla sportnapokon.

MÁJUS 5.

"Otthon lenni a világban" – zenés, táncos műsor

MÁJUS 28.

Főzőverseny és asztalterítési verseny, utána bál.

MÁJUS 29-JÚN.1.

között: Pünkösdi napokon való részvétel, fellépés Tompán.

JÚNIUS 4.

Pedagógus nap

JÚNIUS 7.

Gyermek nap

Június 9. A Bács TV bemutatja az otthonunkat és a gyermekekkel készített interjút.

JÚNIUS 11.

Ballogás

Gyermekeink az idei nyáron is több táborban vettek részt:

JÚNIUS 10-13.

Tiszadab – Országos Sporttalálkozó

JÚNIUS 18-24.

MÁRIUS tanya

JÚNIUS 23-27.

Csillebérci tábor

(pályázat útján nyert tábor a Vörösmarty Mihály Ált. Iskola tanulóival együtt vettek részt ezen.)

JÚLIUS 10-ÉN

Részvétel a bajai Halfőző Napokon

JÚLIUS 21-31.

ÁGOTA tábor

JÚLIUS 21-23.

Bajai Keresztény Zenei Fesztivál

(ahol gyermekeink felléptek)

AUGUSZTUS 2-6.

Kunfehértói tábor

AUGUSZTUS 9-13.

Budzsak

AUGUSZTUS 9-13.

Vajta

AUGUSZTUS 19-21.

Bácsalmási Napok rendezvényén

felléptek gyerekeink

Milyen segítség áll rendelkezésükre a különleges ellátást igénylő bentlakók esetében?

A speciális ellátást igénylő gyermekeink kezelésében az intézménynek pszichológus, fejlesztő pedagógus áll rendelkezésére, akik nyomon tudják követni a fejlődésüket és a problémájukat időben tudják kezelni.

Milyen a viszony a bácsalmásiak és a gyermekotthon lakói között?

A település lakói és a gyermekotthon lakói között a jelenlegi kapcsolat jónak mondható. Bár nagyon sokat kell és kellett fáradozni azon, hogy ez a kapcsolat megfelelően alakuljon, mert még most is nagyon sokan előítélettel vannak a gyermekotthonos gyermekek felé.

Igyekszünk a város életébe bevonni gyermekeinket, jó a kapcsolatunk a társintézményekkel és más intézményekkel is. Rendszeresen szoktak szerepelni gyermekeink a városi rendezvényeken.

Ami viszont még mindig nagy gondot okoz, az a faji megkülönböztetés. Van olyan nagykorú gyermekünk, aki több szakmával rendelkezik és bőre színe miatt nem tud elhelyezkedni: bárhol jelentkezik, csak elutasítást kap.

Milyen a légkör az otthonban?

2001 óta – mint már említettem – otthonunk lakásotthonos formában működik. Ez azt jelenti, hogy 4 különálló lakóegységben élnek gyermekeink, és egy-egy lakóegységben 8-10 gyereket tudunk elhelyezni. Ebben a működési formában sokkal több szeretetet, egyéni bánásmódot tudunk biztosítani gyermekeink számára. Így kialakulhat felnőtt és gyermek között egy olyan kapcsolat, ahol a gyermek jobban meg tudja beszélni a problémáit, kéréseivel, gondjaival fordulhat a felnőtt felé, de az igazi szeretetet csak a szülő vagy egy igaz társ adhatja meg a gyermekek számára, ami még ebben a környezetben sem biztosítható.

Otthonunkban kialakítottuk mindazokat a feltételeket, amely egy átlagos családnak megfigyelhető. Talán ennek, és a nevelők által nyújtott következetes munkának köszönhetően elértük, hogy az elmúlt tanévben bukásmentes volt az intézményünk. Sok tanulónk jár szakmunkásképzőbe, gimnáziumba, és egy gyermekünk a bajai Tanítóképző elvégzése után a szegedi József Attila Tudományegyetem latin-német-ógörög szakán 3. évfolyamos tanuló.

Tehát méltán lehetünk büszkéek gyermekeinkre és ez a büszkeség nemcsak a dolgozóink által elismert büszkeség, hanem a gyerekeink által elismert büszkeség is.

Hogyan fogadták lapunk megkeresését?

Örömmel fogadták, hiszen ezen keresztül be tudják mutatni, hogyan töltik napjaikat az otthonukban, melyek azok a programok, amelyeket biztosítunk számukra, mik azok a gondok és problémák, amelyekkel nap mint nap meg kell nekik küzdeni. Sajnos még mindig vannak olyan emberek, akik nem ismerik a gyermekotthonban élő gyermekek lelki világát, s talán e miatt is nehéz nekik a társadalomba beilleszkedni.

A Melléklet elkészítésében közreműködtek:
Bényi Józsefné Anna polgármester, Mátételke Községi Önkormányzat

Bánfi Attila intézményvezető,
Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Gyermekotthona

Bényi Józsefné Katalin igazgató,
Mátételki Általános Iskola

Lukovszki Marianna, Kibicher Orsolya, Gyórfi Éva
Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület

A Melléklet megjelenését támogatja:
Gyermek, Ifjúsági, és Sportminisztérium, Mobilitás Ifjúsági Szolgálat

A gyermekbántalmazás megelőzésének világnapja - november 19.¹

■ MIÉRT VAN SZÜKSÉG A GYERMEKBÁNTALMAZÁS VILÁGNAPJÁRA?

■ DOLGOZZUNK KI EGYÜTT EGY MEGELŐZÉSI KULTÚRÁT!

A gyermekbántalmazás, különösen a gyerekekkel szembeni szexuális visszaélés egy meglehetősen általános és aggasztó probléma. Növekvő figyelemre, védelmi jártasságra és hatékony megelőzési eszközökre van szükség mind családi, mind helyi, nemzeti és nemzetközi szinten.

Hosszú hallgatás után a gyerekek elleni szexuális bántalmazások egyre növekvő nyilvánosságot kaptak, közösségi és politikai témává váltak.

A WWSF (Women's World Summit Foundation-Nők Világtalálkozójának Alapítványa) 2000-ben kezdeményezte a Gyermekbántalmazás megelőzésének világnapjának november 19-én való évenkénti megtartását, összhangban a Gyermekjogok Nemzetközi Napjával (november 20.). – így próbálva felhívni a kormányok és a civil szervezetek figyelmét arra, hogy aktívabb szerepvállalásra van szükség a gyermekjogok érvényesítésének, tiszteletben tartásának és a bántalmazások megelőzésének területén (Nemzetközi Gyermekjogi Konvenció 19-es és 34-es cikk *).

E nap céljává tűzték ki a gyermekbántalmazás és a sürgősségi megelőzési programok összefogását is.

2001-ben a WWFS kezdeményezte az NGO-k nemzetközi koalícióját, ezzel is egy cselekvésre készítő felhívássá formálva a Világnapot, amikor is a megfelelő eseményekre összpontosítanak és növelik a megelőzésre vonatkozó oktatást.

*19. CIKK

Az Egyezményben részes államok megtesznek minden arra alkalmas, törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás - ideértve a nemi erőszakot is - bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.

*34. CIKK

Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy megvédik a gyermeket a nemi kizsákmányolás és a nemi erőszak minden formájától. Ebből a célból az államok hazai, kétoldalú és többoldalú síkon különösen az alábbiak

megakadályozására tesznek intézkedéseket:

- a) a gyermek ösztönzése vagy kényszerítése törvénytelen nemi tevékenységekre;
- b) a gyermek kizsákmányolása prostitúció vagy más törvénytelen nemi tevékenység céljára;
- c) a gyermek kizsákmányolása pornográf jellegű műsorok vagy anyagok elkészítése céljára.

■ MIÉRT SZÜKSÉGES EZ AZ NGO KOALÍCIÓ A GYERMEKBÁNTALMAZÁS MEGELŐZÉSÉNEK VILÁGNAPJÁNAK MEGPECSÉTELÉSÉRE?

Az NGO koalíció legfontosabb célja, hogy hozzájáruljon a gyermekbántalmazás területén egy megelőzési kultúra kialakításához, hogy egy nemzetközi együttműködési hálózatot hozzon létre, felrészve a köztudatot, mozgósítva a közvéleményt és a társadalmi tenni vágyást, továbbá hogy elterjessze a megelőző programokat.

A koalícióhoz való csatlakozáskor a tagok elkötelezik magukat arra, hogy a Világnapról helyi, illetve nemzeti rendezvényekkel emlékeznek meg; felhívják a figyelmet rá kiadványaikban és weboldalaikon; szórólapokat, oktatási programokat és információkat tesznek közzé; a gyermekvédelmi jogok területén működő helyi szervezetekkel együttműködést alakítanak ki; kapcsolatba lépnek a sajtóval és a rádió állomásokkal; a tervezett rendezvényekről és a Világnap létezéséről értesítik a helyi hatóságokat, és lobbiznak a kormányaiknál annak érdekében, hogy e napot hivatalosan is Nemzeti Nappá nyilvánítsák.

2001-ben a nemzetközi NGO koalíció 149 szervezetet foglalt magába, több mint 60 különböző országból. A Világnapot minden egyes szervezet helyi, illetve nemzeti rendezvényekkel tette emlékeztetővé, amelyről egy jelentés is készült.

Mi továbbra is várjuk a nemzetközi és nemzeti szervek koalícióhoz való csatlakozását. A tagság ingyenes.

■ MI AZ EMBEREK VÉLEMÉNYE A VILÁGNAPRÓL?

Részletek különböző üzenetekből:

Kofi Annan, ENSZ Főtitkár: "...szerettünk volna ezen fontos esemény résztvevőjévé válni, amely a gyermekbántalmazás megelőzésére és a gyermekjogokra helyezi a hangsúlyt. A gyermekek nevében is üdvözlöm ezt a fajta pártfogást..." (2001)

Dr. Juan Miguel, az ENSZ Különleges Szóvivője a gyermekkereskedelem, gyermekprostitúció, és gyermekpornográfia

¹Az összeállítás a Women's World Summit Foundation honlapjának közleménye alapján készült

területén: „... Nagy mértékben az NGO-k munkájának köszönhető, hogy a gyermekbántalmazás témája ma nemzetközi napirendre került. Folytatnunk kell a harcot annak érdekében, hogy konkrét változásokat érjünk el ezen a területen...Az elkötelezettség és elmélkedés eme napján ...megkérek mindenkit, hogy továbbra is lássanak el engem a szükséges információkkal, hogy eleget tehessek mandátumomnak, és segíthessek a gyermekeken.”

„...Az UNICEF támogat minden olyan kezdeményezést, amely a közvéleményt és a civil szférát szociálisan érzékenyebbé teszi, továbbá támogatja a megelőzési programokat és a túlélők családjaikba, iskolákba és a társadalomba való visszakerülését...Az UNICEF ez úton is újra szeretné megköszönni a WWFS elkötelezettségét a gyermekbántalmazás megelőzésében és a gyermekjogok érvényesítésében...”

■ GYAKRAN FELMERŰŐ KÉRDÉSEK

Miért van szükség a Gyermekbántalmazás Megelőzésének Világnapjára?

Minden évben több mint egy millió gyermek válik a szex-

ipar áldozatává. Szinte naponta hallunk új gyermekbántalmazásról, sőt, még nagy tisztelettel övezett nemzetközi szervezetek tagjai is bele-belekeveredtek már gyermekek szexuális bántalmazásába. Világos, hogy e probléma hatékony és intelligens megközelítése növekvő megelőzési eszközöket, védelemben való jártasságot, a köztudatba való beépülést, illetve a bántalmazások bejelentésének ösztönzését foglalja magába.

Min változtat a Világnap?

2001-ben 150 NGO vált tagjává a nemzetközi koalíciónak, annak érdekében, hogy e Világnapot a köztudatba való beépülés és a megelőzést szolgáló oktatás szolgálatába állítsa. Több mint 100 szervezet küldött jelentést a november 19-én megtartott helyi és nemzeti rendezvényekről. Ezek a szervezetek tagjai annak a kialakulóban lévő mozgalomnak, melynek célja a megelőzési kultúra kialakítása. A Costa Rica-i Köztársaság volt az első ország, amely november 19-ét Nemzeti Nappá avatta.

Szotyori Nagy Viktória

„Párbeszéd idősök és fiatalok között”

■ Generációk kapcsolata

Szerzőnk a „NIGEL” (=Netzwerk für Intergenerationelles Lernen in Europa) nevű érdekes európai projekt konferenciáján járt Manchesterben, melynek szervezője a berlini „Párbeszéd generációk között” nevű programiroda volt. A Nigél lehetővé teszi, hogy két év alatt negyedévente különböző helyeken találkozzanak a projektben résztvevő szervezetek, intézmények képviselői, hogy ötleteket, ismereteket cseréljenek, és kölcsönösen tanuljanak egymástól. A résztvevők olyan projekteket futtatnak, amelyek az idősök és fiatalok közötti kapcsolatok elmélyítésére töreksznek.

■ HÁTTÉR

A mai emberek többnyire idősebb kort élnek meg, mint korábbi történelmi időkben. A gyerekek nemcsak szüleiket és nagyszüleiket ismerik meg, hanem gyakran dédszüleiket is. Olyan világban nőnek fel, amelyben az idős emberek vannak többségben. Nemcsak társadalmunk, de Európa lakossága is idősödik. Talán nem véletlen a dalban a Vén Európa emlegetése. A fejlettebb országokban, ahová Európa legtöbb állama is tartozik, alacsony a születések száma az összlakosságon belül a fiatalok aránya, míg magas az idősöké. Ázsiában a 15 év alattiak aránya 33 %, a 65 év felettieké 5 %, összehasonlítva az adatokat Európával, a 15 év alattiak aránya 17 %, míg az idősöké 15 %.

¹Socrates Grundtvig Learning Partnerships

²A NIGEL projektben Németország, Anglia, Svájc, Ausztria, Spanyolország és Magyarország egy-egy szervezete vesz részt. Forrás: www.generationendialog.de, www.gernikagogoraturz.org, <http://www.intergeneration.ch>

³Kína adatai nélkül. Forrás: 2004. World Population Highlights; 2004 World Population Data Sheet

⁴www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/18/tables/load_14.html

Hazánk adatait vizsgálva 100 gyermekkorú lakosra 1870-ben 14 idős korú jutott, ugyanez az adat 1949-ben 47, míg 2001-ben 123⁴.

A generációk közötti kapcsolatot vizsgálva, kultúránként és a történelem különböző időszakában más-más példákat, mintákat találunk. Voltak társadalmak, ahol az idősöket meggyilkolták, míg más társadalmak, ahol különleges tiszteletet kaptak. Általában a jólsituált, családokban nagyobb megbecsülésnek örvendtek, míg a szegényebb rétegekben inkább negatív képet mutatnak a források. A mai európai társadalmakban mereven elkülönült intézményrendszerek a jellemzők (öregok otthona, gyermekotthonok, nyugdíjas klubok).

A társadalom elidősödése számos változást, illetve kérdést vet fel, amelyek mind a társadalomnak, mind az egyéneknek különös kihívásokat jelentenek. Társadalmi kérdés lehet például, hogy a mai biztosítási rendszer hogyan fogja ellátni ezt az idősödő társadalmat.

Központi kérdésként merül fel az, hogyan fognak a jövőben a fiatalok és az idősök együtt élni, hogyan lehet tartós és tartalmas kapcsolatot kialakítani közöttük.

A fiatalok és az idősök kölcsönösen segíthetik egymást „emberségükben”. Világszerte sok kezdeményezés bizonyítja, hogy az idősök termékeny talajra találnak a fiatalokban bölcsességük és tapasztalataik átadására. A fiatalok pedig az idősök révén felfedezhetik saját gyökereik gazdagságát: általuk tanulják meg az életüket felelősségteljesen megtervezni, és általuk sajátítják el azt a képességet, hogy azt értékeljék, ami valóban értékes és el nem múlik. Ez lehetőség, jó lenne, ha jobban élnének, élhetnének ezzel a „kincstárral”. Ehhez közösségi helyeket kell biztosítani, programokat kell szervezni, valamint a kapcsolatépítésre alkalmas készségeket, a kölcsönös tiszteletet, megértést, empátiát fejleszteni.

Az idősök és a fiatalok közötti kapcsolat elmélyítésére számos projektkezdeményezés indult meg a világon.

Az Európai Civil Társadalom Állandó Fóruma³ programot hirdetett a részvételi demokrácia és a társadalmi párbeszéd fejlesztése érdekében. Ezen belül is hangsúlyozza a generációk közötti szolidaritást.

Az interneten meglepően sok, és sokféle programot, projektet, oktatási, képzési anyagot találunk, amelyek mind a generációk közötti kapcsolat javítását szolgálják.

³Permanent Forum of Civil Society: Convention III: „A New Stage” European Contract for a Well-Being Society: „Together we are doing Better”: 2007-2013.
⁴www.seniornpartnerschool.de

■ TAPASZTALATOK

A konferencia első napját a projektértékelés néhány trükkjének elsajátításával kezdtük. Délután a résztvevő országok képviselői saját projektjeiket mutatták be. Ezek közül szeretnék most néhányat közkinccsá tenni.

NÉMETORSZÁGBAN egy érdekes projekt a „Seniorenpartner in School”⁴ valósult meg Cristiane Richter vezetésével. Idős embereket, nyugdíjba vonult tanárokat, szociális munkásokat, orvosokat, pszichológusokat képeznek ki mediátorokká, akik azután iskolákban látnak el önkéntes segítő feladatokat. Külön helyiségben, meghatározott időpontokban és gyakorisággal segítik az iskolai élet mindennapjainak konfliktusait kezelni. Partnerei a pedagógusoknak, a szülőknek; a konfliktusokkal küszködő gyermekekkel foglalkoznak, beszélgetnek. Ezzel tehermentesítik a tanárokat, átadják tudásukat, segítik a békés, erőszakmentes konfliktuskezelés kialakulását, megerősítését. Az idős emberek azzal, hogy értelmes napi elfoglaltságuk van és fiatalok között maradnak, szellemi és fizikai frissességüket is jó eséllyel megtartják. A diákok pedig „helyben” találnak „szövet-ségest”, akivel megoszthatják problémájukat, akitől tanácsot kérhetnek, és akiknek van ideje meghallgatni őket. A mai családokban otthon sajnos gyakran nincs elég idő a beszélgetésekre. A SIS programot Németországban ma 12 iskolában fogadták be, és több mint 60 idős ember dolgozik mediátorként.

AUSZTRIÁBAN Dr. Susanne Jalka a Konfliktuskultúra⁷ irodavezetője olyan projektötletét valósította meg nagy sikerrel, amelyben a modern művészetek világába kalauzoltak fiatal diákok, idős (85 év feletti) embereket. Közös múzeumlátogatás alkalmával mutatták be a művészeti tanulmányokat folytató diákok a mai modern festményeket vendégeiknek. A modern művészeti alkotások gyakran távol állnak az idősebb generációtól, kevésbé értik azok formavilágát és szimbólumrendszerét. A művészeti alkotásokról közösen gondolkodva, beszélgetve, kommunikációs híd, kapocs jön létre a két nemzedék tagjai között, ez segíti a kölcsönös megértés és tisztelet kialakulását, megerősödését. A program olyan sikeres volt, hogy a múzeum az ötletet a programfüzetébe is felvette.

FRANCIAORSZÁG a „Young Enterprise Company Programme”⁸ mal mutatkozott be. Először 1998-ban valósult meg ez a modell egy gimnáziumban. Célja, hogy a tanulók ismereteket szerezzenek az üzleti, vállalkozói világról, valamint, hogy a vállalkozói világ és iskola közeledjen egymás felé, együtt dolgozhassanak. A projekt lényege, hogy egy iskolai osztály (14-20 éves diákokkal) alapít egy „igazi” vállalatot egyetlen tanévre. Vállalkozásuk lehet egy termék előállítása, (például poló, ajándéktárgy, stb.) vagy egy szolgáltatás (például Párizs-London utazás szervezése). Hitelt szereznek, piacot teremtenek, szervezik a marketinget, munkát végeznek, vezetik a céget. Az osztály egy évig tehát gyakorlaton van. Mindehhez a jogi, szervezeti keretet az egyesület biztosítja. Munkájukat a tanárokon kívül önkéntes üzletemberek segítik tanácsadóként, melyek közül néhányan aktívan dolgoznak saját üzletükben, vállalkozásukban, míg mások nyugdíjasok. Mestereként, szakértőként támogatják a fiatalok vállalkozását. Ma több mint 60 iskola vesz részt a projektben, szakirányú középiskolákban a tantervbe is beiktatták, míg gimnáziumokban választható tantárgyként lehet az üzleti életéről ilyen módon tanulni.

A SVÁJCI „Pro Senectute” alapítvány projektje a gyermekirodalomra és az olvasásra épül. Lényege, hogy két csapat, melyek közül az egyik 10-13 éves gyerekekből áll, míg a másik nyugdíjasokból, elolvas 8 könyvet (általában pszichológusok és könyvtárosok választják ki), amelyek közül megszavazzák a legjobban tetsző könyvet. Díjat adnak ki egy író és egy illusztrátor részére, amelyet a gyerekek és az idősek zsűrije ítél oda. A projekt végén a résztvevők oklevelet kapnak részvételükről, és belépőjegyet a Genovai könyvvásárba, ahol lehetőségük nyílik kérdéseket feltenni a szerzőknek és könyvillusztrátoroknak. Ebben az évben a projektben megközelítőleg 70 könyvtár, 50 általános iskola, 30 idősek otthona vesz részt. A projekt megvalósulásának módja változó. Tanárok, illetve könyvtárosok szabadidejükben rendszeresen ellátogatnak az idősek otthonába, ahol a fiatalok és az idősek együtt olvassák és vitatják meg a könyveket, máshol az iskolai tanmeneten belül zajlik a program.

MAGYARORSZÁGON a „Generációk közötti párbeszéd” című programot az EJBO Alapítvány koordinálja. Két iskola ad otthont a projektnek, amely az iskola nyitottságát is szolgálja. Segítségével bevonja a szülőket, nagyszülőket az iskolai életbe. A hejőkeresztúri és a kismarosi általános iskolákban, osztályfőnöki órákon elinduló projekt az egész falut megmozgatta. Első lépésként a diákok felmenőik (szüleik, nagyszüleik, rokonaik) segítségével családfájukat készítették el, melyen jelezniük kellett például családtagjaik foglalkozását, hobbiját. A feladat akár pályaválasztáskor is hasznos lehet. A családfákat kiscsoportokban tanulmányozzák, majd közösen választanak, hogy a szülők, nagyszülők, rokonok közül ki tudna nekik érdekes hagyományról, szokásról, mesterségről mesélni, vagy mit tudnának tőlük megtanulni. A kiválasztottat meghívják és beszélgetnek vele, vagy irányításával elsajátítanak mesterségbeli fogásokat, tanulnak dalokat, megismernek régi recepteket, ételeket. Ezt követően egy-egy szabadidős tevékenységről beszélgetnek a diákok, majd az általuk meghívott szülő tart kiselőadást a hobbijáról. A szülők, nagyszülők pedig megtanulhatják gyermekeiktől, unokáiktól az Internet használatát, vizionálhatják a tőlük tanultakat a számítógépen, az iskola honlapján, vagy gyűjthetnek információkat a világhálóról, saját szakmájukról, hobbiájukról, az újdonságokról.

ANGLIÁBAN a Beth Johnson Foundation mutatta be irigylésre méltó projektjeit. Legérdekesebb, - bár kicsit talán magyar szemmel utopisztikusnak tűnő - az a szintén iskola-bázisú projekt volt, mely a 9 éves gyerekek új iskolába kerülésének nehézségeit igyekszik mérsékelni. A projektben önkéntesként résztvevő idős nők és férfiak mentorokká, kicsit talán „védőangyalokká” is válnak, ők „kísérik” a gyerekeket, még az osztálytermekbe is. Részt vesznek a tanítási órákon, segítik a diákokat tanulási nehézségeikben.

Ez az iroda 2005-ben nevelőotthonokban nevelkedő gyerekekkel tervez projektet.

A két napos program első estéjén mi, résztvevők workshopokban dolgoztunk. A projektek megvalósulásának nehézségeit, buktatóit gyűjtöttünk össze.

A konferencia második napján választhattunk iskolalátogatás és a korábban már említett Beth Johnson Alapítvány meglátogatása között. Délutánra kiderült minden választás jó volt. Az iskolalátogatók három különböző iskolát nézhetek meg (általános iskola, középiskola). Különösen érdekes volt az iskolák közötti különbség, mivel az iskolák Manchester különböző negyedeiben voltak, és a diákok igen eltérő családi környezetből származtak. Ezekben az iskolákban már jól működnek az intergenerációs programok. A Beth Johnson Alapítvány munkatársai is elkápráztatták a vendégeket. Az alapítvány egyedülálló az egész világon. 1972 óta foglalkozik gerontológiával (öregedéssel foglalkozó tudományág). Ma forrásszervezetként szolgál mindazoknak, akik ilyen témában projekteket akarnak indítani.

A konferencia igazán tanulságos volt, sok ötletet lehetett meríteni belőle, és ószintén remélem, hogy Magyarországon is egyre többen kapcsolódnak be hasonló munkába.

Baróci Nóra

⁷www.konfliktkultur.at

⁸Association des Jeunes Entreprises de Picardie (AJEP) www.accordages.com

Baglyas Erika: SZÁZ LEPEDŐ

LÁTHATÓ ÉS BEFOGADHATÓ VOLT A CSEPELI FÉMMŰBEN 2004 NOVEMBER 18-ÁN 18 – 22 ÓRÁIG

*Úgy gondoltuk, kommentár nélkül engedjük útjukra ezeket a mondatokat:
az ért(elmez)ő művészettörténészét és az életét feltáró asszonyét. Üzenjenek mindenkinek.*

Az egyéni, a női, a családi és a társadalmi identitás kérdése egyszerre vetődik fel Baglyas Erika Száz lepedő c. munkájában, amelyben idős szüleit, magatehetetlen, gyógyíthatatlanul beteg családtagjait hosszú évek óta ápoló Édesanyja személyes sorsának felidézésével, közvetítésével egyúttal társadalmi jelenségre is utal. A szociális háló hiányosságaiából eredő kiszolgáltatottság különböző fajtái és fokozatai jelennek meg Édesanyja történetében: egyrészt az ellátásra szoruló idős embereket, másrészt az ő saját személyét érintők. Kiszolgáltatott a saját testével szemben, amely szinte elárulja azáltal, hogy betegséggel sújtja, s amellyel így nehezen tud azonosulni. Kiszolgáltatottá válik a családjával szemben is, hisz saját létét háttérbe szorítja, magát az ő állapotukból származó nehézségek megoldásának aláren-

deli. Nem független anyagi értelemben sem, mert részben saját egészségi állapota miatt, részben – testi fájdalmai ellenére vállalt - rendkívüli fizikai és lelki megterheléssel járó helyzete miatt nem vállalhat munkát. Egyfajta spirituális megtisztulásra és megújulásra irányuló, rituális tevékenységnek tekinthetjük, hogy a máskor napi rutin-munkának számító mosást és fehérítést most tökéletesen tiszta lepedőkkel végzi el, s az eközben készült video-film bemutatásának módja is jelképes értelmű, hisz olyan helyszínen - egy rég nem használt csepeli gyár üzem-csarnokában, az általa kimosott s itt kitergetett lepedőkre vetítve - láthatjuk, ahol korábban az ő korosztályához tartozók dolgoztak. A saját családjuk kapcsán is szinte mindannyiunk számára ismerős történet és helyzet több

generációt érint, ám a közbeszéd szintjén a jelenség mindennek ellenére nem létezik. Baglyas Erika Édesanyja személyes történetének felidézésével és összefoglalásával kiemeli és láttatja ezt a jelenséget. Egy anya-lánya viszonyon keresztül megvalósuló, meghatározó gesztus és akció nyomán a probléma most úgy nyer nyilvánosságot, hogy az egyéni történet kollektív történet jelölője lesz.

**Pilinger Erzsébet
művészettörténész**

„A nevem Bajnok Margit, oroszlán jegyben születtem. Ötvenkét éves vagyok. Van egy betegségem, emiatt nem lehet munkahelyem. Úgy mondják csökkent munkaképességű vagyok, az orvosom javaslata alapján megpróbálok ezzel együtt élni. Több mint 20 éve minden nap fizikai fájdalommal élek. Kívülről úgy nézek ki, mintha egészséges lennék. Szültem két gyereket, betegségem kezdetén miattuk tudtam életben maradni. Az összes időmet a háztartási munka tölti ki. Tíz éve saját elhatározásból, választási lehetőség nélkül beteg családtagjaimat ápolom. Éveken át ápoltam Anyósomat, gyógyíthatatlan betegségben halt meg. Éveken át ápoltam Anyukámat, betegsége ideje alatt nem tudott magáról, mint egy gyereket, úgy kellett

ellátni. Több éve ápolom Apukámat, 89 éves, állandó felügyeletre, egész napos ellátásra szorul, de nincs szívem idegekre bízni. Nem tudom szavakba foglalni, mit csinállok, mit élek meg nap, mint nap. Ezt csak az értheti, aki maga is hasonló sorsra jutott. Tíz éve minden nap mások testével foglalkozom. Kiszolgáltatottnak érzem magam. Nő vagyok, de a testem csak a fizikai fájdalmainban létezik. A tükör előtt állva alig ismerem meg a testem. Időnként másnak képzelem magam. Felőröl a fizikai és a lelki fájdalom, már nehezen tudom tovább feldolgozni ezeket. Minden nap a halállal kell szembenéznem. Azt mondják a szó fejsze, amivel aprítani lehet a fájdalmat, de én nem tudok beszélni a fájdalmainról. 10 éve minden nap emberi ürülékkel, vizelettel áztatott, véres, gennyes lepedőket, ágyneműket, ruhákat mosok ki. Mindig volt célja, de sosem volt eredménye a munkámnak. A munkámért cserébe sosem kaptam semmit. Most egy művészeti akciót fogok csinálni, ahol a művész személye nem fontos. Száz makulátlan tiszta lepedővásznat fehéríték és mosok ki. Olyan lesz, mint egy feloldozás. A lepedőket egy használaton kívül lévő üzemcsarnokban teregetem ki.”

**Bajnok Margit
leszázalékolt rokkantnyugdíjas**

IFJÚSÁGI TANÁCSADÓ IRODA A II. KERÜLETBEN

Ifjúsági Tanácsadó Iroda kezdte meg működését 2004. október 18-tól, Budapesten, a Mamut II. Bevásárlóközpontban található Kölyökparkban.

Az Ifjúsági Tanácsadó Iroda különlegessége, hogy a szakmai programok állami-önkormányzati, a civil, illetve a vállalkozói szféra összefogásával valósulnak meg a II. kerületi Családsegítő és Gyermejjóléti Szolgálat, a II. kerületi ÁNTSZ, a Kompania Alapítvány, a Család Gyermekek Ifjúság Egyesület, a Sziget Droginformációs Alapítvány, valamint a Szent István Egyetem Munkavállalási Tanácsadó Tanszékének együttműködésében.

Az iroda ingyenes szakmai-életmód, drogprevenciós, mentálhigiénés, jogi, pályaválasztási- tanácsadásaira minden hétfőn és szerdán délután 14.00 – 18.00 óra között, ingyenes játék klubjába minden csütörtökön 20.00 – 22.00 óra között várja az érdeklődő fiatalokat.

TOVÁBBI INFORMÁCIÓ:

II. kerületi Családsegítő és Gyermejjóléti Szolgálat

Tel: 225 - 79 - 56

e-mail: bp02css@freemail.hu